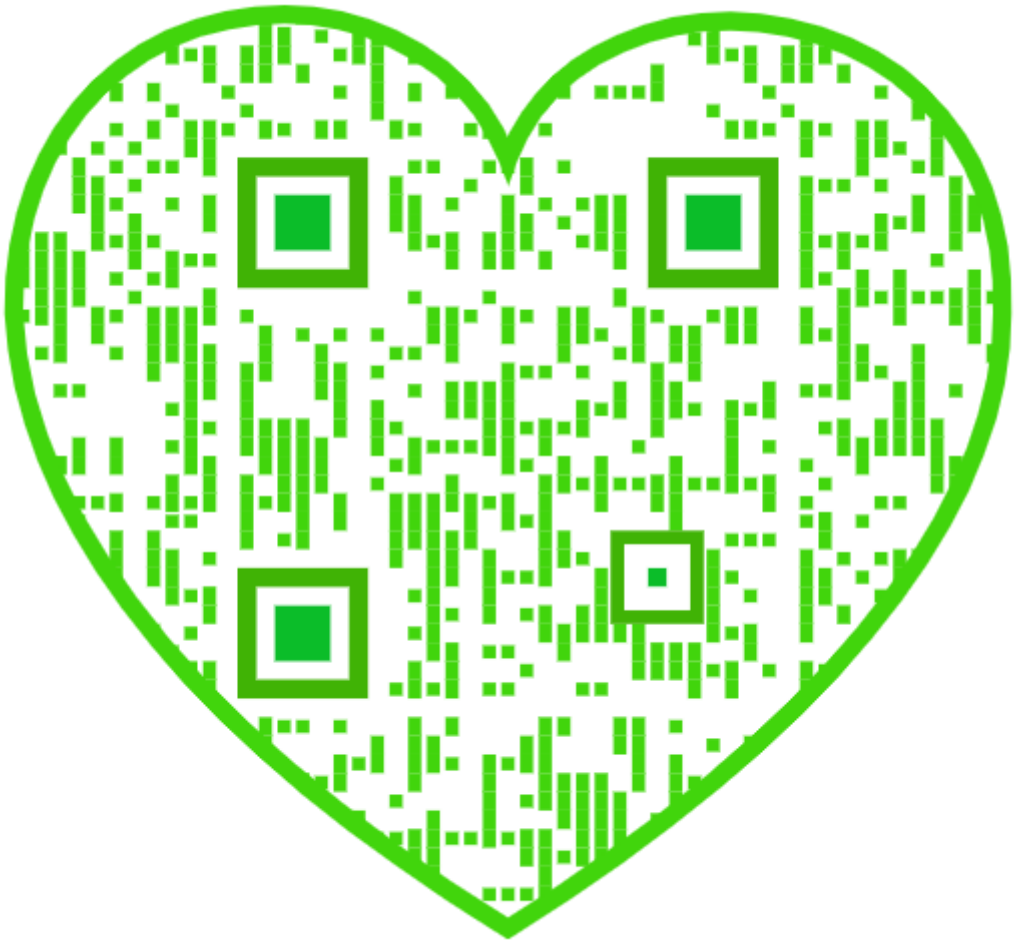

OK 2
Cat

CATECHISMUS,

DAT IS,

CHRISTELYKE

ONDERWYSINGE;

Seer dienstig/ so voor Oude/ als Jonge Personen/ om deselve te onderwijsen in de voornaamste geheymenissen des Catholijsken Geloofs/ en in de noodigste Regels van de ware Godtzuchtigheyd.

Verdeelt in vier-en-veertig

LESSEN.

Dese laatste druk op nieuw oversien, en vermeerdert, door J. M.

Tot AMSTERDAM,
Gedrukt by NICOLAAS POTGIETER
EN
FRANS RYSWYK.

Vrage. Soude het niet genoeg zijn/ tot dien eynde een goed Boeck te leſen/ of ín de Predicatie te gaan?

Antw. Neen, want doorgaans en begrijpt men daar niets af/ 't en zy men van te voren onderweſen ſy in den Catechiſmus.

Vrage. Iſs het dan noodig/ dat men ín den Catechiſmus gaat?

Antw. Daar ís geen twijfel aan/ alſoo Hebr. 11. 6. men niet kan zalig worden ſonder de kennisſe deſer waarheden/ waar van men in den Catechiſmus word onderweſen.

Vrage Hoe komt het dan dat ſoo veel menſchen den Catechiſmus verſuymen?

Antw. Om dat zy noch de waardigheyd/ noch de noodſaakelijkheyd/ van den ſelven erkennen.

Vrage. Waar door kent men zijne waardigheyd?

Antw. Door dien men in den ſelven handelt van de hoogſte geheymenisſe/ en van de voornaamſte waarheden des Chriſtelijken Godsdienſts.

Vrage. En waar door zijne noodſaekelijkheyd?

Antw. Door dien men onkundig zijnde ín 't greene men in den ſelven leert/ onbequaam iſs tot eenig werk van Godtzaligheyd/ en tot het gebruyken van eenig Sacrament.

Vrage. Die dan bejaart zijn/ ſoude men die niet mogen laten komen ten minſten tot de Sacramenten der Biecht/ en des

Altaars/

Altaars/ ſonder deſe onderwijſinge?

Antw. Neen: Ja men ſoude alſulke niet Marc. 28. 19. eenig mogen doopen/ indien zy noch ongedoopt waren.

Vrage. Soo zijn dan bejaarde Menſchen alſoo wel verbonden om in den Catechiſmus te komen/ als jonge Kinderen?

Antw. Ja/ noch veel meer als Kinderen/ alſoo het t'eenemaal billijk iſs/ datſe ten minſten in hun ouderdom verbeteren d'onwetenheyd haerer jeugd/ daarſe God eerſt-daags reeckninge af ſullen moeten geven.

Vrage. Soo iſs het dan een groot quaad/ den Catechiſmus te verſuymen?

Antw. 't Iſs niet alleen een groot quaad/ Prov. 17. 16. maar 't iſs de oorſpronk van ontallijke quaden/ dewijl het meeſte deel der ſonden begaan word door d'onwetenheyd der Chri- Joan. 12. 35. Eph. 4. 17. 18. 19. ſtelijke waarheden/ en der verbintenisſen van yder een zijn leevens staat/ die men leert in den Catechiſmus.

Vrage. Wat ſal men dan van ſulke Vaders en Moeders/ van ſulke Meeſters en Vrouwen ſeggen/ die daar verſuymen hare kinderen en Huysgeſin in den Catechiſmus te ſenden?

Antw. Alſulke zijn/ volgens de leere van 1 Tim. 5. 8. den Apoſtel Paulus/ arger als Heydens en Ongelovige/ en dien volgens (indien ſy ſich niet en beteren) op weg om verdoemt te worden.

Vrage. Wat vruchten ſullen wy trekken uyt deſe eerſte Door-leſſe?

Antw. Ten eersten / ſullen wy groot berouw hebben / dat wy den Catechiſmus voor deſen verſuymt hebben. Ten tweeden / ſullen wy God hier voor om vergiffenis bidden. Ten derden / een vaſt opſet maken van den ſelven in 't toekomende geeniſins te verſuymen. Ten vierden / yder een hier toe na ons vermogen treffen.

2.

Van de noodige Gestelteniſſen om te vorderen in den Catechiſmus.

Vrage. IS 't genoeg om te leeren / hoe men God diene / en Chriſtelijk leve; dat men ſiegts in den Catechiſmus komt?

Antw. Neen, maar om daar in te vorderen / moet men de noodſakelijke gestelteniſſen wy byvoegen.

Vrage. Wat zijn dat voor gestelteniſſen?

Antw. Daar zijnder tweederley / waar van men ſommige moet hebben in 't komen in den Catechiſmus / ſommige in 't aanhooren van den ſelven.

Vra. Hoe moetmen gestelt zijn in 't komen?

Antw. Men moet daar goets moets en gestadig komen / en van God genade verſoecken om wel te mogen watten en onthouden / dat men daar leeren ſal.

Vrage. Wat wilt gy daar mede ſeggen dat men goets moets in den Catechiſmus komen moet?

Pſal. 118. 101. 111. Pſal. 121. 1. Antw. Dat men daar komen moet met een heylige luſt / en met een oprechte begeerte

geerte om onderrecht te worden.

Vrage. Wat moeten die doen / die een walginge en tegenſtrijd gevoelen om daar te komen?

Antw. Die moeten gelweldig tzeeſen / dat het haar niet en ga gelijk den ongelukkigen Iſraeliten / die daar walgden van 't hemelſche Manna / 't welk de Chriſtelijke leeringe verbeelde. Num. 11. 6.

Vrage. Wat is die gebeurt?

Antw. Sy hebben Godts gramſchap op haren hals gehaalt / en zijn alle deerlijk verlooren gegaan. Num. 11. 33.

Vrage. Wat middelen zijnder om dit ongeval te ontgaan?

Antw. 1. Sich te behoeden van ſijne ſonden / die gemeenlijk oorſaak zijn van deſe walginge. 2. God te bidden / om ſmaak te vinden in zijne heylige waarheden. 3. Te letten op de voordeelen die men van den Catechiſmus treft.

Vrage. Welk zijn deſe voordeelen?

Antw. 1. Men leert daar in korte woorden de hoogſte waarheden deſ Chriſtendoms. 2. Men word daar onderrecht van ſijne plichten. 3. Men maekt ſig daar bequaam tot het ontfangen van dien zegen / die God beloofd heeft / aan die geene die zijn woord geerne aanhooren.

Vrage. Waarom ſegt gy ook dat men moet geſtadig komen?

Antw. Om dat men anderſs een gedeelte der onderwijſinge verlieſt / en mogelijk

dat gedeelte dat ons meest van nooden is; daar-en-boven sal men misschien de volgende Lessen niet begrijpen kunnen / dewelke verkijgs hangen aan die voorgaande Lessen die men verstuynt heeft.

Vrage. Hoe moet men gesteld zijn in 't hooren van den Catechiſmus?

Antw. Men moet 1. Daar tegenwoordig zijn met groote sedigheyd. 2. Toeluysteren met groote oplettendheyd. 3. De waarheyd die men verhandelt aanneemen met leersaamheyd en eenvoudigheyd des herten. 4. Een vast voornemen hebben van die behoorlijk in 't werk te stellen.

Vrage. Wat noemt gy leersaamheyd en eenvoudigheyd des herten?

Eccl. 3. vs 21. 23. Rom. 12. 3. Antw. Een gestelteniß / waar door men alle Godlighe waarheden met onderdanigheyd aanneemt / sich te vreden houd met die t'aanbidden / sonder deselve met een lichtvaardige nieuwsgierigheyd te willen doorgronden; en zijn verstand aan 't Geloof onderwerpen.

Vrage. Door wat middelen komt men tot sulke gestelteniſſen?

Antw 1. Men moetse van God verkrijgen. 2. Men moet sich stellen in zijne heylige tegenwoordigheyd. 3. Moet men denken dat 't zijn H. Woord is / en de waarheyd selve die men hoort. 4. Dat men die niet verstuynen kan / of luchtelijk verlaren laten gaan / sonder hem te vertoornen.

Vrage. Is het niet mede een krachtig middel om in den Catechiſmus te voordeel

een dat men daar gevraegt zijnde / antwoord?

Antw. Ja 't duyden twijffel / en 't was te wenschen / dat al die daar komen / soo groote als kleyne / dit wilde in 't werk stellen.

Vrage. Hoe sonde men de Menschen hier toe konnen bryengen?

Antw. Met hen voor oogen te stellen het groote voordeel / dat sy hier uyt souden konnen verwachten.

Vrage. Wat voordeel sonde dit zijn?

Antw. 1. Souden sy aandachtiger luysteren na 't geene verhandeld word. 2. Souden sy de waarheden die daar geleert worden beter onthouden 3. Souden sy meerder vervolenisten hebben by God / door 't verantwoorden van haar Geloof / en 't selve als openlijk te belijden.

Vrage. Waar moet men op letten na 't hooren van den Catechiſmus?

Antw. 1. Eer men uyt de Kerke gaat / moet men God danken voor de groote onderrechtingen / die men heeft ontfangen / en zijne Godlijke hulp en genade verzoeken om deselve in 't werk te stellen. 2. Moet men dikwijls by sich zelfs overdenken 't geene men geleert heeft. 3. Met anderen ook geestic van 't selve spreken.

I. LESSE.

Van de kenniſſe des waren Gods.

Vrage. WElk is 't voornaamste stuk dat een Christen Mensch moet weten.

Antw. Alzoo zijne voornaamste plicht is
Joan 17. 3. God te dienen; soo moet het zijne voornaamste sorge zijn / die te erkennen.

Vrage. Wat is God?

Gen. 1. v. 1. Antw. Hy is de Schepper/onderhouder/ en de hoogste Heer van Hemel ende Aerde / dat is van Engelen en Menschen / en in 't algemeen van alles dat 'er in de Wereld is.

Vrage. Wat verstaat gy hier door als gy segt / dat God Schepper ende onderhouder is van alles dat 'er in de Wereld is?

Antw. Daar mede gebe ik te verstaan dat alle schepselen / geene uytgesondert / haar
1 Par. 29. 11. 12. wesen van God hebben / en soo volstrekte-lijk van hem afhangen / dat se niet een oogenblik sonder hem konnen bestaan.

Vrage. Wat volmaaktheden zijnder in God?

Antw. Eene onuytdelijke goedheid/ wijsheyd/ reechtvaardigheyd/ en almogendheyd.

Vrage. Hoedanig is Gods wesen?

Antw. Het aller-eenvuldigste / het allervolmaaktste / en het eenigste onveranderlijk wesen onder alle wesens.

Vrag. Kan men God / die soo een uytstreckend en edel wesen is / met lichaemelijke oogen sien?

Joan. 1. 18. Antw. Neen: Want dewijl hy een louteren Geest is / soo is hy t'eenemaal onsienelijk.

Vrage. Heeft God begonnen te zijn gelijk de Schepselen?

Psal. 89. 1. Antw. God is altijd geweest, en sal altijd zijn: want hy is onuytdelijk ende eeuwig /

wig / sonder beginne / en sonder eynde.

Vrage. Is'er niet voor God verborgen?

Antw. Gelijk hy alles onuytdelijker wijse Heb. 4.
doorsiet en doorgrond / soo is'er niets soo 13.
verborgen / dat hy niet sie en weete.

Vrage. Wat heeft God alle den tijd gedaan?

Antw. Hy is altoos met sich selven besig geweest / als het waardigste voorwerpsel van zijne heinnisse en liefde.

Vrage. Waar was God/eer hy de Wereld had geschapen / en waar is hy nu noch?

Antw. Hy is altoos in sich selven geweest/ en zedert de Scheppinge is hy over al in alle Schepselen die hy geschapen heeft.

Vrage. Op wat wijse is hy over al in zijne Schepselen?

Antw. Door zijn wesen / door zijne heinnisse / en door zijne almogendheyd.

Vrage. Hoe is hy over al door zijn wesen? Psal. 138. 7. 8. 9.

Antw. Hy is'er / door dien hy alles vervult door de onmetelijkheyd van zijn wesen. Act. 9. 17. 28.

Vrage. Hoe is hy over al door zijne heinnisse?

Antw. Door dien hy 't alles siet / en volmaaktelijk weet / wat daar geschied. Prov. 15. 3.

Vrage. Hoe is hy over al door zijne almogendheyd? Eccl. 23. 28.

Antw. Hy is'er / om datter niet gesch- Prov. 16. 4.
schien / en niet gedaan wordt (behalven de sonde als door zijn wille en schikkinge. Amos 3. 6. 1 Cor. 12. 6.

Vrage. Hoe verre streckt sich Gods macht?

Antw.

Psal. 113. 11. Antw. Die en heeft geen palen / want al wat hy wil / is hem mogelijk.

Vrage. Is'er een voorsienigheyd in God?

Eccl. 5.5. Esth. 1.21. Antw. Ja / en die seer net / seer wijs / en algemeen is.

Vrage. Waarom segje / dat Gods voorsienigheyd seer net is?

Sap. 8.1. Antw. Om dat'er niet en is / daar se ontbreekt / of dat haar ontschiedt.

Vrage. Waarom segje / datse seer wijs is?

Sap. 11. 21. Antw. Om datse alles schikt / met maete / met getal / en gewichte.

Vrage. Waarom voegje daar by / datse algemeen is?

Matt. 10. 29. 30. Antw. Om datse sich sonder eenige uytsluytinge uytstreckt tot alle / ook de allergeringste dingen.

Vrage Wat vruchten moeten wy trekken uyt dese Lesse?

Antw. 1. Wy sullen dieswils aanbidden de grootheyd / en d'oneyndelijke volmaaktheden Gods. 2. Ons diep voor sijne hoogste Majesteyt vernederen. 3. Alonse werken niet anders doen / als of wy God altijd voor oogen tegenwoordig sagen.

II. LESSE.

Van de geheym'nisse der Drie-eenigheyd.

Vrage. Is'er meer als een God?

Deut. 4. 35. Deut. 6. 4. Antw. Neen: En 't is onmogelijk / datter meer sy als een.

Vrage. Waarom?

Antw. Om dat wy door 't woord God / het allereerste en allerhoogste wesen verstaan. Psal. 96.

Vrage. Gelijster dan maar een God is; is 'er ook alsoo maar een Persoon?

Antw. Daar sijnder drie.

Vrage. Hoe worden die genoemt?

Antw. d'Eerste word genoemt de Vader / de tweede de Soon / de derde de Hepligen Geest. Matt. 28. 19.

Vrage. Sijn dese Persoonen in der daad van elkander onderscheyden?

Antw. Ja / sy sijn.

Vrage. Hoe begrijpje dit onderscheyd?

Antw. Alduss / dat d'eene d'ander niet en is.

Vrage. Aangesien sy dan onderscheyden sijn / hoe sijnse dan niet haar dryen maar een en deselve God?

Antw. Om datse met haar dryen maar eene en deselve Godheyd / maar een en het selve wesen hebben / het welk de Vader van sich selven teyst en overgeest aan den Soon / ende Vader / ende Soon / te samen aan den Heyligen Geest. 1 Joan. 5. 7.

Vrage Hoe noemt men dese drie Personen te samen?

Antw. Men noemt se Dryvuldigheyd: of wel soo dupdelijk / Drie eenigheyd.

Vrage Wat is dan de H. Drie-eenigheyd?

Antw. Een Eenige God / in drie Personen; namelijk: den Vader / den Soon / en den Heyligen Geest.

Vrage. Wat is de Vader?

Antw. d'Eerste Persoon van de Drie-eenig-

Heb. 1. 5. Joan. 1. 1. wigheyd, die van alle eeuwigheyd den Soon teelt / welke de tweede Persoon is / die het Woord genoemt word / en dese met den Vader brengt voort den H. Geest / die de derde Persoon is.

Vrage. Wat is de Soon?

Antw. De tweede Persoon van de Dry-eenigheyd / die geboren is van den Vader / en die met den selven den heyligen Geest voortzaengt.

Vrage. Wat is de Heyligen Geest?

Joan. 5. 26. Antw. De derde Persoon van de Dry-eenigheyd / die van den Vader en den Soon voortkomt / en die wy aenbidden met den Vader en den Soon.

Vrage. Is 'er onder dese dry Persoonen ook eenig verschil van meerder ofte minderheyd?

Antw. Neen: sy zyn volkomelijk gelijk in alleg.

Vrage. Wat wilje daar mede seggen, dat sy gelijk zijn?

Antw. Ik wil seggen dat sy onder malhanderen even goed / even machtig / even wijs / en even volmaakt zijn.

Vrage. Wat vruchten moeten wy trekken uyt de kennisse van dese geheymnissen?

Antw. Wy moeten eerstelijk de selve vastelijk geloven / en 't geloof van de selve dikwils oefenen en vernieuwen / voornaemelijk des morgens en des avonds. 2. Verrig zijn om deselve d'ontwetende te leeren.

Eccl. 3. 22. 3. Van de selve nopt uyt nieuwsgierigheyd spreken;

spreken; maar trachten den Dryeenigen God door een waarachtige en vaste Godvruchtigheyd te behagen.

III. LESSE.

Van de Waardigheyd des Menschen.

Vrage. WAt moet den Mensch van sich selven weten?

Antw. Hy moet weten dat hy geschapen is na het beeld ende gelijkenisse Gods. Gen. 1. 27.

Vrage. Wat is 'er in den Mensch, dat hem sulk eene waardigheyd by brengt?

Antw. Daar is behalven het lichaam dat sienelijk en vergaenlijk is / een ziele die verstandig en onsterffelijk is / gelijk d'Engelen / en alsoo wel als sy geschapen door den Heymel en de Eeuwigheyd. Sap. 2. 22. 23.

Vrage. Hoe is de ziele verstandig?

Antw. Door dat se bequaam is om Gods werken / en God selfs door zijne werken te batten en t'erkennen. Rom. 1. 19. 20.

Vrage. Hoe isse onsterfelijk?

Antw. Door dien se, als het lichaam komt te sterven niet mede sterft / maar altoos sal in wesen blijven. Eccl. 12. 7. Luc. 20. 36. 37. 38.

Vrage. Hebben de Beesten niet 't selve voor-recht?

Antw. Neen / want haar ziel is gantsch lichaamlijk / en sterft met haar lichaam. Lev. 17. 11.

Vrage. Waarom heeft God den Mensch sulk eene verstandige en onsterfelijke ziele gegeven?

Antw. Om hem bequaam te maken tot

tot dit verheven eynde / daar hy hem toe geschikte / en tot welk hy hem heeft geschapen / en in de Wereld gestelt

Vrage. Tot wat eynde heeft ons God geschapen / en in de Wereld gestelt?

Matt. 22. 37 en 5. 34. Antw. Om hem te kennen te beminnen / en te dienen in dit leven / en hier door ons waardig te maken om hem eeuwig te genieten in het andere leven.

Vrage. Dese voortreffelijkheyd der Menschen boven d'andere Schepselen / waar toe verbind hem die?

Antw. Tot dyse saken / die wy noodsakelijk onderwijselijk moeten onderhouden.

Vrage. Segt d'eerste?

Rom. 8. 12, 13, 14. Antw. Sy verbind ons / 1. Dat wy ons niet laten verleyden tot de beweginen en genegendheden der sinnen / die ons den besten souden gelijk maken; maar dat wy ons bestieren door de reden / en een leven leyden / dat met 't leven der Engelen overeenkomt.

Vrage. Verhaalt de tweede.

Matth. 6. 16. 20, 21. Antw. 2. Verbind sy ons / dat wy ons niet en verslingeren op aardsche en vergankelijke dingen: Indachtig zijnde dat wy geschapen zijn tot den Hemel / en dat wy onse zaligheyd nergens binden kunnen / als in God / die eeuwig en onveranderlijk is.

Vrage. Welk is de derde?

Phil. 3. 11, 13, 14. Fial. 72. 25. 26. Antw. Dat wy al onse gedachten / alle het doen en laten van ons leven schikken tot sulk een treffelijk oogmerk. Alsoo het tegen alle order soude zijn / dat God sich

sich geheel aen ons soude geven / en wy ons herte en liefde buyten hem verdeelen.

Vrage. Wat sal'er volgen na 's Menschen leven?

Jea 5. 26. Matt 25. 46. Antw. Indien het leven heyligh is geweest / de eeuwige zaligheyd in het gesel-schap der Engelen / maer indien het quaet ongeregelt / en ondeughdigh is geweest / d'eeuwige verdoemenisse / en 't gesel-schap der duyvelen.

Vrage. Wat lyachten moeten wy trecken uyt dese Leeringe?

Antw. 1. Wy moeten ten eersten dickwils denchen aen d'uytmuntenheyt en edelheyd van het wesen des Menschen / die in sich draeght het beeldt en de gelijchenisse der Godtheyd. 2. Gode alle dagen danchen / dat hy ons tot den Hemel heeft geschapen / om hem daer eeuwigh te besitten. 3. Maer-lien dat wy soo ongelucksigh niet en zijn dat wy hem door dese-lyche sondige daden verlieren / maer alles aenwenden / om dit ons eynde te bereycken.

IV. LESSE.

Van de voortreffelijckheidt van den eersten Mensch in zijne Scheppinge, en van zijn val in de Sonde.

Vrage. WAt meerdere gunsten heeft God den Mensch bewesen / doen hy hem in zijne eerste Scheppinge het wesen en leven gaf?

Eccl 7.30 Antw. Hy heeft hem verrijckt met een Heylige overvloedt van genade en verlichtingen / gelijck hy d'Engelen had gedaen / Gen. 1.8. hy heeft hem gestelt in een plaetsy der wellusten / gemaemt het aerdtsche Paradijs / en met een woordt / hy heeft hem gestelt in een volkomen zalige staet.

Vrage. Waer in bestonde besonderlijck dese zaligheydt?

Antw. Een eerstens / zyn verstant begreep Eccl. 7.30 de waerheyt sonder bedrogh. Een tweeden / zijn wille voeghde sich tot het goede sonder Gen. 1.28 moeyte. Een 3. Gelijck hy aen Godt onderdanigh was / soo waeren alle schepselen onderdanigh aen hem. Een 4. Was hy bevrijt van alle kranckheyt / ja tegen de doodt Sap. 1.13. 24. selve hon hy sich verseecheren.

Vrage. Hoe komt het dan / dat de Menschen nu in tegendeel niet en schijnen te beminnen / als 't quade / en 't goede niet als met tegenstrijdt te onthelsen?

Psal. 48. 13. Antw. Sien dat wy uyt dien gelueligen staet deerlijck vervallen zijn / en door 't verlieren van Godts schrickinge / ook alles in ons verkeert en bedorven hebben.

Vrage. Hoe zijn wy doch in soo grooten ongeluck vervallen?

Gen. 3. 6. Antw. Door de sonde van Adam onsen eersten Vader / dewelcke aen zijnen weldoener ontrouw en ondanckbaer is geweest.

Vrage Hoe heeft Adam kunnen vallen in sulck een wanoordre?

Antw. Door 't behagen dat hy in sich selven

ven heeft genomen / door zijne ondanckbaerheydt tegen Godt / en ongehoorsaemheydt aen zijne Gebooden.

Vrage. Hoe is hy gevallen door 't behagen dat hy in sich selven heeft genomen?

Antw Door dien hy sijne uytverkiesheydt Eccl. 10. heeft verlaet / als of hyse van sich selven 14. 15. Hadde

Vrage. Waer in bestont zijne ondanckbaerheydt?

Antw. Dat hy Godt niet en danckste voor de gunsten / die hy hem bewesen had.

Vrage. Hoe is hy ongehoorsaem geweest aen de geboden Godts?

Antw. Door dien hy / aen zijn Vyandt 1 Tim. 1. niet te wederstaen / het gebodt heeft overtre- 14. den / 't welcke hem Godt gegeven had / van verbooden Boom-vrucht niet te eeten.

Vrage. Wat is den Mensch door desen val overgekomen?

Antw. 't Geene gemeenlijck gebeurt aen sulcke / die van seer hooge plaetsen neerstorten / dewelcke haer leden verscheuren / en een langhmigheydt en veele kranckheden onderworpen blijven.

Vrage. Verklaeret dit ongeval wat dyndelijcker?

Antw. Zijn verstandt dat soo verlicht was / is met dyndsternisse van onwetentheydt vervult. Zijn wille bedorven / en vol quade ge- Ps. 50. 3. Gen. 8. neygentheden; en voorts zijn alle zijne andere Luc. 6. krachten t'eenemaal gequest en bedorven. 30. Rom. 7.

Vrage. Hoe komt het / dat dese straffe 24.

niet en is gebleven by Adams Persoon: maer tot alle zijne nakomelingen van eenwe tot eeuwe overgaet?

Rom. 5. 12. 1 Cor. 15. 22. Antw. Om dat wy altegaer in hem beslooten zijnde / gelijck tacken in hun stam en wortel / aen de selffde sonde schuldigh zijn / en erfgenamen van zijn ongehoorsaemheydt en wederspannigheydt.

Vrage. Wanneer / en waer worden wy met dese sonden besmet?

Antw. Wy worden met de selve besmet soo dra wy ontfangen worden in 's Moeders Lichaem; en hierom worden se ook erf-sonde genoemt.

Psal 50. 8

Vrage. Welck zijn haare uytwerckingen?

Antw. Een bekleeghlijcke onwetenheydt / van al het goede / en een geweldige genegentheydt tot al het quade.

Vrage. Zijnder noch meer uytwerckingen van de erf-sonde?

Rom. 9. 22. Eph. 2. 3. Rom. 7. 24. Antw. Ja: sy maeckt ons tot baten der ongerechtigheydt / en hinderen des toorns / onderworpen aen de doodt en de verdoemnis.

Vrage. Wie kan ons van alle die ellenden verlossen?

Hebr. 2. 15. Antw. Wy en konnen niet anders van de selve verlost worden / als door de barmhertigheydt van die / in wiens ongenade wy vervallen zijn.

Vrage. Wat wyshten garen wy uyt dese waerheden?

Antw. Een eerstens / sullen wy overwegen Godts weldaden aen den Menschen / en des men-

menschen ondanckbaerheydt aen Godt bewesen. Een tweeden / ons selven ten uyterste mistrouwen door 't overdenken van dien vervaerlijcken val van onsen eersten Vader Adam. Een derden / door 't overwegen van alle rampen die ons door een eenige sonden hebben overvallen / ernstig erkennen / hoe schrickelijck het is aen Godt ontrouw en ongehoorsaem te zijn.

V. LESSE.

Van de Menschwordige Christi, en 's Menschen verlossinge.

Vrage. HOe heeft Godt sijne barmhertigheydt aen de menschen bewesen / om haer uyt den ellendigen staet te verlossen / in welcken sy door de sonden vervallen waren?

Joan. 3. 16. 1 Tim. 2. 5. 1 Joan. 1. 1.

Antw. Door 't senden van zijnen eenigen Soone in dese Wereldt / de welcke onse Middelaer en Borge by zijnen Vader is geworden / en zijn bloedt en leven heeft geschoncken tot onse verlossinge.

Vrage. Wat heeft de Soone Godts gedaen om dit groote werck te volbrengen?

Joan. 1. 14. Antw. Hy heeft vleesch aengenomen en is mensch getwoyden.

Vrage. Wat is dat / 't vleesch aennemen en Mensch worden?

Antw. 't Is een redelijcke Ziele en een Lichaem gelijck onse Lichamen / aennemen.

Vrage. Waer heeft hy dan dit Lichaem en die Ziele aengenomen?

Matth. 1. 16. Gal. 4. 4. Antw. Hy heeft die aengenomen in 't Lichaem van de Godtsalige Maget Maria.

Vrage. Is dat geschiet op een gewoonlijcke en natuerlijcke wijse?

Luc. 1. 35. Antw. Neen: maer door de allersuyverste / ongewoonlijckste / en gantsch bovennatuerlijcke werckinge des H. Geests.

Vrage. Wat heeft de Soone Godts hier door gedaen?

Heb. 2. 14. 17. Antw. Hy heeft sich vereenight met onse menschepdt / en is alsoo waerlijck Mensch gewoorden / gelijck wy zijn.

Vrage. Heeft hy ooch opgehouden Godt te zijn / als hy is Mensch gewoorden?

Ifa. 9. 6. Joan. 1. 14. Antw. Neen hy / hy is Godt gebleven / gelijck hy was.

Acto. 10. 38. Joan. 3. 16. Vrage. Wat Vader heeft hy gehadt / als hy Mensch wierde?

Antw. Hy heeft er gene gehad op Aerden.

Mat. 1. 25. Vrage. Welck is zijn Moedre geweest?

Antw. De Heylige Maeght Maria.

Vrage. Waer door is dese zijne Moeder?

Phil. 2. 11. Gal. 4. 4. Antw. Door dienste van haer / en haer eygen Lichaem / het stof gelevert heeft / dienende tot de voorminge van zijn Lichaem.

Vrage. Waerom is de Heyligen Geest ooch niet zijn Vader?

Antw. Om dat de Heyligen Geest hem niet gegeven heeft van zijn wesen.

Vrage. Dan waer komt het / dat men den Heyligen Joseph zijnen Vader noemt?

Antw.

Antw. Ten eersten / om dat men geloofde dat hy 't in der daat was. 2. Om dat hy voor de Soone Godts menschzijnde / sorge moeste dragen / als voor zijn eygen kindt. 3. Om dat hy waerlijck Bruydegom was van de Heylige Maeght / welcker Soon JESUS Christus was. Luc. 1. 31. Luc. 2. 48.

Vrage. Hoe langh is de Soone Godts geweest in 't Lichaem van de H. Maeght?

Antw. Negen maenden, gelijck andere kinderen.

Vrage. Op wat dagh is hy gebooren?

Antw. Op den 25ſten twintighsten dagh van Wintermaent / die men Kersdagh noemt.

Vrage. Heeft hy ooch door zijne geboorte de Maeghdelijcke reynigheydt zijnder Moeder verminderd?

Antw. Neen hy: hy heeftse vermeerdert. Matth. 1. 23.

Vrage Is hy ooch Godt en Mensch te samen geweest / na zijn komste in dese Wereldt?

1 Joan. 5. 8. Antw. Ja hy: want in hem waren te samen de Godtlijcke natuer en de Menschelijcke.

Vrage. Zijnder ooch in hem twee Persoonen?

Joan. 1. 14. Antw. Neenſe: maer eene alleen / namelijck de Persoon des eenwigen Woordts.

Vrage. Hoe noemt men hem?

Antw. Men noemt hem JESUS Christus.

Vrage. Wie heeft hem den naem JESUS gegeven?

Matt. 1. 21. Antw. Godt selve / door den dienst eens Engels / dewelcke hem uyt den Hemel heeft gebracht / en aen de Heylige Maeght / en Dr. Joseph geboden / den selven aen hem te geven.

Vrage. Wat vruchten trecken wy uyt dese geheym'nis?

Antw. Ten 1. Sullen wy Godt dancken voor sijne onuytdelijcke Goedtheyde dat hy ons sijnen eenigen Soone geschouwen heeft tot onse zaligheydt. Ten 2. Sullen wy ons beschaemt maecken door 't aenschouwen van dese groote geheym'nis / in de welcke de Soone Godts sich gelijck maeckt aen ons sondaers / om ons uyt sondaers Godts kinderen te maecken. Ten 3. Sullen wy onse nature niet verder met sonde besmetten / die dese Godtlycke Saligh-maker door de vereenigingе van sijne heylige Persoon geheylight heeft.

VI. LESSE.

Van de Name JESUS, ende zijne voornaemste Daden.

Vrage. WAt is het wooydt / JESUS te seggen?

Matt. 1. 21. Antw. Het is te seggen Heylandt / ofte Saligmaecher.

Vrage. Waerom is hy soo genoemt?

Antw. Om dat hy uyt den Hemel is nedergedaelt op der Aerden / met voogneemen van de Menschen zaligh te maecken / en te behouden.

Vrage.

Vrage. Op wat wijse behoudt hyse dan?

Antw. Hy behuytse van sonden / van d'eeuwige doodt diese verdienden / en dan de slavernye des duyvels. 1 Joan. 3. 8.

Vrage. Wat wil het wooydt Christus seggen?

Antw. 't Betekent soo veel als gesalft.

Vrage. Door wien is Christus gesalft?

Antw. Door den Hemelschen Vader.

Vrage. In wat aensien heeft hem Godt de Hemelsche Vader gesalft? Act. 4. 27. Heb. 1. 9. Luc. 1. 32.

Antw. Als Koningh / als Priester / en als Prophert / dewijl hy alle dese waerdigheden in sijn Persoon te samen besat. Ps. 109. 4. Deut. 18. 15. Luc. 9. 16.

Vrage. Op wat dagh is hy besneden en JESUS genoemt? Luc. 2. 21.

Antw. Op Nieuwejaers dagh. Matth. 2. 11.

Vrage. Wanneer is hy aengebeden van de drie Koningen?

Antw. Den ses den dagh Januarius / op welken dagh ooch de Heylige Kercke gedachtenis houdt van sijn Doopsel / en sijn eerste Wonder werck op de Bruyloft van Cana in Galileen.

Vrage. Op wat dagh is hy aen sijn Hemelschen Vader op geoffert in den Tempel?

Antw. Op den dagh van onse lieve Vrouwe Lichtmisse / doen deselve door oodmoedigheydt sich onderwierp aen de Wet van de Joodsche suyveringe. Luc. 2. 22.

Vrage. Hoe langh heeft hy met de Menschen gewandelt op der Aerden?

Antw.

Luc. 3. 23. Antw. Men gelooft gemeenlijck / dat hy geleeft heeft drie en dertigh Jaeren en drie Maenden.

Vrage. Wat heeft hy gedaen / terwijlen hy met de Menschen ommegingh.

Matth. 9. 35. 1 Pet. 2. 21. Act. 10. 38. Antw. Hy heeftse onderwesen door sijne leeringe / hy heeftse gesticht door de voorbeelden van sijn heyligh leven / en aen al de Werelt heeft hy door ontallijcke wonderwercken sijne weldaden bewesen.

Vrage. Wat is hem na alle dese treffelycke daden wedervaren?

Matt. 26. 48. Antw. Hy is van eenen sijner Discipelen verraden en gelevert in de handen der Joden sijner snoodste vyanden.

Vrage. Wat hebben hem de Joden gedaen?

Matt. 26. 27. &c. Antw. Sy hebben hem ontallijcke onwaerdigheden aengedaen / en ongerechtelijck doen sterven op den Calvarien-bergh.

Vraga. Op wat wijse hebbense hem doen sterven?

Matt. 27. 35. 50. Antw. Sy hebben hem met groote schanden aen een Kruys genagelt / waer aen hy gestorven is.

Vrage. Wat heeft JESUS Christus aen dit Kruys gedaen?

Heb 5. 7. en 9. 14. 28. Antw. Hy heeft sich daer aen sijnen Hemelschen Vader opgeoffert tot een offerande / vergeltende al sijn bloedt tot den laetsten druppel toe / voor de salicheidt der Menschen en afwassinge harer sonden.

Vrage. Op wat dagh is hy gestorven.

Antw. Op goede Vrydagh.

Vrage.

Vrage. Wat hebbense met sijn Lichaem gedaen / na dat hy gestorven was?

Antw. Sy hebben het in een graf begraven. Matt. 27. 59. 63.

Vrage. Hoe lang is hy in dit graf gelevert?

Antw. Drie dagen / te weten van 's Vrydaghs avont / tot des Sondaghs morgenig. Matt. 12. 40.

Vrage. Hoe heeft JESUS Christus alsoo moeten sterven / aengesien hy Godt was?

Antw. Hy en is niet gestorven na sijne Godtheydt / die onsterfelijck is; maer alleenlijck na sijne Menscheydt.

Vrage. Hoe is hy dan gestorven?

Antw. Door het scheyden sijner Ziele van sijn Lichaem. Matt. 27. 50.

Vrage. Waer is de Ziele na dese scheydinge gebleven?

Antw. Sy is nedergedaelt in de Voorhelle / om de Zielen der Patriarchen en Voorvaderen die daer opgehouden wierden / uyt de selve te verlossen. Ose. 13. 14. Eph. 4. 9. 1 Pet. 3. 19.

Vrage. Waer waes doen sijne Godtheyt?

Antw. Die bleef onafscheydelijck vereenight met de Ziel in de Voorhelle / en met het Lichaem in het graf.

Vrage. Wanneer is JESUS Christus verresen uyt het graf?

Antw. Op den derden dagh na sijne doot. Mat. 28. 6. Luc. 24. 21.

Vrage. Hoe noemt men desen dagh?

Antw. Men noemt hem den Paeschdagh.

Vrage. Wat heeft hy gedaen na sijne verrijsenisse?

Antw. Na veertigh dagen is hy door sij- Act. 1. 3. 6.

ne eygene macht opgevaren ten Hemel: welcke dagh genoemt wordt onses Heeren Hemelvaerts-dagh.

Vrage. Waerom is hy niet als na veertigh dagen na sijne verrijsenisse ten Hemel gevaren?

1 Ibid. Antw. Om ons te doen weten / dat hy waerlijck verresen was / om sijne Apostels en Discipels te troosten; en om haer te onderwijsen in die dingen / die de bevestiginge van sijne Kercke raecken.

Vrage. Wat vruchten moeten wy trecken uyt dese Lesse?

Antw. Ten eersten / moeten wy eene besondere eerbiedigheydt dragen tot den soeten Naem JESUS, en den selven niet noemen als met ontsagh / en gevoelen van Godtvruchtigheydt. Ten 2. Moeten wy een levendigh gevoelen en dzeefheydt betoonen / siende dat de Soone Godts voor onse sonden sterft, hangende aen het kruys. Ten 3. Moeten wy een gantsch nieuw leven leyden / gelijck JESUS Christus na sijne verrijsenisse: Ten onse herten en gedachten onophoudelijck opheffen na den Hemel / daer hy sijne navolgers verwacht.

VII. LESSE.
Van de Ware Kercke.

Vrage. Welcke is de Ware Kercke?

Matt. 16. 15. 20 Matt. 16. 18. Antw. Deste / die Jesus Christus heeft gestight / die de gantsche Werelde door sijn uytgeseyndt / en die voor haer sichtbare Hooft erkent

Joan. 21. 15. 16. 17. erkent onsen H. Vader den Paus / sijnde navolger van St. Pieter / aen welcken onsen Salighmaecker de Opper-hooftdigheyt gegeven heeft onder sijne Apostelen.

Vrage. Waer in bestaet dese Kercke?

1 Cor. 12. 13. Antw. In de vergaderinge der Gelovigen welcke in den naem / en volgens de stichtinge Jesu Christi vergadert zijn.

Vrage. Wat doet Jesus Christus aen sijne dus gestichte Kercke?

Joan. 14. 16. Ibid. 16. 13. 1 Joan. 2. 27. Antw. Hy staetse by door sijnen H. Geest / hy verleent haer de kennisse sijner geheymenissen / en de Regels van oprechte Godtvruchtigheyt.

Vrage. Wat doet hy noch meer?

Marc. 16. 20. Antw. Hy bevestight in haer geloof door sijne Wondertweercken.

Vrage. Wat doet hy tot hare heyligh-maelinge?

Antw. Hy geeft haer sijne Sacramenten.

Vrage. Wie heeft hy gelaten tot hare regeringe?

Joan. 21. 15. 16. 17. Eph. 4. 11. 12. 13. 14. Antw. Sijn Harders: namelijck / den Paus / in de persoon van St. Peter; en de Bisschoppen en mindere Herders; in de persoonen sijner Apostelen en Discipelen.

Vrage. Wat heeft hy aen de Kercke gegeven / om als Moeder hare kinderen te besturen en heyligh te maecken?

Matt. 16. 19. & 18. v. 17. 18. Antw. Hy heeft haer hier toe al het gesagh en alle macht gegeven / die haer van nooden was.

Vrage. Wanneer heeft hyse op 't besonderste besocht?

Antw.

Act. 2. 1-2. 3. 4. &c. Antw. Op den tienden dagh na ſijne Hemelvaert/ zijnde Pinxteren/ doen hy haer zijnen H. Geeſt ſichtbaerlijck toe ſondt.

Vrage. Wat heeft hy door deſe ſendinge zijns Geeſts/ aen haer te wege gebracht?

1 Cor. 12. 11. Antw. Hy heeftſe verrijckt met zijne gaben/ door een heylige opſtoztinge van alleerley gunſten en genaden.

Vrage. Waerom heeft Jeſus Chriſtus zijnen heyligen Geeſt aen de Kercke geſonden met ſulck een overvloedt?

Joan. 14. 16. Ibid. 16. 13. Antw. Op dat hy haer verſtrecken ſoude voor een Leermeeſter/ voor een Leydsman/ en een Trooſter tot het eynde der werelt.

Vrage. Wat voordeel heeft de Kercke hier af ontfangen?

1 Tim. 3. 15. Antw. Sy is geworden eene onfeylbare beſtetter en bewaerſter van alle zijne geheymenſſen en waerheden.

Vrage. Tot wat eynde heeft Jeſus Chriſtus ſulck eene Kercke geſticht?

Gen. 6. & 7. Antw. Op dat ſe ſoude zijn gelijck eene geeſtelijcke Arcke in 't midden van de ellendeen en gevaren deſer Werelt.

Vrage. Kan men dan niet behouden worden in eenige andere vergaderinge/ als alleen in die van deſen Kercke?

Iſa. 60. 21. Neh. 11. 6. Eph. 4. 5. 1 Joan. 2. 19. Antw. Neen daer en is geen hoope tot ſaligheydt buyten deſe Kercke.

Vrage. Soude het genoeghſaem zijn upe deſe Werelt in den Hemel te komen/ anders als door haer?

Antw. Niemant ſal opt upe die leven tot het

het geſelſchap der Engelen en Godtſalige geraecken/ als door de Kercke.

Vrage. Heeft de Kercke van nu af aen gemeenſchap met de Engelen en Godtſaligen in den Hemel?

Luc. 15. 7. 10. Antw. Jaſe/ een ſeer nauwe gemeenſchap.

Eph. 2. 19. 20. 21. Heb. 1. 14. Vrage. Waer in beſtaet deſe gemeenſchap der Kercke/ met de Engelen en Godtſaligen?

Eph. 4. 12. 13. Antw. Hier in/ datſe met de ſelve een en 't ſelve Lichaem en Koninckrijcke Jeſu Chriſti uptmaecht.

Vrage. Waer in noch meer?

Antw. Hier in/ datſe met deſelve door eenen geeſt leeft/ derlachrigh is van de ſelfſte genaden/ en ſtaet na de ſelfſte zaligheydt.

Vrage. Waer toe dient/ de gemeenſchap aen de Heylige Kercke?

1 Mach. 15. 14. 1 Cor. 13. 8. Antw. Sy wordt upt kracht der ſelver geholpen/ door de voorbiddinge/ en andere behulpſaemheden der Heyligen/ gelijck haere groote liefde ſulcks verepſcht.

Vrage. Hoe komt het dat de Kercke in den Hemel/ altoos te ſchulpen komt aen die op der Aerden?

1 Cor. 12. 26. 27. Antw. Om datſe gelooelijgh is over alle de moetelijckheden van deſe/ gelijck deſe in te gendeel ſich verblijdt over alle weeght/ die zij geniet in den Hemel.

Vrage. Hoe hebben d'Apoſtelen deſe volmaechte over-een-komſt der Lidmaten Chriſti genoemt?

Antw.

Antw. Sy hebbense genoemt / gemeenschap der Heyligen / om dat het goede en quade onder haer gemeen is.

Vrage. Wat vruchten moeten wy trechen uyt dese Lesse?

Antw. Ten eersten / moeten wy Godt danckten dat wy gebooren zijn in den schoot van dese Kercke / en dat hy ons dese onverdiende gunst bewesen heeft / voor so veele andere ongeloovige volkeren. Ten 2. Moeten wy een groote eerbiedigheydt en ontsagh bewijsen aen de Herders die hy gestelt heeft tot haere bewaringe / stichtinge en beschermınge / en aen deselve gewillig gehoorsamen. Ten 3. Moeten wy hier beneden de gemeenschap der Heyligen soo schickelijck onderhouden / dat wy waerdigh mogen worden om met haer eewigh te leven in den Hemel.

VIII. LESSE.

Van de plicht der Gelovigen ten aensien van de Kercke.

Vrage. Hoe moeten sich de Geloovige dragen tegen de H. Kercke?

Matt. 18. 17. Antw. Sy moetense beminnen en ontsien als haere Moeder.

Vrage. Waer in is de heylige Kercke een Moedter der Geloovigen?

Tit. 3. 5. Gal. 4. 19. Antw. Hier in / dat sy deselve door het doopsel gebaert heeft aen Jesus Christus / en datse deselve voedert met het Woordt Godts / haer onderwijsende in de Leeringe

ge des geloofs / en in de regels van eene ware Godtvruchtigheydt.

Vrage. Waer men de heylige Sacramenten nergens anders ontfangen / dan in de H. Kercke.

Antw. Soo wiese elders gingh soecken / soude niet alleen geene vruchte en genade vinden / maer soude sich daer-en-boven aen eenen verfoeyelijchen bloeck schuldigh maken. Rom. 16. 17. 2 Cor. 6. 14. Tit. 3. 10. 2 Joan. 10.

Vrage. Wat quaet soude hem overkomen / die daer niet en wist / welcke de rechte Kercke was?

Antw. Sy sonde sich lichtelijck laten verleyden tot allerhande geswintheden.

Vrage. Is een iegelijck Mensch gehouden te luysteren na de stemme / en te gehoorsamen aen de gebode van de H. Kercke?

Antw. Onse Salighmaker wil / dat wy diem als een Heyden houden / die sulcks niet en doet. Matt. 18. 17.

Vrage. Als 'er eenigh geschil op komt in't geloof / moeten wy dan onse toevlucht nemen tot de Heylige Kercke?

Antw. Daer is niemant als sy / die ons hier af kan uytspraech geven / en als sy die gegeven heeft / moeten wy sonder tegenstant te vreden zijn. 1 Tim. 3. 15. Luc. 10. 16. Acto. 15. 1 Cor. 11. 16.

Vrage. Van waer komt het / dat de H. Kercke soo grooten gesagh / en soo groote voorrechten heeft?

Antw. Om datse Godt selve bevestight heeft / en de H. Geest door zijnen bystant en heylighmaeckinge onfeylbaer maeckt.

Vrage. Wat bruchten scheppen wy uyt dese waerheden?

Antw. Ten eersten / moeten wy in al ons doen en laten / doen blijcken dat wy rechte kinderen zijn van de H. Kercke. Ten 2. Wy en moeten nimmer soo ondanckbaer zijn / dat wy hare heylige onderwijsinge verspuwen / veel min versmaden. Ten 3. Moeten wy met een oprechte ootmoedigheydt en eenvoudigheyd des herten aennemen / alle hare uytspraechen in de stucken des geloofs / en hare geboden in 't stuck der zede-stichtinge.

IX. LESSE.

Van het laetste Oordeel.

Vrage. SAl de H. Kercke eeuwigh op der Aerden blijven.

Antw. Neense: Sy en sal niet langer blijven / als tot het eynde der Werelde.

Vrage. Wat sal dan Jesus Christus op die tijdt doen / ten aensien van de dooden?

Antw. Hy sal deselve komen Oordeelen met de hoogste Macht / Majesteyt / en Heerlijckheydt.

Matt. 25. 31. &c. Joan. 5. 27.

Vrage. Sal daer geen ander Oordeel gehouden worden over de Menschen / als dit algemeene?

Luc. 16. 22. &c. 23. 43.

Antw. Elck Mensch wordt mede geoordeelt als hy sterft.

Vrage. Sullen alle Menschen verrijsen?

Antw. Ja / sy sullen verrijsen / en 't stilve

ve liehaem weder krijgen / datse hadden in hare sterffelijcke leven.

Job 19. 25. 26. 27. 1 Cor. 15. 53. 54.

Vrage. Wat sal den geoordeelden dan geschieden?

Antw. Sy sullen van JESUS Christus voor eeuwig ontfangen den loon / ofte de straffe van hare goede ofte quade verdiensten.

2 Cor. 5. 10.

Vrage. Is het geloof van dit Oordeel noodigh ter zaligheydt?

Antw. Ja 't / want St. Paulus seght / dat wie tot Godt komt / moet gelooven dat hy is / en dat hy een beloonder sy / den genen die hem soecken.

Heb 11. 6.

Vrage. Waer toe dient het geloof van dit Oordeel?

Antw. Om ons tot het selve na behooren te bereyden / 't welck wy niet souden doen kunnen / indien wy 't niet en gelooften.

1 Tim. 1. 12.

Vrage Waerom moeten wy ons tot dit Oordeel bereyden?

Antw. Om dat Godt aldaer sal Oordelen na de waerheyt alle onse werecken / tot het minste goede ofte quaedt / dat wy in dit leven sullen gedaan hebben.

Matt. 12. 36.

Vrage. Hoe moeten wy ons hier toe bereyden?

Antw. Wy moeten ons leven en wandel soo wel beschicken / dat wy in sulck een staet komen te sterven / in welcken wy sonden wenschen van Godt geoordelt te worden.

Luc. 12. 35. & volgn.

Vrage Wat quaedt hebbense te verwachten / die de verrijsenisse der dooden en 't

laetste Oordeel noch erkennen / noch gelooven?

Antw. Het alderhooghste dat men kan bedenken / te weten / datse leven in alle ongebondenthe ydt / en vrygeesterye.

Sap. 2. 1. & sequ.

Vrage. Wat vruchten moeten wy trecken uyt dese Lesse?

Antw. Een eerstein / moeten wy schricken en beven op de eenheit naem des laetsten Oordeels / overdenckende 't gene de heylige Schrift seght / dat de rechtvaerdige nauwelyghs sal behouden worden. Een 2. Dickwils op die reeckeninge dencken die wy daer sullen geven moeten / en ons selve dagelijcks oordeelen / indien wy aldaer niet willen verwesen worden. Een 3. Dit laetste oogenblick met een oprechte boetvaerdigheydt te vooren komen / om dat na 't selven geen tijdt meer wesen sal om ons te beteren.

1 Pet. 4. 18.

1 Cor. 11. 31.

Joan. 9. 4.

X. LESSE.

Van 't Geloofs begrip der Apostelen.

Vrage. Waer door doet de H. Kercke hare Kinders het meeste deel van die gehey'm'nissen / daer wy nu van gespraken hebben / machtelijck onthouden?

Antw. Door 't geloofs begrip der Apostelen? in het welcke sy vervat zijn.

Vrage. Wat is dat voor een Geloofs begrip der Apostelen?

Antw. Het is de Christelijcke leere / te samen

samen gestelt en verdeelt in seeckere punten en Artijckelen.

Vrage. Seght dit Geloofs begrip eenig op?

Antw. I. Ick geloove in Godt den Almachtigen Vader / Schepper des Hemels en der Aerden.

II. Ende in Jesum Christum zijnen eenigen Soone / onsen Heere.

III. Die ontfangen is van den Heyligen Geest / geboren uyt de Maget Maria.

IIII. Die geleden heeft onder Pontio Pilato / die gekruyst is / gestorven en begraven.

V. Nedergedaelt ter hellen / ten derden dage verresen van den doodt.

VI. Opgevaren ten Hemel / sit aen de rechterhande Godts des Almachtigen Vaders.

VII. Van waer hy wedet komen zal om te Oordeelen de levende en de dooden.

VIII. Ick geloove in den Heyligen Geest.

IX. Eene Heylige algemeene Kercke / gemeenschap der Heyligen.

X. Vergiffenisse der sonden.

XI. Verrysenisse des vleesch.

XII. Het eewige leven / Amen.

Vrage. Waer van wordt gespraecken in dit Geloofs begrip?

Antw. Van de drie Personen der Heyliger Drie eenigheydt / en van de H. Kercke die een Vergaderinge der Geloovigen is.

Vrage. Wat bedupt d'eerste Artijckel. Ick geloove in Godt den Almachtigen Vader /

Schepper des Hemels en der Aerden?

Hier de bewijſen van dese Artikelen boven.

Antw. Dat wy gelooven moeten / dat Godt den Vader / de eerſte Perſoon is van de H. Drie-eenigheydt: dat hy het begin is van alle dingen / dat hy alles vermach / en dat hy alles / dat ter buyten hem is (niets uytgeſondert) heeft geſchapen.

Vrage. Wat betreffent de tweede Artijckel: Ende in Jeſum Chriſtum zynen eenigen Soone / onſen Heere?

Antw. Dat wy gelooven moeten / noodich ter zaligheydt / dat de tweede Perſoon van de H. Drie-eenigheydt / de eenige Soone des Vaders is / en ſoo wel Godt als de Vader / dat alſoo deſelve onſe menſchelijcke nature aengenomen heeft / zynde Godthydt / en zyne Menſchepe in hem vereenight zyn / in een en de ſelfſte Perſoon: en dat hy waerachtig is / onſen Heer en Koningh.

Vrage. Welcke is den ſin van den derden Artijckel: Die ontfangen is van den H. Geeſt / gebooren uyt de Maget Maria?

Antw. Dat de Soone Godts om Menſch te worden / door de kracht des H. Geeſts ontfangen is in het lichaem van de H. Maget Maria / en na deſe wonderlijcke enbovennatuerlijcke ontfangeniſſe / even wonderlijck uyt de ſelve gebooren is / ſonder hare Maeghdelijcke eenigheyt te verminderen.

Vrage. Wat will de vierde Artijckel ſeggen: Die geleden heeft onder Pontio Pilato / die gekruyſt is / geſtorven en begraven?

Antw. Dat deſelve Jeſus Chriſtus / na dat

dat hy 't werck zynes Vaders op der Aerden volbracht heeft / van de Joden aen een Cruys genagelt is / waer aen hy geſtorven is / en daer na afgenomen en in een graf geleydt is; op die tydt als Pilatus Stadthouder des Roomſchen Ryckes was / over 't Joodtſche Landt.

Vrage. Wat betreffent de vijfde Artijckel: Die nedergedaelt is ter hellen / ten derden dagh verreſen van den doode?

Antw. Dat zijne ziele geſcheyden zijnde van zijn lighaem / nedergedaelt is in de diepte der aerden / om aldaer te triomphéren over de machten der hellen / en van daer te verloſſen de zielen der rechtvaerdigen die aldaer wierden opgehouden; en dat hy den derden dagh na zyn doodt in volle Heerlijckheydt verreſen is.

Vrage. Wat betreffent de ſeſde Artijckel: Die opgevaren is ten Hemel / ſit aen de rechterhandt Godes des Almachtigen Vaders?

Antw. Dat Jeſus Chriſtus / na dat hy aen zijne Apoſtelen alle noodige onderwijſinge had gedaen / door zijn eygen kracht is opgevaren in de Hemelen / op den heerlighſten dagh na zijne verrijſeniſſe: en dat hy in gelijcke Heerlijckheydt is met Godt den Vader.

Vrage. Wat betreffent de ſevende Artijckel: Van waer hy weder komen ſal / om te oordeelen de lebende en de dooden.

Antw. Dat Jeſus Chriſtus ſichtbaerlijcke

sal nederkomen uyt den Hemel / op die tyd en dien dagh die God alleen bekent is / om alle Menschen te oordeelen / volgens haer goet oste quaet leven / datse gelept hebben.

Vrage. Wat beteekent d'achtste Artyckel: Ick geloove in den Heyligen Geest.

Antw. Datter in de H. Drie-eenigheydt een derde Persoon is / die de H. Geest genoemt wordt / en die van den Vader en den Soone voort komt / en gelijck is aen den Vader / en den Soon.

Vrage. Wat beteeckent de negende Artijckel: Een Heylige algemeene Kercke / gemeenschap der Heyligen?

Antw. Dat alle geloovigen door de gantsche Werelt verspreyt / maer een Lichaam en een Vergaderinge uyt maecken / die d' algemeene Kercke genoemt wordt / en dat de selve Heyligh is / om dat de H. Geest haer geestelijck leven is / en Jesus Christus haer hooft.

Vrage. Wat beteeckent dit gedeelte des negenden Artijckels: Gemeenschap der Heyligen?

Antw. Dat een en het selve Geloof / en een en de selfde Liefde / die de Geloovigen in Jesu Christo te samen binden / haer al het goed en quaet dat haer over komt / gemeen maekt.

Vrage. Wat beteeckent de tiende Artijckel: Vergiffenis der sonden?

Joan. 10. 22. 23. Antw. Dat de heylige Kercke van Jesu Christo macht ontfangen heeft / om de sonden

sonden te vergeven / aen die gene / die daer over berouw hebben.

Vrage. Wat beteeckent de elfde Artijckel: Verrijsenisse des vleesch?

Antw. Dat alle dooden het selfde lighaem sullen weder krijgen / datse hadden doen sy leefden op der Aerden / om te gaen verschijnen voor Jesus Christus in 't laetste Oordeel.

Vrage. Wat beteeckent de laetste Artijckel: Het eenwig Leven?

Antw. Dat die geene / die aen Godt getrouw sullen geweest zijn / tot hare beloninge een Leven sullen ontfangen / 't welck eenwigh dueren sal / als zijnde het Leven van Godt selve; en dat in tegendeel die geene die hem sullen vertoornt hebben / met de duyvelen een eenwige ellende sullen lijden.

Vrage. Wat bewechen troechen wy uyt dese waerheden?

Antw. (Ten eersten) moeten wy dit Geloofs begrip vlytig leeren. (Ten 2. Nimmer versuymen het selve 's morgens en 's avonds op onse knien op te seggen: (Ten 3. De uytleggingе van het selve geerne dickwijls aenhooren / om al te samen bereydt te zijn in alle gelegentheden ons Geloof te verantwoorden.

IV. LESSE.

Van het Teecken des Heyligen Kruys.

Vrage. WAer mede kan men de voorberhandelde waerheden / ofte den inhout van 't Geloofs begrip der Apostelen seer hoogelyck / doch gemakkelyck onthouden?

Antw. Door het Teecken des H. Kruys.

Vrage. Hoe maeckt men dit Teecken?

Antw. Gemeenlijk is op tweederhande wijsen.

Vrage. Wellke zijn die?

Antw. Eerstelijck dese: als stelle mijne hande op mijn voorhooft / en segge: in den name des Vaders / dan laet ik deselve nederdalen tot onder aen mijn borst / en segge / en des Soons / daer na hesse ick de selve wederoom opwaerts / en by enghte van de slinker schouder tot de rechter / en segge en des H. Geests / Amen.

Ten tweeden / maecke ick met mijnen duym een geheel Kruys op mijn voorhooft / en segge: in den name des Vaders / daer na op den mondt / en segge: en des Soons / en ten laetsten op mijn borst / en segge: en des H. Geests / Amen.

Vrage. Hoe bemerckt gy nu den inhout des Christelyncken geloofs in dit Teecken des H Kruys?

Antw. Alduys: by de voorden bemercke ick eenen Godt / en drie Personen. De Drievuldigheidt der Personen wordt klaerlyk uytgedruckt door de namen van Vader / Soon / en H. Geest / de eenigheydt des Godelijcken wesens wordt beleden door 't voorgaende Name / als ick segge: in den Name des Vaders / &c. En niet in de Namen of Namens.

Vrage Hoe bemerckt ghy nu d' andere Geloofs stucken?

Antw Ten eersten / als ick myne handt op mijn voorhooft stelle / en segge: in den Name des Vaders / beliide ik dat Godt de Vader / het Hooft / dat is d' Opperste Schepper en Heer is / van alles datter geschapen is. Ten 2. Als ik myne hand / laet nederdalen / tot onder aen mijne borsten segge: En des Soons / beliide ick dat Godt de Soone uyt de glorie des Vaders nedergedaelt is in het Lichaem van de H. Maget Maria / van de welcke hy onse Menschelycke natuer heeft aengenomen / en vervolgens voor onse sonden vernedert is door veel vervolgingen pijnen / en versmaetheden / tot den allervitterssten doodt des Kruyces.

Vrage. Wat volgter dan in het Teecken des H Kruys?

Antw. Ick hesse myne handt weder opwaerts om deselve van de slincke syde tot de rechter te byengen.

Vrage Wat bemercke gy hier by?

Antw. Dat de Heere Christus JESUS niet vergaen ofte gebleven is in sijne diepe ver-

vernederinge: maar den derden dagh van den doodt wederom verresen is / naer verr-tigh dagen ten Hemel gevaren / en tien dagen daer na aen zyne Apostelen en Discipelen den H. Geest gesonden heeft.

Vrage. Wat betreckhent 't dat men zynen hande van de slincker-zyde tot de rechter bzenght / als men seghr: En des H. Geests?

Antw. Een 1. Dient dese beweginge der hande tot het voltreecken van het teecken des H. Kruys. Een 2. Dat de handt niet van de rechter-zyde na de slincker / maer van de slincker tot de rechter-zyde gebroeht wordt betreckhent ons die uptstreckende vzucht / die ons JESUS Chzistus door sijn lyden / sterven / en verrijsen heeft bp gebzacht.

Vrage. Welcke is dese vzucht?

Antw. De vergiffenisse der sonden / en de uptstoztinge des H. Geests in onse herten / waer door wp van de slincker-zyde na de rechter / dat is van de boeken tot de schapen / van de sonde tot de reetsvaerdigheyt / van Godes vpandtschap tot zyne vrientschap / van de doodt tot het leven / van d'eenwige verdoem'nisse tot d' eenwige zaligheydt / worden overgedzagen.

Vrage. Hoe bemerckt ghy hier by het laetste Oozdeel?

Antw. Als ick de strijdige eygenschappen van der slincker en rechter-zyde aenmercke / hoent my terstont te vooren de gedaente des laetsten Oozdeels / daer de Godtloosen als boecken aen de slincker-zijde / en

en de Vzoomen als schapen aen de rechter sullen gestelt wozden.

Daer-en-boven sal ooch het teecken des H. Kruys ten tijden des laetsten Oozdeels in de Locht verschijnen / tot vertroostinge en eere der Vzoomen / en verschzickinge en schande der Godloosen.

Vrage. Hoe helpt ghy dooz 't teecken des H. Kruys / de Heylige Kercke / en gemeenschap der Heyligen?

Antw. Dooz dien het H. Kruys de Vane is / waer onder de H. Kercke als een wel geschikt Heyz-leger Oozloogt tegen hare vpanden / den duyvel / het vleesch en de werelt / waerom ooh d' allereerste Chzistenen als Geestelijcke Soldaten dit H. Teecken onder haer gebruyckt hebben / als een algemeene baniere der Chzistenen.

Vrage. Wat klaert nu eenig de betreckheninge van het tweede teecken des H. Kruys.

Antw. Een 1. Die dese Kruycen die met den duym gemaeckt wozden / op het voozhooft / op den mondt / en op de bozst / helbe n de felste betreckheninge / die nu gegeven is / van het groote teecken des Kruyces.

Een 2. Aengaende de plaetsen onses ligchaems / die met die Kruycen getreckhent wozden / soo vermaent ons het Kruyce op de bozst / dat wp het geloof van den gekruysten JESUS altydt sozghvuldigh bewaren in onse herten. Een 3. Het Kruyce op den mondt / vermaent ons dat wp het selfde Geloof / als 't nodigh is / met den monde belij-

beliiden verbreyden / en tegen Christus vyanden verdedigen.

Een 3. Het Kruyce op 't voorhooft / 't welcke de sit plaetse der beschaemtheydt is / vermaent ons nopt beschaemt te zijn / over den gekruysten JESUS: maer den selven des noot zijnde / vyymoedighlijck / en standvastighlijck te beliiden / en na te volgen / niet tegenstaende alle spot en vervolgingen der Wereldt / die wp hier over souden lijden moeten.

Vrage. Wat vruchten sullen wp trecken uyt dese Lesse?

Antw. Een 1. Sullen wp als ons doen en laten met dit H. Teecken beginnen en besluyten / lettende met aandacht op die heylige Geheymenissen / die in dit Teecken verbozgen zijn / op dat het selve daer af in ons mach zijn een stozte beliidenisse.

Een 2. Sullen wp ons dooz dit Teecken gedurigh opwecken tot een oprechte dancbaerheydt aen JESUS Christus onsen Zaligmaker / die vooz onse sonden den bitteren doodt des Kruyces / met een' onuytspreechelijcke liefde gestozven is.

Een 3. Sal ons dit Teecken dagelycks vermanen / dat indien wp deel met Christus willen hebben / wp ons met hem moeten versterven en kruycigen moeten / want die Christus toebehooren / hebben haer vleesch gekruyst met zijne endeughden en begeerlijckheden.

XII.

XII. LESSE.

Van de voornaamste plichten des Christelijcken Godts-diensts.

Vrage. IS het vooz een Christen genoegh / dat hy onder wesen is in de stucken des geloofs?

Antw. Neen: Maer hy moet oock weten / waer toe hem het geloof dese geheymenissen verbindt / ten aensien Godes / op dat hy met vruchten mach in 't werck stellen / die stucken die hy weet.

Vrage. Welcke zijn de voornaemste plichten van den Christelijcken Godts-dienst?

Antw. Dese: Godt dancbaerlyck erkennen / hem aenbidden en lief hebben / hem met getrouwigheydt dienen / en sich selven als een offerhande aen hem opdragen.

Matth. 4. 10. en 22. 37. Rom. 12. 1. Pet. 2.

Vrage. Wat is dat / Godt aenbidden?

Antw. Hem sulck een dienst en eere bewijsen die niemandt anders toe-behooren / als Psal 95. 6. zijne Majesteyt / en de vooztreffelijckheydt zijns wesens.

Vrage. Op hoe veelderley wijse kan men Godt aenbidden?

Antw. Op tweederley: ten eersten: geestelijck en inwendigh. Een tweeden / uytwendigh en lighaemelijck. Psal 85. 3.

Vrage. Waer in bestaet het inwendigh aenbidden Godes?

Antw. In de genegentheydt ende onderwerpinge des geests en der zielen. Prov. 23. 26.

Vrage.

Vrage. Waer in bestaat het uytwendigh?

Matth. 2. 11. Antw. In het buygen en vernederen des lichaems.

Luc. 22. 41. Vrage. Waerom moeten wy Godt op

Acto. 7. 59. dese beyde wyse aenbidden?

Acto. 20. 36. Antw. Om dat wy uyt twee deelen bestaen / te weten / uyt ziel en lichaem.

Eph. 3, 14. Vrage. Welcke van tween / is de voornaemste wyse van Godt t' aenbidden?

Antw. d' Inwendige / die in den geest geschiet.

Joan. 4. 23. 24. Vrage. Om wat reden?

Antw. Om dat de geest veeledelder is / dan het lichaem / en d' uytwendige aenbiddinge maer een teecken is van de inwendige.

Vrage. Op wat plaetse moet men Godt aenbidden:

1 Tim. 2. 8 Matt. 21. 13. Antw. Over al: maer besonderlyck en voornaemlyck in de Kercken en Godts-huysen hier toe gewyt en toegeeygent.

Vrage. Op wat tydt moet men Godt aenbidden?

Mal. 1. 11. Joan. 4. 23. 24 1 Cor. 11. 26. Antw. Alle tydt / en boven al / als men het Sacrifici der H. Misse bywoont.

Vrage. Wat verachten treeden wy uyt dese Lesse;

Antw. Ten eersten / moeten wy geen dagh laten voorby gaen / sonder ons met ziel en lighaem voor de aenbiddelyckste Majesteyt Godts te vernederen. Ten 2. Moeten wy voornoedig erkennen die onevenaedelyckste afhanghelyckheydt door welcke wy van sijne hoogste macht t' eenemael afhangen:

hangen: en hem-zelf erkentenisse op-offeren alles waer in ons en om ons is. Ten 3. moeten wy alle gebreckelyckheyd haten en myden / op dat onse uytwendige wercke mogen overeen-stemmen met d'inwendige gevoelens van de Liefde en Godtvruchtigheyd die wy gevoelen in 't binnenste onser zielen.

XIII. LESSE.

Van het Sacrificie der Misse.

Vrage. WAt is de Misse?

Antw. Een Offer-Gebed / ofte een Offerhande / die de gantsche H. Kercke aen Godt den Hemelschen Vader offert / ter gedachtenisse van het lyden en sterven synes Soons. Mal. 1. 11. Joan. 4. 23. 24. 1 Cor. 11. 26.

Vrage. Wat offert de H Kercke in dese Offerhande aen God?

Antw. Sy Offert den Heere JESUM Christum selve / die daer is de waerachtige Soone Godts. Heb. 5. 5.

Vrage. Uyt wiens naem wordt dese Offerhande geoffert?

Antw. Uyt den naeme aller Geloovigen / door de handen / en tusschenkomen der Priesters.

Vrage. Waarom is JESUS Christus het Offer van dese Offerhande?

Antw. Om dat de eerwige Vader niets aenneemt van de Menschen / als door de handen en verdiensten sijnes Soons. Acto. 4. 12.

Vrage. Met wat geest en insicht moetmen gaen tot dese groote Offerhande?

Antw. Met deselve / met welke JESUS Christus sich aldaer op-offert aan zijnen Vader?

Vrage. Met wat insigt offert hy sich aan zijnen Vader?

Heb. 10. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 14. Antw. Om hem een volkomen onderdanigheyd te bewijsen / gelijk hem als den oppersten Heer van alles / toekomt van alle Menschen / om hem van haren 't wegen voor alle weldaden te danken / om zijne gramschap te versoenen / en aan zijne regtvaardigheyd voor hare sonden te voldoen. En ten 't laesten / om van hem alle weldaden en gunsten / te verkoopen / die zy in dit tegenwoordige / en in 't toekomende leven van nooden hebben.

Vrage. Met wat gestelteniſſen moet men dese Offerhande behoorlijk bywoonen?

Antw. Ten eersten / indien wy ons eenigsr doodsonde bewust vinden / moeten wy deselve niet alleen / in het inkomen der Kerken / in 't gebruyk des Wy-waters / ofte in het doen van de Biecht met den Priester / als hy het Sensitoy opsegt / t' eenemaal uyt de grond des herten verkoopen: maer ook allegenegtendheyd tot de minste sonden uyt onse herten volkomelijk uyt-bannen. Eccl. 18. 23. Matth. 5. 23. 24. 2 Tim. 2. 8. Luc. 18. 13. Ten 2. Sullen wy aldaer verschijnen met alle nedigheyd en zedigheyd / en met alle mogelijke opletendheyd en Godsdienstigheyd.

Vrage. Wat moet men in dit Offer-gebed van God verkoopen?

Antw. Dat hy ons sekren / en al wat ons aan-

aangaat / ganschelijk aan zijne heiligen wil onderdanig make / en dat hy ons door de kragt van dese Godlijke Offerhande aan ons selfs doe versterven / en t' eenemaal in hem veranderen / gelijk het Brood en de Wijn in dese Offerhande verandert word in het H. Lichaam / en dierbaer Bloed Jesu Christi zijnes Soons.

Vrage. Wat voordeel scheppen wy uyt dese waerheden.

Antw. Ten eersten / indien het hun geschieden / sullen wy dagelijks den dienst der Misse hooren / om deelachtig te worden van de overvloedige genade dese Godlijke Offerhande: maer boven al / deselve op geen Sondag of Feestdag oyt versuymen. Ten tweeden / sullen wy aldaer een heylig ontsag betoonen in de tegenwoordigheyd van God / die sich aldaer voor ons op-offert / in 't bywesen van de Engelen / die sich daer met groote vreese en eerbiedigheyd laten vinden. Ten derden / sullen wy ernstelijk onse herten doorsoeken / om alles uyt te bannen en te verkoopen / 't gene voor dese alderheyligste en waerdigste offeninge van onsen Godsdienst / onbetaemelijk moehte zijn.

XIV. LESSE.

Van de eere die men de Heyligen schuldig is.

Vrage. WIe zijn de Christenen schuldig maakt God te eeren?

Psal. 138. 17. Antw. De Heylige Maget / en d'andere Heyligen.

Vrage. Wat onderscheyt is'er tusschen de eere die men God bewijst / en die gene / die men aen de H. Maget / en d'andere Heyligen bewijst?

Deut. 5. 7. Antw. Door de eere / die wy God bewijsen / erkennen wy hem voor onsen oppersten Heere / en voor den Schepper en den oorspronk van ons wesen: maer door d'eere die wy de Heyligen bewijsen / erkennen wy

Joan. 15. 14. dese voor Godts vrienden / en voor onse voorspraken ende middelaars by hem.

Vrage. Waarom behoort men de Heylige Maget / en d'andere Heyligen te eeren?

Jean. 12. 26. Antw. Om hare verdiensten / en uytstekendheyd.

Vrage. Wie moet men meer der eeren?

Antw. Die gene / welker verdiensten meerder zijn.

Vrage. Wat besondere eere behoort men aen de H. Maget Maria te bewijsen?

Luc. 1. 28. Ibid. 48. 49. Antw. Dese / dat wijse erkennen en houden voor de verheevenste en voortreffelijkste onder alle creatuerlijke schepselen.

Vrage. Wat eere komt d'Engelen toe?

Heb. 1. 14. Antw. Dese / dat wy se erkennen als dienaers / daer sich God van bedient tot de zaligheyd en bestuuring der Geloovigen.

Vrage. Wat eere komt d'andere Heyligen toe?

Joan. 15. 14. 2. Mach. 15. 14. Antw. Dese / dat wy ons tot haer vervoegen / als uytverkorene vrienden Godts / welke

welke in zijne gunst staende / veele dingen van hem kunnen verwerven / ten dienste der geene die haer aenroepen.

Vrage. Wat vruchten trecktten wy uyt dese Lesse?

Antw. Ten eersten sullen wy groote eere bewijsen aen d'Engelen en Heyligen / verlangende met een vast geloof / en bestandig gedult na de weldaden van die heerlijkheyd / die sy alreets besitten. Ten 2. Sullen wy d'allerheyligste Maget Maria eene besondere eerbiedigheyd toe dragen / en tragten ons altyd meer en meer te stuyveren / om hare uytstekende reynigheyd na te volgen. Ten 3. Sullen wy groot vertrouwen stellen in de machtige bystand van Haer / en van de andere Heyligen / die wy met yverige gebeden / en recht boetvaerdige herten na gelegendheyd sullen versoecken.

XV. LESSE.

Van de wijse, om de Heyligen te eeren.

Vrage. Op wat wijse kan men de heylige Maget Maria eeren?

Antw. Op tweederley wijsen: ten eersten / door 't ontsien van hare uytnemende hoedanigheyd van Godts Moeder. Ten 2. Door 't opletten met een volmaakte naerstigheyd op haer leevens wandel / om de voorbeelden van hare ootmoedigheyd / kuysschheyd / zedigheyd / vereeninge met

God / en verlatinge en verachtinge der schepselen / dese ons Heere achtergelaten / getrouwelijk te volgen.

Vrage. Welke van dese twee wijsen / van haar te eeren / behaagt haar aldermeest?

Antw. De laetste / die wy nu haar exempel met alle onderdanigheyd ons volbrengen / Godts Wetten trachten te volgen / en door een heylig en nedrig leven ons aangenaam maken door zijne oogen.

Vrage. Hoe moet men d'Engelen eeren?

Luc. 15. 7. 10. Antw. Door 't luysteren na hare ingevingen en dysten / door welke zy ons trachten
Matt. 18. 10. tot het goede te brengen: en dat wy God
Eph. 5. 3. 4. niet en vertoornen in hare tegenwoordigheyd / door yenig ongeschikte gelaat / ofte onbetaemelijk bedryf.

Vrage. Op wat wijse eeren wy d'andere Heyligen.

Antw. De beste ende voordeeligste wijse
1 Cor. 11. 1. 2. van de Heyligen te eeren / is dese: dat wy ons met naerstigheyd en waehterheyd trachten te heyligen / gelijk zy gedaan hebben / en dat wy volgens haar exempel de selfste weg houden / die zy gehouden hebben / om ons heylig te maken: alsoo wy oock zijn kunnen / die zy zijn / indien wy doen / dat zy gedaan hebben.

Vrage. Wat voordachten trekken wy uyt dese Lesse?

Antw. Ten eersten / moeten wy aenmerken / dat het verre is van de alderheyligste Maget als Godts Moeder te eeren / dat men

men haer Soon daerlijcks door nieuwe sonden krenckt. Ten 2. Moeten wy ons schamen in de tegenwoordigheyd der Engelen / die God ons tot bewaringe send / iet te doen / 't welke wy niet sonden doen durven / in de tegenwoordigheyd van een eerlijck en Godvruchtig Menschen. Ten 3. Sullen wy een vast oprecht maken van de exempelen der Heyligen getrouwelijck na te volgen / al is 't dat 'er de wereld mede spot / en onse eygene begeerlijckheyd tegenstryd.
Heb. 6. 6.
2 Reg. 6. 20 21, 22.

XVI. LESSE.

Van de plichten der Gelovigen ten aensien van haar selven, aengaende haer eygene Heyligmakinge.

Vrage. IS 't genoeg aen een Christen / dat hy ander wesen is van zijne plichten / ten aensien Godts / en der Heyligen?

Antw. Neen: hy moet ook weten / wat hy aen sich selven schuldig is.

Vrage. Wat zijn dat voor dingen / die hy aen sich selven schuldig is.

Antw. Dese: die zijn eygen heyligingе
1 Thes. 4. 1. 2. 3. taken.

Vrage. Waer in bestaen dese?

Antw. In 't oeffenen van Geloof / Hoope / en Liefde / sonder welke geen waere Godvruchtigheyd kan wesen. Voorts in 't verwerven van berouw en leetwesen over zijn sonden / als welke men sich schuldig kent; in 't oeffenen van soetmoedigheyd tegen
1 Cor. 13. Matth. 4. 17. Rom. 6. 18. 19.

hovaardye / sachtmoedigheyd tegen gramschap / verstervinge tegen de begeerte der wellusten / en soo voort van andere Christelijke deugden.

Vrage. Is het genoeg tot dese oeffeningen / dat mense leest in een Boexje / ofte opsegt met den mondt?

Antw. Neen: upt het herte moeten sy voortkomen; want in dit gedeelte der zielen is de oorspronk des Christelijken levens / en in het selve word het ook geoeffent en onderhouden.

Matth. 15. 8.

Vrage. Waarom dat?

Antw. Om dat de oprechte deught / en oprechte Godtzaligheyd / noch in boeken / noch in woorden gelegen is / maar in daden en uptwerkingen.

Matth. 7. 21.

Vrage. Waar door kan men dese gemelde Oeffeninge verrichten?

Antw. Door de genade Jesu Christi.

Joan. 15. 5.

Vrage. Is dan de genade d'oorspronk onser heyliginge?

Antw. Ja sy.

Vrage. Wat vruchten moeten wy upt dese waarheden scheppen?

Matt. 16. 26.

Antw. Ten eersten / sullen wy boven alles onse heyligmahinge bevorderen / alsoo wy niet waardigers hebben in de Werelt / als de zaligheyd onser zielen. Ten 2. Sullen wy trachten meer en meer te storten toe de vernisse onser zwaerheden en ellenden / om niet langer te leven volgens de

Rom. 6. 12. 13.

dijsten van onse bedorvene nature. Ten 3. Sullen

wy in onse zielen een oprechte begeerte verwecken van ons enkelijk tot God te begeven / hier toe gebruyktende alle naersticheyd en arbeyd / maar besonderlijk de hulpe van Gods genade.

XVII. LESSE.

Van de Genade.

Vrage. WAt is de Genade?

Antw. Een ingeevinge ende instoytinge des H. Geests in onse ziele / die ons doet erkennen / beminnen / en volbrengen die dingen / die God van ons vereyscht.

Rom. 15. 5. 2 Cor. 3. 5. Phil. 2. 13

Vrage. Waarom word dese ingevinge ende instoytinge Genade genoemt?

Antw. Om datse ons buyten onse verdiensten / upt louttere barmhertigheyd Gods / geschonken word.

Rom. 3. 24. Tit. 3. 5. 4. 5. 6. 7.

Vrage. Is de Genade nodig om wel te doen / en Gods geboden te onderhouden?

Antw. Jase / om datse ons niet alleen het vermogen greft om goet te doen; maar ook maakt dat wy het selve metter daat doen / terwijlen wy upt ons selven geensints bequaam zijn om eenig goed werck te doen / ja ook eenige goede gedachte te hebben / sonder haar hulpe.

Phil. 2. 13 2 Cor. 3. 5.

Vrage. Kan men dan met Gods genade alle zijne geboden onderhouden?

Antw. Ja men kan / want sy is het / die ons om de liefde Gods alle zwarigheden met blydschap doet aanvaarden en verwinnen.

Phil 4. 13 2 Cor. 12. 9. 13.

Vrage. Wat moet men doen / als men sich te zwak bevind om al het goed te doen dat men sou willen doen?

Luc. 18. 1. Luc. 11. 13. Antw. Men moet sonder ophouden van God verstellen dat het hem believe sijne genade in ons te vermeerderen / op dat de selve ons helpe alle zwaarigheden / die ons in sijne heylige beweginge beletten / te boven te komen.

Vrage. Als de genade ons doet verwinnen de quade geneegentheden en beletselen dan onse will / en bekeert ofte vermindert se dan niet onse vyandom?

Joan. 8. 31. 34. 36. Rom. 7. 23. 24. 25. Antw. Neen sy wint niettet ist onse will meer in sijn doen en laten / dan als wanneer sy de beweginge van Gods genade volgt / door welke sy ontbonden word van de banden der begeerlijkheyd / die hem gevangen hielde.

Vrage. Is het van noden / dat wy de geheymnissen der genade met ons verstant begrijpen?

Joa. 15. 5. Rom. 11. 6. Antw. Neen 't is men moet eenvoudiglijk gelooven: ten eersten / dat wy niet vermogen sonder hüar. Ten tweeden / dat God Rom. 3. 23. 24. desselve aan ons niet schuldig is. En ten Rom. 9. 14. 20. derden / datse God aan niemant weygert / diese na behoren versocht.

Luc. 11. 13. Vrage. Door wien verdient ons God sijn genade?

Rom. 3. 24. 25. Antw. Door Jesum Christum synen Soone / dewelke door sijn komen sterven voor onse sonden / aan sijne overvloedigheyd

voldaen hebbende / dit hoogelijke geschenk voor ons ook verdient heeft.

Vrage. Is dan de genade de vrucht des doods Jesu Christi?

Rom. 6. 20. 23. Antw. Ja so: en hierom word se genoemt de genade Jesu Christi / om datse ons door sijne verdiensten geschonken word.

Vrage. Wat werkt de genade Jesu Christi in ons uyt?

Ose. 11. 4. Jer. 31. 31. &c. Ezech. 11. 19. 20. Ezech. 36. 25. 26. 27. Phil. 2. 13. Antw. Sy gewint ons hert / sy vermurwet sijne hardigheyd / sy scheurt sijne banden / op dat het sijne dijsten overwinne / sijne wonden genese / en ten lesten het goede na Gods welgevallen begeere / en volbrenge.

Vrage. Dewijle dan de genade de grondig van onse heyligmakinge / wat heeft dan onse Salighmaker voor middelen bevestigt / om ons deselve mede te deelen?

Antw. De Sacramenten en het Gebed.

Vrage. Wat vruchten trekken wy uyt de kennisse dese waerheden / raekende de genade Jesu Christi?

Rom. 3. 23. 24. Antw. Ten eersten / moeten wy ons diep vernederen / en ten uyt ersten het achten / als wy sien / dat wy uyt ons selven tot geen goed bequaem zijn / maar in tegendeel niet anders doen kunnen / als quaad / en sonde.

Rom. 11. 30. Rom. 1. 24. 26. Rom. 9. 18. Ten 2. Ten allerhoogsten dankbaar zijn / voor de gerdertierendheyd Gods / de welke hoewel wy niet anders verdienden als eewige straffe / geeft ontallijke andere

dere Menschen / die God dese barmhertigheyd niet verleent heeft) ons zijne barmhertigheyd niet onthouden heeft.

Ten 3. Sullen wy een vaste hope scheppen van onse zaligheyd / siende dat de selve meerder hangt aan de kracht van Godts genade / als aan ons selven / 't welke ons een groote betrouwen moet geven / aangemerkt God de kracht en sterkte selve zijnde / en wy niet als zwakheyd en kranckheyd / onse zaligheyd veel beter in zijne handen versekert is / als osse van ons allen af hing.

Joan. 10. 28. 29.

Ten 4. Sullen wy nimmer ophouden God te loven en te danken voor die genade die wy tot noch toe van hem ontfangen hebben / en voortaen gedurig bidden om die / dewelke wy noch van doen hebben / en boven al om de gave van volherdinge in zijne getrouwe liefde.

1 Thes. 5. 16. 17.

Ibid. v. 23. 24.

XVIII. LESSE.

Van de Sacramenten.

Vrage. WAt is een Sacrament?

Antw. Een gevoelijk teken van een onsichtbare salie / van Jesu Christo ingestelt / tot hepliging der Menschen.

Psal. 5. 26 &c.

Vrage. Wat is dat voor een teken?

Antw. Verwijs dat onse sinnen raeckt / gelijk by exempel / het water in het Doopsel.

Vrage. Wat zijn de Sacramenten in de H. Kercke.

Antw.

Antw. Soo veel als Fonteyne / door welke Godts genade en gaven in de H. Kercke / den geloovigen / ten behoeven van hare zielen / vervloeyen. Kruch. 36 25.

Vrage. Hoe veel Sacramenten heeft Jesus Christus ingestelt?

Antw. Seven.

Vrage. Welke zijn die?

Antw. Het Doopsel / het Vormsel / het Sacrament des Altaars / de Biechte / het laatste Olysel / het Priesterschap / en het Huwelijk.

Vrage. Wat onsichtbare salie is het / die de Sacramenten beteekenen en uytwerken?

Antw. De genade Godts. Joan 1. 16. 17.

Vrage. In wat Sacrament ontfangen wy d'eerste uytwerckinge dese genade?

Antw. In het Doopsel.

Vrage. Wat voordeel trekken wy uyt dese Leere?

Antw. Ten eersten / sullen wy een eerbiedig gevoelen hebben van de heyligheyd en voortreffelijkheyd der Sacramenten. Ten tweeden / sullen wy na ons vermogen besorgen / datse heyligh ijs bedient en ontfangen worden. En ten derden / sullen wy van God dikwijls verzoecken / dat hy ons tot dien eynde Dienaars verleene na zijn herte; en sullen ook geerne aan d'arme Kercken besorgen / 't geene haar tot sulk een bedieninge van nooden is.

XIX. LESSE.

Van het Doopsel.

Vrage. WAt is het Doopsel?

Antw. Een Sacrament van onsen Heere Jesu Christo ingestelt / tot afwassinge der sonden / en om ons te maken tot Christenen / en kinderen Gods / en tot lidmaten synder kercke. Matth. 28. 19.

Vraag. Waarom is dit het eerste van de Sacramenten?

Antw. Om dat wy door 't selve gebooren worden in Jesu Christo / en lidmaten synes lichaams worden: en om dat dese selfs gebruyk onder alle Sacramenten het noodsakelijkste / gelijk ook de verrichtinge minst te verschoonen is. Joan. 3. 5. Tit. 3. 5. 1 Cor. 12. 13.

Vrage. Waarom moeten wy also gebooren worden in Christo Jesu?

Antw. Om dat wy / gelijk wy in Adam gestorven zijn / niet kunnen salig worden en weder leven / als in / en door Jesus Christum. Rom. 5. 19.

Vrage. Heeft het Doopsel die kracht van sich selven / dat het ons tot Christenen maakt?

Antw. Neen 't: het heeft die van het lijden en sterven Jesu Christi. Rom. 6. 3. & seq.

Vrage. Wat moeten wy doen in gevolge van ons Doopsel?

Antw. Wy moeten met groote naarstigheyd trachten in ons te dooden d'overblijfselen van d' erf sonde / van welke wy door het Doopsel gesuyvert zijn. Rom. 6. 4. 11. 12. 13.

Vrage.

Vrage. Welke zijn d'overblijfselen van d' erf sonde / na dat wy gedoopt zijn?

Antw. Seltere quale en krankheyd / die ons sonder ophouden tot sonde verwekt. Rom. 7. 22. 23.

Vrage. Waarom laat God in ons dese krankheyd?

Antw. Om ons gedurende dit leven 2 Cor. 12. 9. te vernederen / en te oefenen.

Vrag. Wat natuur heeft dese krankheyd?

Antw. Een natuurlijke begeerlijkheyd / de wet der lidmaten / een sucht / en de wortel van alle quade begeerten. Rom. 6. 12. Rom. 7. 7. 10. 23.

Vrage. Wat stoffe gebruykt men om te Doopen.

Antw. Natuurlijk water.

Vrage. En wat wijse van woorden? Joan 3. 5.

Antw. Dese: Ick Doop u / in den naam des Vaders / en des Soons / en des Heyligen Geests. Matt. 28. 19.

Vrag. Wat versaaksaamen in zijn Doopsel? Rom. 6. 6.

Antw. Den duyvel met al zijn praclijc / en alle zijne wercken: dat is de leugen / de wereldsche grootsheyd en hoogmoet / de gemaaksem des sleghaams: en d'ydele vermaaken des levens. Tit 2. 12.

Vrage. Mach men meer als eens gedoopt worden?

Antw. Neen: om dat men in het Doopsel een geestelijke wedergeboorte ontfangt / en niemant meer als eens geestelijk gebooren wordt; daar en boven / gelijk Paulus segt / worden wy met Jesu Christo door het doopsel begraven / nu is Christus maar eens gestorven en verresen. Heb. 6. 4. 5. 6. Rom. 6. 4. 9. 10.

Vrage.

Vrage. Waarom doet men de kinders ten Doop dragen door Peters en Peten.

Antw. Op dat sy voor het kind antwoorden / en voor 't selve beloven / dat het de plichten van zijn Doopsel getrouwelijk sal nakomen: en ten lesten / om sogge te dragen / dat het in 't Geloof onderwesen word / als het tot zijne Jaren koomt.

Vrage. Mach men hier toe nemen / wie men wil?

Antw. Neen: men moet sulke kiesen / die haar Geloof wel verstaan / en van een goed leven zijn.

Vrage. Welk is het beste middel / om d'onnoselheyd des Doopsels te bewaren;

Rom. 7. 24 25. antw. Ootmoedigh zijn en sonder ophouden te bidden om Gods genade / welke de wet des Geests is / dat se in ons de genegentheden des vlees sths overwinnen.

Vrage. Wat vruchten trekken wy uyt dese waarheden.

Antw. Ten 1. Sullen wy God alle de dagen ons leevens danken / dat hy ons heeft aangenoomen voor zijne kinders / en gemaakt tot Lidmaten zijnes Soons Jesu Christi / en tot levendige Tempels des H. Geests. Ten 2. Sullen wy ten hoogsten vreesen een soo goeden Vader te vertoornen / de gemeenschap met ons Hoofd te breeken / en den H. Geest Gods die in onse

Eph. 4. 30. zielen woont / te verjagen / ofte te bedroeven. Ten 3. Sullen wy tot dien eynde niet alleen de sonden / maar ook de gelegentheden en schyn der selver na ons vermögen schouwen.

XX. LESSE.

Van het Vormsel.

Vrage. WElk is het tweede Sacrament?

Antw. Het Vormsel. Isa. 24. 49. Act. 1. 5. 8.

Vrage Wat is het Sacrament des Vormsels? Act 2. 4. 17. Act. 8. 17. Act. 19. 6.

Antw. Een Sacrament van Jesu Christo ingestelt / om ons volmaakte Christenen te maken.

Vrage. Hoe maakt ons dit Sacrament volmaakte Christenen?

Antw. Door dien het ons verlichtig maakt den Heyligen Geest / met de volheyd zijner genade en gaven.

Vrage. Wat is dit Sacrament / ten aensien des Doopsels?

Antw. Het is des selfs uyterste in volmakinge.

Vrage. Wat betekent de hamerslag die de Bisschop geeft in 't Voorhoofd?

Antw. Die betekent dat / als wy door Gods genade volmaakte Christenen zijn geworden / wy verdacht moeten zijn op de verzoekingen en ongevallen / door welke God onse getrouwigheyd in dit leven beproeft. Eccl. 2. 1: 2. 1. 4. 5. Heb. 12. 5. 6. 7. 8.

Vrage. Wat betekent de Balsem / van welken het Chrisma word gemaakt?

Antw. Een heylig en stichtig leven / 2 Cor. 2. 15.

waar door wy ten aensien van onse naasten een goede geur Jesu Christi zijn.

Vrage. Wat betekent de Olye in 't selve Christma ?

Antw. De volheyd en sterkte des heyligen Geests / die wy in dit Sacrament ontfangen.

Vrage. Waarom word in dit Sacrament het voorhooft gesalft ?

Marc. 8. 38. Rom. 10. 10. Antw. Om de gelovrnde te vermanen / dat sy sich niet schamen moeten des kruyces / en des geloofs / die sy aanvaarden ; maar de selve als 't noodig is / openbaarlijk belijden.

Vrage. Wie moet dit Sacrament ontfangen ?

Joan. 7. 37. 39. Act. 19. 2. Antw. Yder een / die het noyt ontfangen heeft.

Vrage Waarom ?

Antw. Om dat het dient tot de bewaringe der genade des Doopels / en om dat 't ons brengt tot de volmaaktheyd des Christendoms

Vrage Is het dan t'eenemaal noodig ter zaligheyd ?

Antw Neen 't maar men soude sich grootelijks voor God bevinden / indien men 't door zijne verstuyrinisse en schuld / niet ontfinge ?

Vrage. Wat besondere genade ontfangt men in t Vormsel ?

Eph. 6. 10. &c. Antw. Dese: dat wy machtig zijn de werelt / het vleesch / en den duyvel te overwinnen. Ten 2. Dat wy in tyd van noodt een standvastige betijdenisse doen van ons geloove. En ten 3. Dat wy Christelijk leven / waar aan ook mogt overkomen.

Rom. 8. 26. 35. 36. 37. &c. Epeb. 3. Jud. 3.

Vrage. Wat vruchten trekken wy uyt dese Lesse ?

Antw. Ten eersten / sullen wy God danken / dat hy ons dit groote Sacrament verleent heeft / tot de versterkinge onser zwakheyd in de Christelijke Lantsheyd. Ten 2. Sullen wy onse zaligheyd soo gering niet achten / dat wy dit middel verstuymen / twelke soo krachtig is / om deselve te bevorderen. Ten 3. Sullen wy een groot verlangen hebben om 't selve te ontfangen / indien wy 't noch niet ontfangen hebben / en ook andere daar toe brengen : maar niet vergeten dan God die gesteltenissen te versoeken / die noodig zijn om daar door te vorderen.

XXI. LESSE.

Van 't selve Sacrament.

Vrage. Is het genoeg om een volmaakte Christen te zijn / dat men de genade des Doopsels heeft ontfangen ?

Antw. Neen 't : na dat mensse ontfangen heeft / moet mensse trachten te bewaren / en te vermeerderen

2 Pet. 3. 18.

Vrage. Hoe kan men dat doen ?

Antw. Door een gedurige versterkinge / Rom. 8. 13. 14. waar door men zijne gebreken en kranckheden bestrijd ; en door het schuwen van

de begeerten en dyſten zyner zielen na den wille Godſ.

Vrage. Mach men meer als eenmaal gevoymt woʒden?

2 Cor. 1. 21. 22. Eph. 1. 13. Eph. 4. 30. Antw. Men mach niet meer als eens gevoymt woʒden / ter oorſaake van het merkteken dat men in 't Voymſel ontfangt / 't welke nopt en verget / al eben eens gelyk 't merk-teken deſ Doopſels.

Vrage. In wat ouderdom kan men gevoymt woʒden?

Antw. Soo dza men gedoopt is.

vrage. Waarom wacht men dan gemeenlyk met het Voymen der kinderen tot 't sevende Jaar?

Antw. Dat geſchied / ten eerſten: op dat de gevoymde / die omtrent deſe ouderdom beginnen verſtand en reden te gebruyken / beter begrypen mogen / waar toe ſe dooʒ de genade deſ Voymſels verbonden woʒden. Een 2. Om dat de kinderen vooʒ deſe ouderdom / onbequaam zyn om openbare getuygeniſſe te geven van haar Geloof / en 't Evangelie.

Vrage. Wat vooʒbereydinge en geſteltenisſe is 'er van nooden / om dit Sacrament t' ontfangen?

Act. 1. 14. Act. 2. 1. Antw. De ſelffde / met welke d' Apoſtelen den H. Geeſt ontfingen / te weten: een heylige eenſaamheyd / met waſten en bidden; de kennisſe der geloofs-ſtukken / en de vooʒnaamſte plichten deſ Chriſtendoms.

Vrage. Wat staat een ziele te doen / die dat Sa-

Sacramene waardiglyk heeft ontfangen?

Act. 5. 29. Antw. Die moet de werken eens oprechten Chriſten volbzengen / ſonder eemand / wie hy ook mochte zyn / uyt ſchaemte / of te vzeeſe te ontſien.

Vrage. Wellke zyn die werken?

Antw. 's Moʒgens en 's Avonds zyn gebed te verrichten / ongelyk te verdzagen en te vergeten om de liefde Godſ / in de werken van Godvzuchtigheyd te volhaarden / waar beſpoeringe men ons ook mochte aan doen.

Vrage. Wat werken noch meer?

Heb. 10. 23. 24. 35. 36. Heb. 12. 1 & leq. Antw. De moʒgelyſigheden van onſe leevens-staat / en die quellingen / die ons God laat in de ſelve overkomen / aan te merken / en te aanvaarden / als bequame middelen om vooʒ onſe ſonden te voldoen / en onſe verdultigheyd te volmaken / om God te dienen: d'ongebonden en Godloſe geſelſchappen te mijden / en ſich tot geene te verbvorgen / als die wel geſchikt en ſtichtig zyn.

1 Cor. 5. 11. Vrage. Wat betekent de Peter die zyn hand houd aan den arm deſ gevoymden?

Rom. 14. 1. Rom. 15. 1. Antw. Deſe ceremonie betekent / dat het Chriſtelyke en Geeſtelyke leven / in de gevoymde noch zwak is / en ondersteunt moet woʒden.

Vrage. Wat vyachten treflien wy uyt deſe Leſſe?

Antw. Ten eerſten / ſtellen wy ſogge dzagen dat wy de genade deſeſ Sacramenes

niet te vergeefs ontfangen hebben; maar trachten deselve in alle gelegentheden in 't werck te stellen. Ten 2. Sullen wy niet alleelije kinderen tot het Doopsel laten komen: maar die alleen/ die genoegsaam onderwesen zijn/ en bequaam om 't selve behooplijk te ontfangen. Ten 3. Sullen wy ons meer laten gelegen zijn/ aan 't gene d' Engelen en Heyligen in den Hemel/ die onse wandel sien/ van ons sullen seggen/ als aan 't gene de werreldsche Menschen van ons sullen getuygen.

XXII. LESSE.

Van 't Sacrament des Altaars.

Vrage. WAt Sacrament volgt op 't Doopsel?

Antw. Het Sacrament des Altaars.

Vrage. Waarom dat?

Antw. Om dat wy kinderen Gods gewoorden zijnde door het Doopsel/ en door het Doopsel met nodige kragten versterkt/ wy dese kragten en sterkte onderhouden moeten met het Broot der kinderen Gods/ 't welke is het Sacrament des Altaars.

Vrage. Wat is het Sacrament des Altaars?

Matt. 26 26.27,28. 1 Cor. 11 23.24.25. Antw. Het waarachtig Lighaam/ en 't waarachtige Bloed Jesu Christi/ onder de gedaante van Broot en Wijn.

Vrage. Wanneer is Jesus Christus dus tegenwoordig onder de gedaanten des Broods en Wijns? Antw.

Antw. Na dat de Priester de woorden der Consecratie daar over herst gesprooken. Luc. 22. 19. 20.

Vrage. Want in wordt het wesen des Broods verandert?

Antw. In het wesendlijke Lighaam Jesu Christi. Matt. 26. 26.

Vrage. Waar in wordt het wesen des Wijns verandert?

Antw. In zijn wesentlijke Bloed. Matt. 26. 28.

Vrage. Wat blyft'er van 't Broot en den Wijn/ na de Consecratie?

Antw. Daar blyft niet van/ als de gedaanten en de hoedanigheden/ als daar zijn de smaak/ de verwe/ en de gestalte.

Vrage. Hoe geschied dese soo wonderlijke veranderinge?

Antw. Door kracht der woorden Jesu Christi/ die de Priester spreekt.

Vrage. Is het Lighaam Jesu Christi in elke gedeelte der Hostien?

Antw. Het selve is alsoo geheel in het alderkleynste deeltje/ als in de gantsche Hostie.

Vrage. Is Jesus Christus geheel/ onder elk van beyde gedaanten?

Antw. Ja yy: yy is geheel onder elke gedaanten. Rom. 6.

Vrage. Tot wat eynde heeft Jesus Christus dit Sacrament des Altaars ingesteld?

Antw. Om ons te spyse en te heyligen na de Ziele en het Lighaam. Joan. 6. 54 55.56.

Vrage. Wat werkt dese spijse in onse Zielen;

Antw. Sy versterkt die inwendig in den Ibid.

ptier / van te wonderen in het Christelijck leven / en alle beletselen / die in 't selve voorkomen / hinderlijck te wederstaan.

Vrage. Wat werckt sy in onse Lichamen?

antw. Sy bedwingt de beweginghen der begeerlijckheyd / en laat aan de selve eene verborgene kraefte / waar door sy verrijsen sullen in 't eynde der Werelt. Joan. 6. 55.

Vrage. Wat wijsheden sullen wy trecken uyt deze waarheden?

Antw. Een eersten sullen wy alle die wonderheden betrachten / die God in dese geheymnisse uyt werckt / en aenbidden daar in / sijn Almogendheyd sijn Wijsheyd / en sijne Liefde. Een 2. Sullen wy vast gelooven dat Jesus Christus daar persoonelijk tegenwoordig is / niet anders / als of wy hem met oogen sagen. Een 3. Als wy hem ontfangen / sullen wy van hem bidden / dat hy ons in sich verandere / en dat hy in onse Ziele een gantsch geestelijck en Godt'lijck leven storte.

XXIII. LESSE.
Van 't selve Sacrament.

Vrage. Ontfangt men altijd door 't Heylig Sacrament des Altaars: beyde die gesepde uptwerkingen / ten aansien onser Zielen en onser Lichamen?

Antw. Neen: men ontfangt die niet / dan als wanneer men 't selve waardiglijck gebruyckt.

Vrage.

Vrage. Wat moet men doen / om 't selve waardig te gebruycken?

Antw. Men moet sich selven beproeven. 1 Cor. 11.

Vrage Waar in moet men sich beproeven? 28.

Antw. Men moet sorgvuldigh in acht nemen / of men ook d'eerste oorsaecke des Doopsels / door eenige Dood sonde verlooren heeft.

Vrage. Wat moet men als dan doen?

Antw. Men moet sich waarachtelijck en oprechtelijck bekeeren.

Vrage. Waarom dat?

Antw. Om dat ons God niet als met een verwaarlijcte gramschap / aan sijne tafel soude doogen / soo lang wy in sijne ongenade bligven; en om dat het noodig is / dat de kranckheyd onser zielen door oprechte geneesmiddelen genesen sy / eer wy mogen eeten van dit heylig brood des levens. Matt. 22. 12. 13. 1 Cor. 11. 27.

Vrage. Welke is (behalven de kennisse der Geheymnissen van onsen Godsdienst) de beste en felste voorbereydinge / om waardiglijck tot die H. Sacrament te gaan?

Antw. Een oprecht Christelijck leven / een volkomen getrouwigheyd / in 't waarnemen van alle het bedryf / en d'oefeningen onses beroeps / en een effen wandel. Joan. 13. 4.

Vrage. Waar in is die volkomen getrouwigheyd / en dien effen wandel gelegen?

Antw. Hier in / dat wy met vlijt en sorgvuldigheyd trachten te worden / ootmoedig / sachtsinnig / gehoorsaam / verduldig / matig / kuysch / en vereenigt met God; dat wy 1 Cor. 11. 28. Rom. 6. 10. 11. 12. 13. 2 Cor. 5. 14. 15.

uyt den grondt des herten d'ongelijcken vergeven die men ons aendoet: en dat wy een waerachtige en suyvere Liefde tot God hebben.

Vrage. Is het genoeg om dickwils tot 't H. Sacrament te gaen / als men sich gener doodt-sonde bewust is?

Joan. 13. 10. Antw. Neen 't: men moet ooc sijn herte uyt hebben van alle gemeendheyd / en alle uytwillig behagen in de dagelijcke sonden; men moet een groote begeerte hebben om sich met Jesu Christo te vereenigen / welcke begeerte uyt een waerachtige en suyvere Liefde Godts moet voorcomen.

Vrage. Hoe moet men doch gesteld sijn / om wel te Communiceeren?

Matth. 5. 6. Antw. Men moet eenen geweldigen ende groetelijcken honger hebben.

Vrage. Waer in is die honger gelegen?

1 Pet. 2. 1. 2. Esa. 24. 29. Antw. In de liefde der reechtvaerdigheyd / en in een ootmoedige onderwerpinge aen den wille Godts / om ons altijd te trachten van dese reechtvaerdigheyd te vervullen / sonder dat ons ietz hier van beletten mag.

Vrage. Is het een groote volmaecktheyd / dickwils / ja ooc dagelijcks te Communiceeren?

Antw. Ja 't: als dit dickwils Communiceeren door bevel en gehoorsaemheyd geschied / en als men sich deß Sacraments waerdig maeckt / door een stercke vereenighinge met God. Actor. 2. 42.

Vrage. By wien moet men te rade gaen / aengaende het Communiceren? Antw.

Antw. By sijn eygen Herder / ofte door sijn last / by een Man met Godts Geest begaeft die wys / verlicht / en ervaren is in sijne wegen / en die bequaem is om te onderscheiden / van den wooztgank der Sielen in de Godtsaligheyd. Eccl. 6. 6. Eccl. 37. 15. 16. 17. 18. 19. 20.

vrage. Wanneer wordert men door het ontfangen deß H. Sacraments?

Antw. Als men daar by voegt een ernstige versterckinge van alle sijne gebreken / en sijn eygen wille / en d'oeffeninge van goede wercken.

Vrage. Wat wy achten trachten wy uyt dese Lesse?

Antw. Ten eersten / sullen wy wel toe sien dat wy niet Communiceren door ydelheyd / door geloopenheyd / ofte met eenige aenhanklijckheyd aen de sonde; maar dat wy altijd Communiceren met een krachtige begeerte / om ons meer en meer te heyligen. Ten 2. Sullen wy trachten soodanig te leven / dat wy waerdig mogen sijn dagelijcks te Communiceren. Ten 3. Sullen wy ons wel wachten / van 't getal der ongevoeligher Christenen te sijn / die nopt sonde ten H. Sacramente komen / indien Paesschen nopt en quam.

XXIV. LESSE.

Van het Sacrament der Biecht.

Vrage. Antw. WElck is het vierde Sacrament? Het Sacrament der Biecht.

Vrage. Wat is het Sacrament der Biecht?

Antw.

Joan. 20. 21.22.23. Antw. Een Sacrament van Jesu Christo ingestelt / tot vergevinge der sonden / die men na het Doopsel bedreven heeft / door de macht / die deselve Jesus Christus heeft gegeven aan de Priesters.

Vrage. Waar in bestaat dese macht des Priesters?

2 Cor. 5. 19. 20. Antw. In 't ontslaan des boetveerdigen Sondaars / van zijn sonden / en in 't voorschrijven van middelen om die uyt te boeten / en aan Gods rechtvaardigheyd voor deselve te voldoen.

Vrage. Kan de Priester de sonden ook ophouden?

Joan. 20. 23. Antw. Ja: hy kanse ophouden / als hy oordeelt dat de sondaar onbequaam is om ontslagen te worden / ofte dat hy sich met meerder gemak daar toe bereydende / daar na met meerder vrucht sal ontslagen worden.

Vrage. Is het Sacrament der Biecht aan yder een noodsakelijk?

Antw. Neen 't: het en is niet t'eenemaal nodig / als aan die gene / die doodelijk gesondigt hebben.

Vrage. Waarom en is het niet nodig aan d'andere?

Matth. 6. 12. 1 Joh. 1. 7. 9. Jac. 5. 20. Antw. Om dat 'er in de H. Kerke verscheyden andere middelen zijn / om de dagelijkse sonden in welke sy vervallen / uyt te boeten.

Vrage. Wellie is de stoffe van 't Sacrament der Biecht?

Antw.

Antw. Allerhande sonde / soo doodelijke als dagelijkse die men zedert het Doopsel bedreven heeft / als men sich van de selve beschuldigt met berouw en voorneemen van sich te beteren. Act. 19. 18. 19.

Vrage. Wellie zijn de deelen van dit Sacrament?

Antw. Het Berouw / de Biecht / en de Voldoeninge.

Vrage. Wat verrichten trehken wy uyt dese Lesse?

Antw. Een eerstен / stellen wy God dank hen / dat hy ons stilt een krachtig middel heeft verleent / om van onse sonden ontslagen te worden / en weder te geraken in zijne genade / 't welke hy niet gedaen heeft aan iemand van de afvallige Engelen. Een 2. Stellen wy onser zaligheyd soo brandt niet zijn / dat wy blijven sichten in onse doodsonden / daar wy soo makkelijk uyt dien droewige staat des doods en der verdoemenisse konnen geraken. Een 3. Stellen wy billyks onse toevlucht nemen tot dit soo heylsame Sacrament / en altijd met een oprecht leetwesen over alle onse sonden / al waren 't maar dagelijkse.

XXV. LESSE.

Van het Berouw.

Vrage. Wat is het Berouw?

Antw. Een oprechte droefheyd over zijne sonden / meteens een vast voorneemen / van die te verbeteren. Psal. 6. 7. Isa. 38. 15. Vrage. Jocl. 2. 13.

Vrage. Waar in moet deſe dzoefheyd verweſen wozden?

Joſu. 2. 13. Antw. In 't telſte deel onſer zielen / daar de ſonde haren oozſpzong neemt / te weten / in 't hecte en den wille.

Vrage. Hoe graat moet deſe dzoefheyd zijn?

Jer. 2. 13. 29. Antw. Gelijk het goed daar ons de ſonde van berooft / het opperſte van allen is; ſoo moet ook deſe dzoefheyd de opperſte van alle dzoefheden zijn

Vrage. Hoe ſullen wy doen bliſuen / dat deſe dzoefheyd ſodanig is?

Dan. 13. 22. 23. Luc. 12. 4. 5. Antw. Hier dooz dat wy liever allerhande ongevallen willen verdzagen / als God weberom vertoornen.

Rom. 8. 35. 36. 37. Vrage. Hoe verre moet ſich de ſe dzoefheyd uytſtrekken?

Exech. 18. 30. 31. Antw. Tot alle de ſonden / die wy tegen Godts Wetten bedzeven hebben / geene uytgeſondert.

Vrage. Van waar bekomen wy deſe dzoefheyd?

Rom. 8. 26. 2 Cor. 7. 9. 10. Antw. Van den H. Geeſt ſelve / die zy in ons verwekt dooz bovennatuurlijke en Godtlijke betrachtingen.

Vrage. Uyt wat beweeg-reden moet ons berouw voozt-komen?

Deut. 32. 6. Iſa. 5. 4. Antw. Uyt de Liefde Godts / die gegront is op zijne goedheyd / en op alle de genaden / die hy ons buyten onſe verdienſten / heeft beweſen.

Vrage. Waarom moet de dzoefheyd over onſe ſonden / uyt de Liefde Godts voozt-komen?

Antw.

Antw. Om dat / dewijl de ſonde een haat Godts zijnde / ons van hem verzeert / niets als zijne Liefde ons weder met hem vereenigen kan. Jerem. 3. 14. 22.

Vrage. Kan men ſich dankin 't Sacrament der Biecht / geenſins met God vereenigen / ſonder een waaracheige Liefde Godts?

Antw. Neen: en dit komt over een met den Geeſt / en de grondregels van't Euangelie. Joan. 14. 21. 1 Cor. 16. 22

Vrage. d' Enkele vzeeſe der ſtraffen / en is die dan niet genoeg in het Sacrament? Trid. ſeſſ. 6. cap. 6.

Antw Neen: die is niet genoeg / maar zy moet vergeſelſchapt zijn met Liefde / om dat het te vergeefs is / na 't geboden van Sct. Auguſtijn / dat men ſich indeerd de ſonde overwonnen te hebben / als men die ſleechts laat om niet geſtraft te wozden; en om dat die Menſch niet macht vooz onſchuldig gehouden wozden / die in der daat gemeen is om iet te bedzijven / dat God mishaagt / indien het ongeſtraft ſonde blijven. Rom. 8. 14. 15. Auguſt. de Nat. & Grat c. 57 & alibi.

Vrage. Is dan de vzeeſe van geſtraft te wozden quaat / ſoo / dat zy ons ook geooert ſondaars ſoude maken?

Antw. Neen zy: maar zy is dikwils een bewegingе deſ H. Geeſts / die de ziele bereyd / tot het ontfangen van vergiffeniſſe der ſonden / gelijk het H. Concilie van Trenten leert. Trid. ſeſſ. 6. c. 2. & 8. Seſſ. 14. cap 4. Lonc. 15.

Vrage Waarom moet de dzoefheyd over onſe ſonden vergeſelſchapt zijn met een vaſt en beſtandig voozneemen van niet meer te ſondigen?

Antw.

Antw. Om dat een oprechte beheerringe der Zielen / de Liefde tot de Werelt / en de heerschappije der sonden / in ons moet vernietigen / en verwisselen in ons eenen goeden will / en de Liefde tot de rechtvaardigheyd.
Rom. 6. 11. 12. Rom. 7. 22.

Vrage. Wat vruchten trekken wy uyt dese Lesse?

Antw. Ten eersten sullen wy verbaart zijn om in eenige dood-sonden te vallen / dewijl God aan niemand zijne genade belooft heeft tot een waarachtige en ernstige beheerringe. Ten 2. Sullen wy die met ootmoedige en vlerige gebeden van God versoeken / alsoo sy een gabe is van zijne loutere barmhertigheyd. Ten 3: Sullen wy noch verbaarder zijn / vooz het weder in storten in onse sonden ja de Biecht / 't welk ons seerdig maakt aan een groote ondankbaarheyd / aan trouloosheid / en versmadinge Gods / en brengt ons tot een onbootvaardig eynde.
Psa 1.24. & seqq. Josu. 1. 14. 1 ona 3. 9. 2. Per. 2. 20. 21. 22.

XXVI. LESSE.
van de Biecht.

Vrage. WAt is de Biecht?

Antw. Een beseltuldinge en openbaringe die de boetvaardige sondaar van zijne sonden aan den Priester doet / om daar vooz een penitentie / de vergiffenisse te ontfangen.
Actor. 19. 18. Prov. 28. 13.

Vrage Waarom moet men dese openbaringe aan den Priester doen?

Antw. Om dat hy ons geen generis-middelen

delen kan geven vooz onse kranckheden / in dien wy de sesse aan hem niet ontdecken.
Eccl. 4. 25. 25. 31.

Vrage. Wat moet men doen / om zijn sonden wel te Biechten?

Antw. Men moet sich van te vooren onderseecken aangaande de geboden Godts / en aangaande zijn begeerten / gedachten / woozden / en werken / zedert de laatste Biecht geleden.
Lev. 18. 25.

Vrage. Wat moet men doen in de Biechte?

Antw. Sich selven soo ootmoedig en zedig stellen als men kan.

Vrage. Hoe moet men zyne sonde aan den Priester openbaren / dat het wel is?

Antw. Men moetse openbaaren met beschaamtheyt en leetweesen: beginnende van de zwaarste / met alle mogelijke hoztheyt sonder nochtans die omstandigheden te verzwijgen / die aan den Priester noodig zijn om de sonden te weten: ook moet men sich wachten van een ander zijn sonden met d'onse te Biechten / ten waare sulkst t'eenemaal noodsakelijk was. Ten leesten sullen wy onse sonden oprechtelijk openbaren sonder verschoonlingen te soeken tot haar verminderinge.
Luc. 18. 13.

Vrage Wat vruchten trekken wy uyt dese waarheden?

Antw. Ten eersten / sullen wy nimmer te Biechte gaan sonder daar toe dooz een ernstig onderseek onses gewetens bereyd te wesen. Ten 2. En sullen wy sulk een heylig werk niet ondernemen uyt ge-

woonte / of uyt menschelijke insichte; maar om ons aan God behaagelijker te maken. Een 3. Sullen wy den toestand onser zielen aan onsen Biechtvader openhertig en suyver ontdekken / hem openbarende alle onse sonden / sonder eenige te verzwijgen ofte te verdraepen.

XXVII. LESSE.

Van de Voldoeninge.

Vrage. WAt is de Voldoeninge?

Matth. 3. 8. Antw. Een vergoedinge / waar mede de sondaar door pijnelijke en vernederende wercken / aan God het ongelyk vergoet / dat hy hem door de sonde heeft aan gedaan.

Vrage. Heeft Jesus Christus niet voor onse sonden voldaan aan God zynen Vader?

Isa 53. 4. 5. 6. Antw. Ja hy: ten vollen.

Vrage. Waarom behoeve wy dan eene nieuwe voldoeninge in 't Sacrament der Biechte?

Rom. 8. 17. Heb. 12. 3. 4. 8. &c. Col. 1. 24. Antw. Om dat de voldoeninge Jesu Christi niemand toe gerekent wordt / als die gene / die arbeyden om hare sonden die sy tegen God bedreven hebben / ernstig upt te roeyen.

Vrage. Hoedanig moet onse voldoeninge zijn / om goed te zyn?

Joan. 15. 5. Antw. Sy moet vereenigt zijn met de voldoeninge Jesu Christi / als dewelke alle d'onse kracht ig en verdienstig maakt.

Vrage

Vrage. Wat slag van voldoeninge is 'er / die wy moeten aan God doen?

Antw. Het Vasten / Bidden / en Aelmissen geven. Tob. 12. 8. Dan. 4. 24. Matth. 5. 7.

Vrage. Wat begrijpt het vasten onder sich?

Antw. De verstervinge des geests en des lichaams / en sich van de vermaakelijkheden beyder te onthouden. Gal. 5. 24.

Hier by maeckt men reflexien / allerley quellinge / sichten / armoede / verachtinge / en quaed onthaal der Menschen / verduldig te verdragen. Heb. 12. 2. & seq.

Vrage. Wat word onder het Gebed begrepen?

Antw. Die opofferinge / door welke wy de ongemakken van onse levens-staat aan God opofferen / en de suchten en opheffinge van onse herten toe God. Rom. 12. 1.

Vra. Wat begrijpt de Aelmisse onder sich?

Antw. Alle soo lichamelijke als geestelijke hulp en bystand / die wy aan onsen naasten doen. Heb. 13. 16.

Vrage. Kan men Godt ook eldersz voldoen / als in dese Wereld?

Antw. Ja: in 't Vagevuur. Matt. 12. 31. Aug. 21. de Civit. Dei. 24.

Vrage. Wat vruchten trecken wy upt dese Leere?

Antw. Ten eersten / sullen wy met gantsche onderdanigheyd die boete aanvaarde / die onsen Biechtvader ons opleggen sal / altijd erkiennende / dat sy voor onse sonden veel te lichte is. Ten 2. Sullen wy deselve met groote neerstigheyd volbrengen / op de wijse die ons belast is / en noch eenige vrywil-

willige voldoeninge daar by voegen / door de offerhande van een gebrolen en verneedert hert. Een 3. Sullen wy met groote ootmoedigheyt aanvaarden alle quellingen en moeyelijkheden die ons God laat overkomen / biddende Jesum Christum / dat hy die vereenigen will met sijne oneyndelijke voldoeningen / en deselve aan sijne eeuwigen Vader voor onse sonden opofferen.

XXVIII. LESSE.

Van 't Vagevuur.

Vrage. WAt is het Vagevuur?

Antw. Een plaatse / daar de reesthaardige zielen / die God in dit leven niet ten vollen hebben voldaan / hare voldoeningen uytvoeren door de pijne die sy lijden.

1 Cor. 3. 12. 13. 14. 15.

Vrage. Waarom worden die door pijnen gesuyvert?

Antw. Op datse waardig mogen sijn / om door God te verschynen / wiens hoogste reynigheyd niets bestaets haar gedogen / en om toe gelaten te worden tot het gesel-schap der Heyligen / welker zielen t'eenemaal gesuyvert sijn.

Eph 5 27. Apoc. 21. 27.

Vrage. Hoedanig sijn de pijnen des Vagevuyrs?

Antw. Soodanig / datter geen bitterheyd / ofte pijne in dit leven is / welke daar aan gelijke / soo levendig en doordringende sy-nse.

Aug. in Psal. 37.

Vrage. Waarom seggen eenige gemeenelijk dat sy daar niet veel om geven / als sy maar in 't Vagevuur gerahen. Antw.

Antw. Om dat sy niet en weten wat sy seggen / sy sien alles aan met vleeschelijke oogen; en gelijk sy God meerendeels dienen om 't gemak / dat sy van hem verwachten; soo onthouden sy sich van hem te vertoornen / door de vreese der straffen. Alduys dan denkende / dat sy eens te lange lesten upt het Vagevuur sullen gerahen / beelden sy sich des selfs pijnen veel lichter in / als sy in der daat sijn.

Vrage. Is het Vagevuur voor geen andere zielen / als die in staat van genade sterven?

Antw. Neen 't: want alle de geene die in doodt-sonde sterven / sijn verdoemt. Apoc. 21. 15.

Vrage. Hoe langen tyd blyven de zielen in 't Vagevuur?

Antw. Soo lange / als de reechtvaardigheyd Godts vereyscht / tot het uytvoeren van hare voldoeninge / en suyveringe. Matth. 5. 26.

Vrage. Wat trooster dese zielen in hare pijnen?

Antw. De grootste begeerte / met welke sy trachten aan Godts reechtvaardigheyd te voldoen / door die pijnen die sy lijden; ende vereeringe die sy hebben van in den Hemel te komen / en eeuwig zalig te sijn / na het eyndigen van hare pijnen. 1 Cor. 3. 15.

Vrage. Kunnen dese zielen ook geholpen worden in die pijnen / die sy lyden?

Antw. Jase: op veelderley wijsen.

Vra Hoe kunnen sy dan geholpen worden?

Antw. Ten eersten / door gebeden 2. Door Aelmissen. 3 Door 't vrywillig verdra-

gen van alderhande zwarigheden. Ten 4. Door het heylige Sacrificie der Misse / en de gemeene gebeden der H. Kerke.

Vrage. Is 'er geen ander middel om de pijne des Vagevuurs te ontgaan / als dat men in dit leven voortvaardigheyd oeffent over sijne sonden?

Antw. Neen.

Vrage. Kunnen de Aflaten der H. Kerken niet vergeven / 't geen daar ontbreekt aan onse voldoeninge?

Antw. Jase: als mense waardijs verdient: 't welk men niet doen kan / 't en sy dat men ten minsten soo gesteld is / dat men aan God volkomelijk voldoen wilde / indien 't ons mogelijk waar.

Vrage. Wat vruchten trekken wy uyt desse Lesse?

Antw Ten eersten / sullen wy ons met onse gedachten na die plaatse der pijnen begeven / op dat wy door medogentheyd over die zielen die daar sijden bewogen de selve troosten mogen door onse gebeden en andere goede werken. Ten 2. Sullen wy ons wachten / van sonde die ongelukkige en dolle sondaars gereetst te worden / die in dit leven voor hare sonden verstuynen te voldoen / en beroepen sich op 't Vagevuur. Ten 3. Sullen wy trachten onse sonden in dit leven uyt te boeten door Gebeden / Aelmissen / en werken van versterkinge op dat wy te minder / ofte niet te lyden hebben / in het ander leven.

XXIX. LES-

Matth. 5. 25. 26. Luc. 12. 3. 5.

XIX. LESSE.

Van de Aflaten.

Vrage. Wat is Aflaat?

Antw. Een vergiffenisse der straffen die de H. Kerke verleent aan die Sondaars / in welke sy een oprecht gevoelen van voortvaardigheyd siet.

Matt. 18. 18. 2 Cor. 2. 6. 7. 10.

Vrage. Waarom handelt men van den Aflaat in 't verhandelen van 't Sacrament der Voortvaardigheyd?

Antw. Om dat de Voortvaardigheyd het seekerste middel is / van de Gunst des Aflaats by God en sijne H. Kerke te verwerven.

Luc. 13. 3. 5.

Vrage. Aan wie vergunt de H. Kerke desse Aflaat?

Antw. Sy vergunt se aan die gene / die een oprechte berouw hebbende van hare verledene sonden / een waarachtige begeerte hebben van de selve uyt te roepen; maar hier af door sieke / ofte andere zwakheyd belet worden.

2 Cor. 11. 7.

Vrage. Waar op steunen de Aflaten der H. Kerke?

Antw. Op de verdiensten Jesu Christi.

Vrage. Door wat middel verdient men de Aflaten?

Antw. Door de selve / door welke die schat eerst verstregen is; te weten, door voorheyd / verstertinge / en pijne.

2 Cor. 7. 10. 1 Pet. 2. 21. 24.

Vrage. Die dan geen werken van Voor-

waardigheyd doen / ofte ten minsten geenſ oprechte en waarachtige begeerte hebben van die te doen; hebben die dan geen deel aan desen ſchat?

Rom. 8. 17. 1 Pet. 2. 21. Ibid. c. 4. 12. Antw. Neenſe; want de verdienſte van de pijnen en ſmerten Jeſu Chriſti / ſullen noyt aan eenige ziele toegepaſt woyden / alſ die doy boetwaardigheyd deelachtig word van die pijne die hy voor de ſonden geleden heeft / en van die ſchyn en droefheyd / die die hy over deſelve gevoelt heeft.

Vrage. Wat wedervaart dan den geenen die d' Aflaat anderſ meynen te verdienen?

Antw. Na dat de H. Kerke haar vergunt heeft / waar van zy hare ſchulden mogen voldoen; in plaatſe van die te voldoen / bezwaren zy die voor God noch veel meer der.

Matt. 25. 29. 30. Vrage. Soude de H. Kerke geene Aflaten kunnen verleenen aan die geene / die geen voorneemen hebben van werken van boetwaardigheyt voor hare ſonden te doen?

Antw. Neenſe: want alſoo zy beſtuurt woyd door den Geeſt Godſ / ſo zy niet machtig deſen regel van de eenvoige Wet te 1 Cor. 13. 1. 5. hyehen / dat een iegelyk / die geſondigt heeft / 't ſelve boete moet / ſonder dan iemand / wie 't ook ſonde mogen zyn / hier af te konnen verſchoont woyden.

Vrage. Waar toe dienen dan d' Aflaten?

Antw. Om de verdienſten en de voldoeninge Jeſu Chriſti / aan die geene toe te paſſen / die eenen goeden will hebbende van voor

voor hare ſonden aan God te voldoen / van wooden hebben / dat de H. Kerke door meedogentheyd met hare zwakheyd / die krachten aan haar gebe / welke haar ontbreken tot een volkomene betalinge / van 't gene zy aan Godſ rechtwaardigheyd ſchuldig zyn.

Vrage. Is dat het oprechte gebruyk der H. Kerke?

Antw. Ja 't: want noyt woyt 'er Aflaat gegeven als onder beding van een waarachtige boetwaardigheyd / en een oprechte beheeringe deſ herten / 't welk een onbedrieglyk bewyſ is / dat de H. Kerke deſe gunſt niet bloot en loſ heen verleent; maar met voorwaarde dan ſyn leven te beteren / en in al ſyn wandel een waarachtige beheeringe deſ herten tot God te betoonen. Bulle. 5. S. Pontif.

Vrage. Wat ſal men doen / als men ontermogen is om iet te doen / dat tot het verdienen deſ Aflaats / vereyſcht is: als by exempel / het vaſten / en aalmiſſen geven?

Antw. Dan moet de hand der liefden en het oprecht berouw / dat wy ſoo groote ſchulden tegen God gemaakt / en ons ſelven tot de betalinge ontermogen gemaakt hebben / vergoeden / 't geene ons aan ende uytwendige krachten ontbreekt.

Vrage. Wat vruchten trekken wy uyt deſe Leſſe?

Antw. Ten eerſten / ſullen wy dankbaarlyk erkennen de onuytſpreeklyke liefde Jeſu Chriſti / dat hy aan ſyne Kerke dien

onmetpuurlijken schat sijner verdiensten gelaten herst tot onse verrijninge. Een 2. Sullen wp ons niet laten voorstaam / dat dese voldoeninge Jesu Christi ons verschoonen van voor onse sonden / volgens de reden
2 Cor. 5. 7. gelt der H. Wetten) na ons beste vermogen te voldoen: maar wy sullense aanmerken als hulpmiddelen / en een ondersteuttinge onser swakheyd. Een 3. Sullen wp soo veel werken van hoet baardigheyd en Godvruchtigheyd doen / als wy kunnen; wetende dat men dese gunst niet geniet / als na de maate van dien puer en getrouwigheyd / met welke wp die trachten te verdienen.

XXX. LESSE.

Van het laatste Olysel.

Vraage. WAt is het laatste Olysel?

Jac. 5. 14. 15. Antw. Een Sacrament van Jesu Christo ingestelt voor de sieken / om haar volkomentlijk te genesen van de overblijfselen der sonden / om haar sterkte te geven in haare pijnen / en om haar van de sieke te genesen / indien 't haar zalig is; ofte haar / (als het sijne voorsienigheyd dus schikt) in Godes genade te doen sterven.

Vraage. Waarom noemt men dit Sacrament het laatste Olysel?

Ibid. Antw. Om dat het de laatste salvinge is / die een Christen mach ontfangen.

Vraage. Moet men tot het uptersie wachten / om dit Sacrament te ontfangen?

Antw.

Antw. Het is een groot misbruyk / tot het uptersie toe te wachten. 't Is waar dat men daar op letten moet / dat men 't aan geen sieken bedient / als die men Gelooft dat haar sieke waarschijnelyk sullen besterven: maar ebenwel soo veel als doenlijk is moet men 't haar beschikken / terwijl sy noch wel by haar verstand zijn.

Vraage. Waarom salft men in dit Sacrament de vijf sinnen / en de wereldsche lietmaten?

Antw. Om dat wp door 't misbruyk der selven gemeenlyk God vertoornen / soo strekken dese salvingen toe wegneminge der overblijfselen van die sonden / die wp door de gemelde lietmaten bedreven hebben / en Ibid. waar voor wp noch niet volkomentlijk genoeg / en behoorlijk voldaan hebben.

Vraage. Wat vruchten scheppen wp uyt dese Lesse?

Antw. Een eerstens / sullen wp ons verwonderen over de onepndelyke barmhertigheyd Gods tot den Menseh / dat hy hem sulk een krachtig hulp-middel beschikt herst door 't eynde van sijn leven. Een 2. Sullen wp nopt wachten tot het uptersie / om dit Sacrament te ontfangen als wp buyten verstand zijn / en nu leggen Zieltogen; alsoo het te beduchten is / dat dit uptsel het Sacrament onmuttelyk maakt. Een 3. Sullen wp in allen onsen wandel eenigsins besorgen dat wp in de ure des doods dit krachtige uptwerkingen van dit Sacrament mogen gevoelen.

XXXI. LES.

XXXI. LESSE.

Van 't Priesterdom en het Huwelijck.

Vrage. WAt is het Priesterdom?

Antw. Een Sacrament van Jesu Christo ingestelt / waar door de Menschen aan God worden toegewijt / om Dienaars van sijne Heylige Kerke te zijn / en ook genade ontfangen / om desen dienst wel waar te nemen.

Luc 22. Joan. 20. 21. 22. Act. 13. 3. 2 Tim. 1. 6. 1 Tim. 4. 14.

Vrage. Hoe moet men die achten / die dus gewijt zijn?

2 Cor 3. 6.

Antw. Men moet se achten als Dienaars Jesu Christi / en uytdienders van Godts geheymnissen.

3 Cor 4. 1.

Vrage. Wat verepschen dese waardigheden van de Geestelijcken?

Antw. Datse de Geestelijcken Personen eeren / en groot ontsag voor de selve hebben / en byzonderlijk die greene aan welke sy door Godts voorsienigheyd onderworpen zijn / en die haar ampt waardiglijk bedienen.

1 Tim. 5. 17. 18. 19.

Vrage. Waar in bestaat dese eere?

Antw. Die bestaat niet alleen in uytterlijke eerbiedigheyd die men haar schuldig is: maar ook in d' onderdanigheyt / die men haar in alle dingen die hare bedieninge raken / moet betoonen / en in het besorgen van haar noodige onderhoud.

Heb. 13. 17. 1 Cor. 9. 11. Gal. 6. 6.

Vrage. Is 't er dan een tegenwoordig grootelijcks aan gelegen / dat men niet als bequame Mannen tot het Priesterdom gewijt worden / die Godts zegen voor het Volk verwerven mogen / en haar selve in alle geestelijcke noot met liefde bystaan?

Antw. Ja 't: en daarom moet een legelijck dagelijcks van God yverig versoecken / dat hy ons goede Priesters wil verleenen / en getrouwe Arbeyders senden tot sijnen Oogst.

Matt. 15. 24. Luc. 10. 2.

Vrage. Wat is het Sacrament des Huwelijcks?

Antw. Een Sacrament dat Jesus Christus heeft ingestelt / tot een heylig en onverbreekelijck Verbond tusschen Man en Vrouw / op dat sy die Kinders / die uyt haar geboren worden in de liefde en vreese des Heeren mogen opvoeden / door 't middel van een byzondere genade / die sy hier toe in dit Sacrament ontfangen.

Joan 2. 1. 11. Conc. Epb. Cyr. Alex.

Vrage. Wat verbeeld ons de trouwe der getrouwden?

Antw. De vereeninge Jesu Christi met sijne Heylige Kerke.

Eph. 5. 31. 32.

Vrage. Wat volgter in het Huwelijck uyt dese verbeeldinge?

Antw. Dat de wandel der getrouwden moet over-een komen met die van onsen Saligmaker en de Kerke.

Ibid. v. 22. 23. 24. 25.

Vrage. Waar in bestaat dese over-een-komminge?

Antw. Hier in / dat hare herten door een oprechte genegentheyt te samen vereenigt zijn. Ten 2. Datse malhanderen verdragende / soet en suur gemeen hebben; ten laesten / dat haar levens wandel gantsch reyn en heylig zy.

Vrage.

Vrage. Wat vruchten trekken wy uyt dese Lesse?

Heb. 5.4. Antw. Ten eersten / sullen wy sorge dragen dat wy ons niet begeven tot den Heydenschen staat / of ook iemand anders hier toe bevorderen / door tydelijcke en menschelijcke insichten. Ten 2. Sullen wy ons nopt tot den Huwelijcken staat begeven / voor dat wy met God ernstig hebben te rade gegaan. Ten 3. Sullen wy ons soodaanig tot het Trouwen bereyden / dat wy de genade van dit Sacrament mogen ontfangen / sonder welcke de gevolgen niet als ongelukkig kunnen uytvallen.

XXXII. LESSE.
Van het Gebed.

Antw. WAt is het Gebed?

Vrage. Een verheffinge ende voorginge des Geests / der gedachten / en des wils tot God / om hem te aanbidden en te aanroepen.

Vrage. Welke is het oprecht Gebed der Christenen?

Antw. 't Gene Jesus Christus selve haar geleert heeft.

Vrage. Wat is dat voor een Gebed?

Matth. 6. 9. &c. Antw. Het Gebed dat dus begint / Onse Vader / &c.

Vrage. Waarom noemt gy dit Gebed / het oprechte Gebed der Christenen?

Antw. Om dat het in sich alle andere Gebeden begrijpt / en om dat alle Gebeden / die

die met 't selve niet over een-komen / na 't seggen van St. Augustinus / voor geene Gebeden mogen gerekent worden

Aug. Epist. 121. ad Probam, c. 12.

Vrage. Segt dit Gebed eens op.

Antw. I. Onse Vader / die gy zijt in de Hemelen / geheyligt worde uwe Naam.

II. Uw ryck koome ons.

III. Uw wil geschieden op der Aarden / gelijk als in den Hemel

VI. Ons dagelijx brood geest ons heden.

V. En vergeest ons onse schulden / gelijk wy vergeven onse schuldenaren.

VI. Ende leyd ons niet in verzoekinge.

VII. Maar verlost ons van den quaden: Amen.

Vrage. Waarom segt men: Onse Vader?

Antw. Om dat het een Gebed is eygen aan Gods kinderen: om dat wy moeten met malkanderen eens zijn als Broeders en ten lesten / om dat wy ons voegen moeten tot God / die onse waarachtige Vader is / met sulk een oprechtigheyd / gruegtdhyd / en betrouwen / als een kind tot zijnen Vader.

Matt. 23. 9. Rom. 8. 15. 16. 17.

Vrage. Waarom segt men dese woorden: die gy zijt in de Hemelen?

Antw. Om datse de oogen onser Zielen opheffen tot God / om datse deselve van aardschen dingen en insichten afreekken / en doen haar meer denken op het eeuwige / als op 't vergankelijke.

Matt. 6. 20. 21.

Vrage. Waarom houd dit Gebed meer aan den Vader / als aan den Soone / ofte den Heyligen Geest?

Antw.

Joan. 16. 23. Heb. 7. 25. Heb. 9. 14. 1 Joan 2. 2. Rom. 8. 27.

Antw. Om dat men den Vader aanneemt als die geene / die onse gebeden verhoort; den Soone als Middelaar van onse gebeden / en den H. Geest als een beginsel dat ons opwelkt / en door zijne ingebinge doet bidden / als 't behoort.

Vrage. Wat verstoken wy van God door d' eerste bede / gehepligt worde uwe naem?

Antw. Wy bidden hem / dat hy de menschen dese gunst will verleenen / dat sy zijnen naam met onverdelijk eere mogen eeren / gelijk deselve in sich onverdelijk heplig is.

Vrage. Wat wenschen wy van God door de tweede bede?

1 Cor. 15. 24. &c. seq. Apoc 5. 10.

Antw. Dat de macht en de heerschappye Gods over de Menschen komen mach op die tijd / en op die wijse / die hem behagen / en dat wy deel mogen hebben aan dit Koninkrijk / 't welke hy aan zijne Geloovigen belooft heeft.

Vrage. Wat bidden wy in de derde bede?

Antw. Dat zijn wille met getrouwigheyd en liefde mach volbragt worden van alle zijne Schepselen / in den Hemel en op der Aerden.

Vrage. Wat verstoken wy door de vierde bede?

Matt. 5. 6. Joan 6. 50 51 52. Matth. 6. 31 / 32.

Antw. Ten eersten / het geestelijke brood zijner genaden / 't welk ons op alle tijden en in alle saken noodig is. Ten 2. Het lichaam Jesu Christi / als het ware brood onser zielen in het Soerament des Altaars. Ten 3. Alle noodtzaek van onse lichaamen en zielen voor het tegenwoordige leven.

Vrage.

Vrage. Wat verstoken wy van God in de vijfde bede?

Antw. Barmhertigheyd over alle onse sonden / met belofte van barmhartigheyd te betoonen aan alle de geene die ons misdaen hebben. Matt. 18. 35. Luc. 6. 36. 37.

Vrage. Wat bidden wy in de sesde bede?

Antw. Wy bidden God / dat hy ons niet will laten behooren / ofte dat hy ons krachten en sterkte gelieve te geven / die ons van noden zijn / om ons niet te laten door den last der behooringe overwinnen. 1 Cor. 10. 13.

Vrage. Wat bidden wy in de laatste bede?

Antw. Wy verstoeke zijne genade om ons te bewaren van den booser vyand / en alle elenden die ons in het tegenwoordige / en in het toekomende leven kunnen overkomen. Rom. 16. 20. Rom. 8. 24. 25. 1 Cor. 15. 57.

Vrage. Wat vruchten trekken wy uyt dese Lesse?

Antw. Ten eersten / sullen wy dit Gebed seer hoog agten / als 't welke voortgekomen is uyt den mond Jesu Christi / die door zijn groote goedheyd sich gewaerdigt heeft aan ons 't selve te leeren. Ten 2. Sullen wy 't selve dikwils bidden met alle aandachtigheyd / en alle mogelijke ootmoedigheyd / aangesien wy niet hebben van God te wenschen / dan dat in dit begrip der Hemelsche Leeringe begrepen is. Ten 3. Sullen wy ons in Gods tegenwoordigheyd beschaemt maken over de onvolmaektheden / verstroopetheden / en andere gebreken / die wy tot noch toe in dit Gebed begaan hebben.

XXXIII. LESSE.

Van 't Weest Gegroet.

Vrage. NA dat men sich tot God begeven heeft dooz 't Gebed des Heeren / tot wien moet men sich dan gevolgelijk begeven?

Antw. Tot die geene / die onder alle Schepselen het meeste by God vermag / en welker volmaakte onnoselheyd / aan sijne oogen alder behaegelijkst is.

Vrage. Wie is dat?

Antw. De alderheyligste Maget Maria.

Vrage Waar in bestaat voornamelijk de uytstekentheyd van dese H. Maget?

Luc. 1. 37. 48. Antw. Hier in / datse Gods Moeder sijnde / en de verheevenste onder alle schepselen / sich niet te min voor hem soo diep vernedert heeft / als of sy de verachtelijkste onder alle de selfste schepselen waer geweest.

Vrage. Waar in bestaat de onnoselheyd en de heyligheyd van haar leven?

Luc. 1. 28. 29. Antw. Hier in / datse is geweest Maget na 't Lighaam en na den Geest / eenvoudig / oprecht / openhertig / nedrig van gemoet / stadig en ernstig in haar woorden / wijs / ingetogen / zedig / stilzwijgende / altijd

Ambr. l. 2. de Vir. besich of met arbeyden / of met bidden / of met lesen / God uyt den grond van hare Siele in alle dingen forterende / yder eens vyendinne / sonder iemand eenig verdriet aan te doen / vreemt van alle trotsheyd en hoo-

hvaardye / eerbiedig tegen bejaarde Personen / dienstwillig en genegen tot haars gelijken / eyndelijk waksher en sorgvuldig om aan God alles te bewijsen / dat sy heim inwendig en uytwendig schuldig was / sonder hem ooit in 't minste te vertoornen / en om aan hare naasten te geven alle reden van vernoeginge / en stichtinge / en ten voorbeeld der deugden in al haare wandel.

Vrage. Wat gebed spreekt men tot de Heylige Maget?

Antw. Het gebed / dat de H. Kerke heeft gemaakt uyt de woorden des Engels / als sy haar quam verkondigen de geheymenis der Menseh - woordinge van den Soone Gods / en uyt de woorden van de H. Elisabeth / als de H. Maget haar quam besoeken. Luc. 1. 28. 42.

Vrage. Hoe luyd dit gebed?

Antw. Weest gegroet Maria vol van gratie / de Heere is met u: gezegent zijt gy boven alle Vrouwen / en gezegent is de vrucht uwes lighaams Jesus Christus.

Heylige Maria Moeder Gods / bid voor ons arme sondaars / nu / en in de uure onses doods / Amen.

Vrage. Welke zijn hier de woorden des Engels / met welke sy de H. Maget aanspraekt?

Antw. Dese: Weest gegroet Maria vol van gratie / de Heere is met u. Luc. 1. 28.

Vrage. Welke zijn de woorden van de heylige Elisabeth?

Luc. 1. 42. Antw. Dese: gezegent zijt gy boven alle Vrouwen/ en gezegent is de vrucht uwes lighaams Jesus Christus.

Vrage. Welk zijn de woorden van de H. Kerke daar by gevoegt?

Antw. Dese: Heylige Maria Moeder Gods/ bid voor ons arme Sondaars/ nu en in de ure onses doods/ Amen.

Vrage Wat vruchten scheppen wy uyt dese Lesse?

Antw. Ten eersten/ sullen wy in de heylige Maget erkennen die uytsondere genade en voorrechten/ met welke God haar begunstiget heeft/ voornamelijk dat sy haar Gods Moeder heeft gemaekt. Ten tweeden/ sullen wy haar Heylig en God'lyk leven navolgen/ op dat wy haar mogen hebben tot een Moeder/ en sy ons mach houden voor hare kinders. Ten derden/ sullen wy haar met een eerbiedige en oprechte gedienstigheyd dagelyks bidden/ dat sy voor ons aan God dit treffelijk gebed will opdragen/ dat de H. Kerke haar ter eeren gemaekt heeft.

XXXIV. LESSE.

Van de Godlijke Deugden.

Vrage. HOe veel Godlijke Deugden zijnder?

1 Cor. 13. 13. Antw. Daar zijnder drie: namelyk 't Geloof/ de Hoope/ en de Liefde.

Vrage. Waarom noemt gy dit Godlijke Deugden?

Antw.

Antw. Om datse God selve stuyt in onse zielen/ en om datse ons met haar dyen recht toe/ recht aan/ brengen en vereenigen met God/ als haar eygenste en eenigste oogmerk.

Vrage. Wat is het Geloof?

Antw. Een Deught van God gestort in onse zielen/ waar door wy vaerlijk en met een eerbiedige gemeendheyd gelooven alleg wat God aan zijn H. Kerke heeft gelieven te openbaren. Heb 11. 1.

Vrage. Waar door word dit geloof in ons onderhouden en bevoedert?

Antw. Door een levendige Liefde vergeselschapt met goede werken. Gal. 5. 6. Jac. 2. 20.

Vra. Waar door gaat dit geloof verloren?

Antw. Door versuymninge van 't selve te oefenen/ en met goede werken te vervullen; en door de ongebondenheyd/ met welke men sich uytstort in allerhande voorwerpselen der lichamelyke sinnen en in allerhande vermakelykheden deses levens. Ibid. Luc. 8. 14. 1 Tim. 6. 10.

Vrage. Wat is de Hoope?

Antw Een Deught van God gestort in onse zielen/ waar door hy ons een vast betrouwen geest/ dat wy hem eens in den Hemel Rom. 8. 24. Joan. 16. 23. 24. Phil. 1. 6. genieten sullen tot vergeldinge van onse getrouwigheyd en wakkerheyt met welke wy hem hier binnen op der aarden/ en dat hy ons alle genade sal verleenen/ die ons hier tot dan noodig zyn.

Vrage. Wat is de Liefde?

Antw. Een Deught die de H. Geest voort-

Mat. 22. 37. 38. 39. brengt en stoft in onse zielen / waar door wy God boven alle dingen om hem selven; en onsen naasten gelijk ons selven / om Gods willen lief hebben.

Vrage. Hoe kunnen wy onsen naasten lief-hebben gelijk ons selven?

Antw. Met hem te wenschen / en na onse vermogen te beschikken / tijdelijk en eeuwiglijk / al het goede / dat wy ons selven wenschen; en met voor hem te vreesen / en na ons vermogen van hem af te keeren al het quaat / daar wy selve voor verbaart zijn.

Vrage. Wat vruchten trekken wy uyt dese Lesse?

Antw. Een eerstens / sullen wy God hertelijk danken / dat hy ons in het Christendom geschikt heeft door het geloof / sonder welke het onmogelijk is aan hem te behagen / en zalig te worden. Een 2. Sullen wy hem bidden / dat hy ons dagelijks meer en meer wil versterken / in de hoope van die goederen / die hy ons belooft heeft in het andere leven. Een 3. Sullen wy hem ook bidden / dat hy zijne Liefde wil uytstorten in onse herten / die niet geschapen zijn / als om van hem alleene / en zijne Liefde vervult te worden.

XXXV. LESSE.

Van de verbintenisse van God te beminnen.

Vrage IS het billijk en nootsakelijk om zalig te worden / dat men God beminne?

Antw.

Antw. Ja 't : gelijk het billijk en nootsakelijk is / dat een getrouwe Dienaar sijn Heere beminne / en een verstandig kind sijnen Vader beminne / en een eerlijke Vrouwe haren man beminne. Gen 29. 18. Eph 5. 25 Rec. 7 29 30.

Vrage. Is dese verbintenisse van God te beminnen niet een lastig jok? Tit. 2. 4.

Antw. Neense : veel meerder sonde het een onderdzagelijken last zijn / hem niet te beminnen. 1 Joan. 5. 3.

Vrage. Waarom sonde het ons lastig zijn God niet te beminnen?

Antw. Om dat onse ziele geen vermaak / geen rust / geen vreede vindende als in God / ongerust / verdrietig / en ellendig sonde zijn / indien sy t' eeniger tijd God niet en beminde. Psal. 72. 25. 82. Psal. 76. 4.

Vrage. Geest my hier op eenige gelijkenissen?

Antw. Een kindt die een goeden Heere heeft / en vind niet soeter als die te beminnen / een kind dat eenen goeden Vader heeft / stelt al zijn vermaak in de liefde / die 't hem toe-dzaagt. Een Vrouwe die eenen goeden man heeft / en vind geen vergenoeginge / als in die genegentheyd / die sy tot den selven heeft.

Vrage. Wat vergeldinge heeft men voor God te beminnen?

Antw. God te beminnen / is de grootste die men denken mag; want God is selfs dese vergeldinge. Gen. 15. 1.

Vrage. Is het genoeg om God Liefte

te hebben/ dat men segge: God is hebbe u Lief?

1 Joan. 1. 18. Antw. Neen 't: dat is een betuyginge van Liefde meer met woorden als met 'er daat/

1 Joan. 4. 20. maar op dat sulks een betuyginge waarachtig zy/ moetse met de werken oder een komen.

Vrage. Wat is dan de Liefde Gods met 'er daat?

2 Cor. 5. 14. 15. Antw. Een gewichtige beweginge/ en een dryft/ diese onse herten tot God dryft/ die ons dikwils op God doet denken/ die ons met smaak van God doet spreken/ en ook met groot vermaak te hooren van hem spreken. En ten lesten/ die ons alle onse werken/ alle onse wensschen/ begeerten/ genegendheden/ en gedachten/ tot hem doet schikken.

Vrage. Waar door kan men doen blijken dat men dese Liefde Gods heeft?

1 Joan. 5. 3. Antw. Door die sorge en waakherheyd/ met welke wy ons bemaat stigen synen Godlijken will te volbrengen/ en synę Heylige Geboden te onderhouden.

Vrage. Wat vruchten trekken wy uyt dese waarheden?

Antw. Ten eersten/ sullen wy van God synę Liefde dikwils verfoelen/ als zynde een onverdiende gaue van zijn louterę haemhertigheyd. Ten 2. Sullen wy tragten dese Liefde in ons van dag tot dag door onse gebeden en goede werken te vermeerderen/ beschuldigende ons door God van

van onse groote ongevoeligheyd en hertheyd. Ten 3. Sullen wy ons wachten van soo ondankbaar en ellendig te zijn/ dat wy onse herten aan eenig schepsel hechten tot nadeel van dese Liefde/ die wy aan God schuldig zijn.

XXXVI. LESSE.
Van de Geboden Gods.

Vrage. Welke zijn de Geboden Gods?

Antw. Die vervat zijn in deze Tien.

Vrage. hoe lupden die in 't kort? Exod. 19. Deut. 5.

Antw. 1. Boven al bemint eenen God.

2. Idolatrij en zweert noch en spot.

3. De heylige dagen sult gy vieren.

4. Eert Vader en Moeder met goede manieren.

5. Met wille of werken slaat niemand dood.

6. En doet geen overspel/ noch onkuyschheyd snoot.

7. En wilt niet stelen/ noch onrechtvaardigh leven.

8. En wilt geen getuygenisse der valscheyd geven.

9. En begeert niemants bedde-genoot.

10. Noch iemants goed/ 't zy kleyn/ of groot.

Vrage. Wat gebied ons God door 't eerste Gebod?

Antw. Hy gebied ons/ dat wy niemant/ wie 't ook zoude mogen zijn/ erkennen/ en Exod. 20. 3.

aanbidden / voor den waarachtigen God / Deut. 6. 5. dan hem alleen; en dat wy hem boven alles beminnen na zijne waardigheyd / en na al ons vermogen des tegenwoordigen levens.

Vrage. Wat verbied ons God door 't tweede gebod?

Jerem. 4. 2. Antw. Hy verbied ons onydelijck ofte onbehoorlijck synen naam yeghens te gebruycken; dat is / by synen Naem te zweeren / 't en sy / dat de noodsakelijckheyd / waarheyd / en rechtvaardigheyd / sulks vereyschen mochten.

Vrage. Hoe moet men dan spreken om een sake te bevestigen?

Matth. 5. 37. Antw. Men moet sich te vreden houden met het seggen van ja ofte neen / gelijk dit in 't Euangelie geleert word: want alle verdere bevestiginge buyten noodsakelijckheyd / onteert God.

Vrage. Wat eyscht God van onse getrouwigheyd in het derde gebod?

Exod. 20. 10. 11. Antw. Hy wil dat wy synen Rust dag eeren met eenen Godsdienstigen yver om hem te dienen / en verbied ons alle lighaamelijcken / slavelijcken / en moeyelijcken arbeyd / die ons gedurende dese Heylige Rust-dag mochte verhinderen in de werken der Godvruchtigheyd.

Vrage. Wat is dat voor een Rust-dag des Heeren?

Jesa. 20. 2. Antw. In d' oude Wet was het de Sabbatdag; maar in de nieuwe Wet / is het de Sondag / op welken dag Jesus Christus

sijns het werk onser verlossinge volkoocht hebbende / gerust heeft in den schoot synes Vaders / in zijne verrijsenisse.

Vrage. Is het genoeg om den Sondag te vieren / dat men sich onthoud van den arbeyd der werken?

Antw. Neen't: want de ruste die wy houden moeten op dien dag / is geen ruste van leeg-gang / of ongebondenheyd / maar een ruste van Godvruchtigheyd / en een vervoeginge tot God.

Vrage. Die de Misse slechts hooren / en hepligen die desen dagh niet?

Antw. Neense: indien sy de overige tijd besteden om te wandelen / sich te vermaken / en te spelen; want dese dag moet geheel en al besteed worden om God te danken en te dienen / waar van ons niets kan verschoonen / als noodsakelijcke en geweychtige saken / die geen uytstel beelen mogen. Isa. 58. 13.

Vrage. Waar toe verbind ons God door 't vierde gebod?

Antw. Hy verbind ons / om na ons vermogen / en naar God / die geene te eeren / en by te staan / die naast hem oopsake van ons leven zijn / en na desen alle personen / die in bedieninge zijn / om ons te besturen of te onderwijsen Exod. 20. 12. Rom 13. 1.

Vrage. Wat verbied ons God door 't vijfde?

Antw. Hy verbied ons iet met 'er daat / of met onsen will / tegens iemands leven te ondernemen / en ook iemand te veroor- Matth. 5. 21. gelij-

gelijken aan ziele ofte ligchaam / 't zy met gedachten / door inwendigen haat / 't zy met woorden / door eenige lasteringe ; 't zy met werken / door quetsinge / of eenig ander quaad onthaal.

Vrage. Wat gebied hy ons door 't sesde ?

Matth. 5. 28. Antw. Hy verbied ons / iet (wat het ook souden mogen zijn) te denken / te spreken / of te doen tegen d' eerbaarheyd / en kuysheyd / ook dat wy van buyten alle gelegentheden schuwen die ons tot verboden wellusten konnen verleyden.

1 Cor. 6. 18.

Vra Wat verbied hy ons door 't sevende ?

Heb. 13. 5. Luc. 3. 13. 14. Luc. 6. 34. 35. Lev. 19. 16. Psal. 51 2. & seq. Psal. 100. 5. Antw. Hy verbied ons iets te begeeren / of te nemen / (waar het ook soude zijn) van het geene onsen naasten toebehoort.

Vrage. Wat verbied hy ons door 't achste ?

Antw. Hy verbied ons onsen naasten met woorden te verongelijken / 't zy door valsche getuygenissen / 't zy door liugen en bedrog / 't zy door schelden / lasteren / of achter klappen.

Vrage. Wat verbied hy ons door 't negende ?

Matth. 5. 28. Antw. Hy verbied ons / eenige begeerte te hebben / tot de Huys-vrouwe van onse naasten / geljk mede tot eenige andere Dyerlijs personen / buyten een wettelijk Huwelijk.

Heb. 13. 5. Vrage. Wat wil God ten lesten van ons in het tiende gebod ?

Antw. Hy wil dat wy verre van eenig andermans goed te nemen / ons ook onthouden

den van alle voornemen en gedachten van selfs te doen : maar dat wy te vreden zijn met het gene / hy ons verleent.

Vrage. Wat vruchten trekken wy uyt dese Lesse ?

Antw. Ten eersten / sullen wy met een volmaakte onderdanigheyd / dese Heylige Kegels aannemen / die ons God selve heeft gegeven / tot onse onderrechtinge. Ten 2. Sullen wy deselve neerstiglijk leeren / en sogge dragen / dat alle de geene daar wy opsicht op hebben / deselve weten en verstaan. Ten 3. Sullen wy dagelijks aan God belooven en betuygen / dat wy liever de dood willen sterven / als willens en wetens / een dese geboden overtreden. Psal. 118. 106.

XXXVII. LESSE.

Van de Geboden der Heyliger Kerken.

Vrage. WAar mede moeten wy noch doen blijken / onse Liefde tot God onsen Vader ?

Antw. Met die gehoorsaamheyd / die wy schuldig zijn aan de Heylige Kercke / sijne Bruyd / en onse Moeder. Luc. 10. 16.

Vrage. Welke zijn de geboden der Heyliger Kercke ?

Antw. Dese vijf / in kijen verhat.

1. De geboden Feestdagen sult gy vieren.
2. En dan ook Misse hooren met goede manieren.

3. Geene

3. Geene geboden Vaſten-dagen ſult gy breken.

4. Gy ſult uwen Prieſter ten minſten eens 's Jaars uwe Biechte ſpreken.

5. En ontfangen omtrent Paeſchen het Lighaam des Heeren.

Dit gebied de Heylige Kerke vol eeren.

Vrage. Wat gebied ons de Heylige Kerke / aangaande het vieren van de geboden Feeſt-dagen?

Antw. Sy gebied ons deſelve te beſteden om God te dienen / en op deſelve ons van alle ſlavelijke werken te onthouden / ten ware de hoogdzingende nood anders vereyſchte.

Vrage. Wat gebied ſy ons / aangaande het hooren der Miſſen op Sondagen en Feeſt-dagen?

Matth. 1. 11. Antw. Sy gebied ons den dienſt der Miſſen / met aandacht en Godsdienſtigheyt / op de gemelde dagen by te woonen.

Vrage. Alle die Miſſe aanhooren / voldoen die aan dit gebod?

Joan. 4. 23. Antw. Neen: maar die alleen / dieſe aanhooren met een Godsdienſtige aandachtigheyd.

Vrage. Waarom dat?

Antw. Om dat de H. Kerke ietſ gröiende / wil hebben / dat wy 't ſelve wel en behoorlijk ſullen doen; en 't ſelve qualijk te doen / is veel meer met haar / en met God te ſpotten / als te gehoorſamen.

Vrage. Wat moetenſe doen / die door ſleſtte /

te / of andere hoogdzingende beletſelen / de Miſſe op gebode dagen niet kunnen by woonen?

Antw. Die moeten ſich ten minſten door haar geeſt en gemeentheyd / verwoegen tot de vergaderinge der Geloovigen / en haare herten aan God opofferen / en dzagen aan hem op / een oprechte offerhande van haar ſelven / en al wat in haare macht is / en ten leſten / na haar beſte vermogen alles verrichten / 't welk ſy doen ſouden / indien ſy daar dadelijk tegenwoordig waren. 1. Matth. 38. 39. 40. Dan. 6. 10.

Vrage. Wat gebied ons de H. Kerke / aangaande het dieren van ſpyſe?

Antw. Sy gebied / dat wy ons de kwe laatſte dagen van de week 't gantſche Jaar door / en noch eenige andere / onthouden van vleeſch en vet; en dat die geen / die ſonder merkelijck nadeel van haare gezondheyd vaſten kunnen / ſich behalven deſe ondzondinge / maar met een volle maaltyd laten genoegen / op alle de dagen van de veertigdaagſe Vaſten-tyd / op de Quatertemper dagen / dat is / op Woensdag / Vrydag / en Saturdag / der Vier-getyden / en boodt op alle andere geboden Vaſten-dagen. Daar en boven datze tot den middagen toe Vaſten / op den dag van St. Marcus en de Kruys-dagen. Jer. 36. 9. Dan 10. 3. Matth. 9. 15.

Vrage. Wat gebied ons de H. Kerke / aangaande het Biechte onſer ſonden?

Antw. Sy gebied aan die geene / die dooddelijk hebben geſondigt / haar Biecht ten Eccl. 5. 4. minſte

minste eens in 't Jaar aan haren eygen Herder te spreken / om te beletten dat hare
Eccl. 5.4. ongevoeligheyd / niet dieper in en worrele: God gebiedt aen alle Geloovigen in 't gemeen / dat sy sich aan haren Herder vertoonen / voor het ontfangen des H. Sacraments te Paasschen.

Vrage. Wat gebied de Heylige Kerche / aangaande het ontfangen des H. Sacraments?

Joan. 6. 54. Antw. Sy gebied / dat wp ten minsten eens 'p Jaars het H. Sacrament des Al-
1 Cor. 11. 28. 29. taars ontfangen / in onse eygen Parochiekerche / en dat te Paasschen / of op sulk
Matth. 7. 6. een tijd / als de Herder sal goed binden / tot de Salligheyt onser zielen.

Vrage. Wat vruchten treckken wp uyt dese Lesse?

Luc. 10. 16. Heb. 12. 9. 10. Antw. Een eersten sullen wp by dese geboden erkennen het groot gesag / 't welke de H. Kerche ontfangen heeft van God. Een 2. sullen wp deselve aanneemen met eerbiedigheyt / en onderhouden met lust / als gegeven zijnde van onse Moeder / die nint anders en soekt als 't gern ons best en salligst is. Een 3. sullen wp ons nopt van deselve verschoonen laten / als door groote noot / noch ook toelaten datse van iemand van d'onse veracht of verspurnt worden op eenigerhande wijse.

XXXVIII. LESSE.

Van de Werken der Barmhertigheyd.

Vrage. Welke zijn de werken der Barmhertigheyd?

Antw. Dit werken / waar door wp na Gods bevel / onsen naasten bystaan / in de noot die hem overkomt. Gal. 6. 1.

Vrage. Hoe veelderley zijn dese werken?

Antw. Tweederley: waar van d' eerste op de ziele van onse Naasten sien; de twee- de op zijn lighaam. a Eccl. 18. 13. Gal. 6. 1. 2 Tim. 4. 2.

Vrage. Welke zien op de Ziele?

Antw. Dese: 1. Hem onderwijssen in 't geene hp gehouden is te weten. a b Matth. 11. 25. 1 Tim. 5. 20. 2 Tim. 4. 2.

2. Hem mondelijk of dadelijk straffen / als hy sich bevindigt. b

3. Hem goede raad geven / als hy die van nooden heeft / 't zy in zijn byzondere handel / of in 't gemeen / aangaande den wandel van van zijn leven. c c Prov. 27. 9. Eccl. 5. 13. 14.

4. Hem troosten in zijn angeliken en pynen. d d Eccl. 7. 38.

5. Het ongelijk dat hy ons aandoet / met gedultigheyd verdragen. e Rom. 12. 15. e Rom. 15. 1. 2. 1.

6. Het quaad / dat hy ons door sich selven / of door iemand anders hiomt te doen / uyt een oprechte herte aan hem vergeven. f 1 Thes 5. 14 15. Tit 3. 2. f Matt 6. 12. en 18. 35.

7. Bidden voor de lebendige / en voor de dooden / en voor die geene die ons verbolgen. g 2 Mach. 12. 46. g Matt. 5. 44.

Vrage. Welke sien op het Lighaam?

Antw. 1. Geerne t'eeten en te drinken geven aan die geene / die des behoefstig zijn.
Matt. 25. 35. 36.
2. Huysvestinge beschikken / aan de reysigers en vremdelingen / die geen herbergen kunnen vinden.
3. De armen met ootmoedigheyd en genegendheyd besoeken.
4. Kleeden die geene / die kleederen gebreck hebben.
2 Reg. 2. 5. 6. Tob. 1. 20 en 12. v. 6. 12.
5. Behulpsaam zijn aan de gevangenen en kranken.
6. De gevangenen verlossen.
7. De dooden begraven.

Vrage. Wat algemeene reden is 't'er / die ons tot dese werken der Barmhertigheyd aan onsen naasten verplicht?

Luc. 11. 41. 2 Cor. 8. 12, 13. 2 Cor. 9. 6. 7. &c. Matt. 25. 40. 1. Joan 3. 17, 18.
Antw. Dese: dat nademaal ons God soo barmhertigh is en soo overvloedigh alles verleent / dat ons noodig is / voor Ziel en Lighaam / hy ook van ons tot een bewijs van dankbaarheyd wil / dat wy aan hem / in de persoone van onse naasten wederom geven / dat hy ons tot overvloed verleent heeft.

Vrage. Wat loon sal God geven aan die geene / die dese werken der Barmhertigheyd in haar leven oefenen?

2 Cor. 9. 6. 7. 8. 9. 10, 11.
Antw. Een overvloed van gaben en genaden / in het tegenwoordige / en in 't toekomende leven; dewijl het Euangelie ons leert / dat wy na dese werken der Barmhertigheyd van God sullen geoordeelt worden;

den; en dat hy die in de Helle sal verstooten / Matt. 25. diese sullen verstuymt hebben; en den Hemel schenken aan die geene / diese sullen waargenomen hebben. 34. &c. ibid. 42. 43. 45.

Vrage. Wat vruchten trekken wy uyt de hemisse van de werken der Barmhertigheyd?

Antw. Een eerste / sullen wy indachtig zijn / dat het Jesus Christus selfs is / die wy goed doen / al swy onse naasten behulpsaam zijn / hen desselve als tirmaten Christ wel doen; en dat dese werken onse troost sullen zijn / als wy verselvijnen sullen voor zijn oordeel. Een 2. Sullen wy vreesen voor dese verraderlijke spreuk der Heilige Schrift; Een oordeel sonder Barmhertigheyd sal dien overkomen / die geen Barmhertigheyd gedaan heeft. Een 3. Sullen wy ons niet bleyen in onse sonden bolherdende / onder voorgeven / dat wy werken der Barmhertigheyd doen: want dat sonde niet anders zijn / dan zijn goed aan God te geven / en sich selven aan den duyvel. Tob. 4. 12. Jac. 2. 13. Eccl. 30. 24. Eccl. 25. 8. 1 Cor 13. 3.

XXXIX. LESSE.

Van de Cardinale, ofte Hooftdeugden.

Vrage HOe veel Hooft-deugden zijnder?

Antw. Daar zijnder vier.

Vrage. Welke zijn die?

Antw. De voorsichtigheyd / de gerech-

tigheyd / de sterckheyd / en de matigheyd.

Vrage. Waarom noemt men die Hooftdeugden?

Antw. Om datse als Hoofden en beginselen zijn van veel anderen Deugden.

Vrage. Wat is de voorsichtigheyd?

Matt. 10. 16. Eph. 5. 15. 16. Antw. Een Deught / dewelke door de liefde Godts bestuurt zijnde / ons doet onderwinden en aanwaarden de bequaamste / naaste / en felleerste middelen en wegen / om tot het oogwit te geraken / dat een Christen Menisch staat te beroepen.

Vrage. Waar door mach men de waarachtige voorsichtigheyd onderscheyden van de valsche?

Antw. Door haar oorspronge uyt welke sy voort-stomen / en uyt hare oogmercken die sy voor hebben; want de waarachtige Rom. 8. 5. 6. 7. 1 Joh. 16. 8. voorsichtigheyd spruyt uyt de liefde Godts / en sict enkelijk op God en de eenwigheyd: maar de valsche voorsichtigheyd spruyt uyt de begeerlijkheyd / en is besig met wereldsche en tijdelijke saken.

Vrage. Wat is de Gerechtigheyd?

Pſal 14. 2. 3. 4. 5. Rom. 13. 7. 8. Antw. Een bestandige wil / om een iegelijck t' allen tijden te geven dat hem toe komt / welke wil van de liefde Godts voorthoomt in onse Ziele.

Vrage. Wat is de sterckheyd?

Joan 16. 13. Act. 4. 19. 20. Rom. 8. 35. &c. Antw. Een standvastigheyd van de liefde in onse ziele voortgebracht / waar door deselve machtig wordt / om alles te overwinnen / dat sich in / en buyten haar stelt tegen

tegen de rechte reden / en tegen 't goed / datse volgens de Euangelische Wet / moet beherrigen.

Vage. Wat is de Matigheyd? Luc 21. 34.

Vrage. Een Deught door welke ons de liefde leert / de wijse van de sinnelijke lusten te matigen / en die niet meer te gebruycken als de noodsakelijkheyd verepscht / en de regels onser zaligheyd gedogen. Rom. 13. 14. 15. 1 Cor. 7. 31. 1 Thes. 5. 6. 7. 8.

Vrage. Wat by nechten treklen wy uyt dese Lesse?

Antw. Ten eersten / sullen wy dese uytsiende deugden beminnen / daar yverig na wenschen / en dagelijks trachten met alle ernst deselve te verheyligen. Ten 2. Sullen wy ons tot dien eynde met ootmoedige en yverige gebeeden voegen tot God / als den oorspronk van alle genade / en volmaakte gaven: sonder wiens hulpe / wy niet ter Wereld kunnen beschikken. Ten 3. Sullen wy ons in die Deugden meer en meer trachten te volmaken / door de getroutwe oefeninge der selver / om in alle gelegenheyd deselve in 't werck te stellen / door de volherdinge in het Gebed.

XL. LESSE.

Van de Gaven en Vruchten des Heyligen Geests.

Vrage. WElk zyn de seven Gaven des Heyligen Geests?

Isa. 11.2. 3. Antw. Deese: 1. De wijshęyd. 2. Het verstand. 3. De raed. 4. De sterkte. 5. De wetenschap. 6. De Godvruchtighęyd. 7. De vreese Godts.

Rom. 8. 5. Vrage. Wat is de wijshęyd?

Eph. 1 17. 18. Antw. D' Eerste Gave des Heyligen Geests / waar door hy ons kennisse en smaaki geest van Godtlijke saken / en in deselve onderhoud.

Vrage. Wat is het verstand?

Luc. 24. 45. Col. 1. 9. 10. 2 Tim. 2. 7. Antw. De tweede Gave des H. Geests / waar door hy onse Ziele verlicht / op dat sy begnaam worde tot het doorgronden / en beschouwen der verborgen waarheyd / om het goede / in gevolge deser kennisse in 't werck te stellen.

Vrage. Wat is de raad?

Prov. 1. 10. Sap. 9. 10. 11. Dec. Matt. 14. 4. 1 Joan. 2. 10. 16. 27. Antw. De derde Gave des H. Geests / waar door hy onse Ziele verlicht / dat sy in alle duysstere saken maeh sien wat recht is; en over-een-komt met de opperste waarheyd / om niets te doen dat daar tegen strijd.

Vrage. Wat is de sterkte?

2 Cor. 8. 15. 36. 37. Antw. De vierde Gave des H. Geests / waar door hy onse Ziele soo vast hecht aen het goede / en aen de rechtwaardighęyd / dat 'er niet machtig is / om haar daar af te trecken.

Exod. 31. 2. 3 Par. 1. 10. 11-12 Act. 7 22. Vrage. Wat is de wetenschap?

Antw. De vijfde Gave des H. Geests / waar door hy onse Ziele verlicht in alle menschelijke saken / die eenige betreckinge

ge hebben tot de eeuwighęyd en Godlijke saken.

Vrage. Wat is de Godvruchtighęyd / Pſal. 42. 2. 3.

Antw. De sesde Gave des H. Geests / waar door hy in onse Ziele verweckt een teer gevoelen / en bewegingen / van een heylige genegendhęyd tot God / in al haren handel en wandel. 1 Gal. 22. 25 26. 27

Vrage. Wat is de vreese Godts?

Antw. De sevende Gave des H. Geests / waar door hy in onse Ziele sulk een ontsachgelijke liefde tot God indruckt / dat sy sijne Godtheelen gedurig voor oogen hebbende / hem vreest te vertoornen / ook in de minste saaken. Pſal 110. 10. 111. 1. Pſal. 118. 120.

Vrage. Wellke sijn de vruchten des Heyligen Geests?

Antw. De liefde / de blydschap / de vrede / de verduldighęyd / de goedertierenthęyd / de goedhęyd / de langmoedighęyd / de sagtmoedighęyd / de getrouwighęyd / de zedighęyd / de matighęyd / de kuysheyd. Gal. 5. 22. 23.

Vrage. Waarom noemt men die vruchten des H. Geests.

Antw. Om dat de genade / die de Heyligen Geest in onse herten uytstort / gemeenlijk deselve voort brengt in die Zielen / die hy verkuit heeft.

Vrage. Wat vruchten selheppen wy uyt dese Leere? Rom. 8. 11.

Antw. Ten eersten / sullen wy den Heyligen Geest bidden / dat hy onse zielen altijd will bliven bewoonen / en alsdaar ontstehen het Luc. 11. 49. Gal. 5. 16. Eph. 4 31.

wint van een oprechte en brandende Liefde. Ten 2. Sullen wp alles schuwen / 't geen strijdig is met dese Hemelsche vuyschten / gelijk daar is d' aanhanckelijckheyd aan de vpdoemnen / eere / en vermaeckelijckheden van dit leven. Ten 3. Sullen wp vermaeck scheppen in 't oeffenen van alderhande goede wercken / soo veel als onse levensstaat toelaat.

XII. LESSE.

Van de Hooft-sonden, die men gemeenelijk Dood-sonden noemt.

Job. 21. 14. 15. Jer. 2. 20. Rom. 2. 12.

Vrage. WAt is de sonden?

Antw. Een ongehoorsaamheyd aan God / en een salie strijdende tegen sijnen wil / tegen sijne wetten / en tegen de redenVrage. Op hoe veelderley wijse staan men sondigen?

a 1 Ioh. 1. 16. b 1 Sac. 1. 26. en 3. 6. 8. c Ioan. 7. 7. d Iac. 4. 17.

Antw. Op vierderley wijse. Ten eersten: door gedachten. a Ten tweeden / door woorden. b Ten derden / door werken. c En ten vierden / door achterlaten van werken die men gehouden is te doen d

Vrage. Hoe veelderhande sonden is 'er?

Antw. Tweederhande: d' eerste / waar mede ons Adam onser allen Vader heeft besmet / en de dadelijcke sonde / die wp selfs persoonelijck bedrijven.

Rom. 5. 12. Matt. 18. 15.

Vrage. Hoe veelderley dadelijcke sonde is 'er?

Antw. Tweederley / namelijck doodsonde /

de / dus genoemt / om datse ons beroost van Gods genade en de Liefde / in welcke het leven der zielen bestaat: en dagelijkse of te anders vergevelijke sonde / alsoo genoemt / om datse veel meer voorkomt upe onse zwakheyd / als upt boosheyd / en hier om dan God lichtelijk vergeven word.

Iverm. 2. 19. Prov. 24. 16. 1 Ioan. 5. 16. 17.

Vrage. Hoe veel Hooft ofte Dood-sonden zijnder?

Antw. Men stelt'er gemeenelijk seven / namelijk: hovaardye / gierigheyd / onkuysheyd / nijdigheyd / gulsigheyd / gramschap en traagheyd.

Vrage. Waarom worden die Hooft-sonden genoemt?

Antw. Om datse oorsaaken en wortelen van verderhande sonden zijn.

Vrage. Waarom noemt meuse Dood-sonden?

Antw. Om datse de ziele doen sterven door dienste deselve berooven van Gods genade / die haar waarachtig leven is.

Rom. 6. 13. en 8. 15.

Vrage. Hoe is de Hovaardye een Hooftsonde?

Antw. Door dienste een gebrek is / die onse natuere aankleeft / en oorsaak is van alle ontallijcke sonden / die wp dagelijcks komen te bedrijven / ofte door begeerte van ge eert / gepresen / geacht / gevleyt / bemint / en met verwonderinge aangemerkt te worden: ofte door 't gevoelen en de misnoegendheyd van ons veracht en onteert te sien / of het te gelooven.

Ecclesiast. 10. 15.

Vrage. Hoe is de gierigheyd een Hooftsonde?

Eccl. 10. 9. 10. 2 Tim. 6. 9. 10. Antw. Doorr dien de begeerte van rijck en maechtig te worden / en de vreese en dorfheyd oiver 't verlies van ons goed / ons in ontallijcke sonden en ongerechtigheden verwerren / waar van de gierigheyd oorsaeke is.

Vrage. Hoe is de onkuyscheyd een Hooftsonde?

Gen. 6. 2, 3, 5, 11. 3 Reg 11. 1, 2, 3, 4. Antw. Doorr dien de verstoorde liefde van vleeschelijcke lusten in ons ontallijcke bewegingen en verwerringen tegen Godts Wet veroorsaakt / die ons verbied quaede begeerten te hebben.

Vrage. Hoe is de nydigheyd een Hooftsonde?

Gen. 5 6. 8. Gen. 37. 4 & leq. Matt. 27. 18. Antw. Doorr dienste oorsaeke is van ontallijcke onrechtvaerdigheden / die men sijnen naesten gandeet / om hem sijn uyt en inwendig goed te verminderen / of weg te nemen.

Vrage. Hoe is de gulsigheyd een Hooftsonde?

Prov. 23. 29 &c. 1 Cor. 10. 7. Ezech. 16. 49. 50. Antw. Doorr dienste ons breengt tot oberdaat van eeten en drinken / die ons voor God schuldig maakt / en ons gevolgelijck tot veel andere sonden / en gansch beklaegelijcke verkeerdheden brengt.

Vrage. Hoe is de gramschap een Hooftsonde?

Pſal. 111. 10 Prov 18. 14. Isa. 1. 10. Antw. Doorr dienste in ons verweckt alle die heydigheden die ons onverduldig maken

tien tegen God in onse ongevallen; en die ons oploopende en verbittert maken tegen onse naesten / als hy ons heeft verongelijckt / of sal verongelijcken / in der daad / of na onse meeninge.

Vrage. Hoe is de traagheyd een Hooftsonde?

Eccl. 31. 29. Prov. 24. 30 &c Apoc. 3. 15. 16. Ier. 48. 10. Antw. Om datse in ons de moeder is van alle sloffigheyd en nalatigheyd in de Godsdienst / en in alle oefeningen die God van ons / in onse levens staat vereyscht.

Vrage. Wat vruchten trekken wy uyt dese Lesse?

Eccl. 19. 1. Vrage. Ten eersten / sullen wy God bidden / dat hy ons liever wil uyt die leven haelen / als toelaten / dat wy hem doodelijck vertoornen. Ten 2. Sullen wy tot dien eynde met een heylige schyn / alle / ook de minste gelegendheden van sonde (selfs van dagelyckse) schuwen; en in alle / ook de minste / aenvechtingen / onse toevlucht tot God nemen. Ten 3. Sullen wy groote sorge dragen / om die dingen te leeren / die ons noodig zijn te weten in onsen staat / om die sonden te ontgaan / in de welke men daar soude kunnen komen te verballen.

XLII. LESSE.

Van een ander slag van Sonden, en een algemene tegen-gift tegen allerley sonden.

Vrage. WAt slag van sonden is 'er behalven de seven Hooft-sonden / daar sonderling op te letten staat? Antw.

Antw. Voornamelyk dese? Een 1. De Sonden tegen den H. Geest. Een 2. De Sonden die in den Hemel roepen. Een 3. De vreemde Sonden.

Vrage. Wells zijn de sonden tegen den Heyligen Geest?

Antw. Men steltet gemeenelijk dese ses.

1. Wanhoope van Godts genade.
2. Stoutelijk sondigen op Godts barmhertigheyd.
3. De bekende waarheyd willens en wetens onteuemen en tegen spreken.
4. De benijden / gesteltelijke gaven / en de Saligheyd van andere benijden.
5. Met hardenekkigheyd sondigen / en in de sonden volharden.
6. Een opset maken van sich nopt te bekeeren.

Vrage. Waarom worden dese sonden genoemt tegen den H. Geest / meer dan tegen den Vader / en den Soone.

Antw. Dus worden se genoemt volgens de toe eygeninge van eenige Godlijke volmaaktheyden aan de Personen van de allerheyligste Dyie-eenigheyd: want den Vader word d' Almogendheyd toege eygent / den Soone de Wijsheyd / en den H. Geest de Goedheyd: en dus strijden de sonden uyt zwaaktheyd / tegen den Vader: de sonden van onwetendheyd / tegen den Soone: de sonden uyt boosheyd / tegen den H. Geest.

Vrage. Kunnen de sonden tegen den heyligen Geest wel vergeven worden?

Antw.

Antw. Buyten twijfel; want by God is geen ding onmogelijk.

Vrage. Waarom worden se dan onvergevelijk genoemt?

Antw. Een 1. Als men in deselve metter daad komt te sterben; want in 't andere leven is 'er geen vergiffenisse van eenige dood-sonde. Een 2. Worden soo genoemt / om dat se seer bezwaarlijk en gelijk als miraikeuselijk vergeven worden. Een 3. Worden se onvergevelijk genoemt / niet ten aansien Godts / maar na hare verdiensten en eygene geschapenheyd / gelijk men een doodelijke siekte ongeneeslaar houd / als de siekte met hardnekkigheyd allen goeden raad / alle geneesmiddelen / en alle aanlepdinge tot de gesondheyd van sich verstoot.

Mat. 12. 31. 32. 1 Joan. 5. 16. 17.

Vrage. Wat sonden roepender wraake in den Hemel?

Antw. Voornamelyk dese vier. 1. Iemand willens en wetens om 't leven brengen. a 2. Onnatuurlijke onreyne bezyven / gelijk die van Sodoma. b 3. De Armen / Weduwen / en Weesen / verdrukken. c 4. De Arbeyds-luyden haren wettigen loon onthouden / ofte verhinderen. d

a Gen. 4. 10
b Gen. 18. 20.
c Exod. 3. 7
d Exod. 22. 22. 23. 24. Jac. 5.

Vrage. Hoe is het te verstaan / dat dese sonden in den Hemel wraak roepen?

Antw. Om dat haar al te grooten en openbare boosheyd / in generlep wyse macht verschoont worden: en daarom Godts rechtvaardigheyd gelijk als gedwongen word /

woyd / om de selve ook dikmaal in dit tegenwoordige leven / anderen tot waarschouwinge seer schrikkelijk te straffen.

Vrage. Wat sonden verstaat gy door dyerende sonden?

Antw. Sulke / aan welke wy (hoewel wijse persoonelijk selve niet bedrijven) nochtans soodanig voor God schuldig zijn / alsof wijse selve gedaan hadden.

Vrage. Op wat wijse verbalt men in sulke sonden?

Antw. Op dese volgende. 1. Dooz aanraden. a 2. Dooz gebieden. b 3. Dooz toestaan en bewilligen. c 4. Dooz tergen en ophitsen. d 5. Dooz prijsen en vleyen. e 6. Dooz verzwijgendheyd. f 7. Dooz oogluphinge en slappe toersicht. g 8. Dooz medeplinge van de winst en bupt der sonde. h 9. Dooz voorstaan en verdedigen. i

a Ioan. 11. 49. 50. b 2 Reg. 11. 14. 15. c Rom. 1. 32. d Ioh. 2. 5. e Ioan. 9. 22. f Isa. 3. 12. g 1 Reg. 3. 13. h Isa. 1. 23 i Isa. 5. 20 Ioan. 8. 48. Eccl. 7. 40.

Vrage. Wat tegen-gift is 'er tegen dese en andere sonden?

Antw. Onder andere debedaarde overdenkinge van de vier uptersten des Menschen / dan welke de H. Schrift spreekt: Overdenkt uwen uptersten ende in eeuwigheyd sult gy niet zondigen.

Vrage. Welke zijn de vier uptersten des Menschen?

Antw. 1. De Dood. 2. Het Oordeel. 3. De pijne der Hellen. 4. De Hemelsche Saligheyd.

Vrage. Wat voorsten trekken wy uyt dese Lesse?

Antw.

Antw. Een 1. Sullen wy ons wachten van alle sonden / maar boven alle / van sonden uyt boosheyd: op dat wy niet dooz 't verstinden van de genade des H. Geests / onse sonden onvergeeflijk maken. Een 2. Sullen wy soozgvuldigh sijn letten op ons doen en laten / dat wy geene schuld hebben aan sonden van andere: maar deselve veel meer opwekken tot de deught en Christelijke volmaaktheyd. Een 3. Soo dra wy in ons gewaeren eenige genegendheyd tot sondigen / sullen wy onse toevlucht nemen tot een ernstig en levendige betrachtinge onser uptersten / om ons daar mede te bedwingen / en alle quade genegendheyd gelukkiglijk te overwinnen.

XLIII. LESSE.

Van de grond-regels des Christelijken levens

Vrage. WElke zijn de voornaamste gront-regels van een Christelijk leven?

Antw. Hier daar zijnder eenige van de voornaamste.

Een eerstem / om Christelijk te leven / moet men sich selven verlaten / en sonder ophouden / sijne eygene genegendheyd tegenstaan. Luc. 14. 26. 27. 33.

Een 2. Moet men sijn leven schikken na 't leven onses Heeren Jesu Christi / 't welk een leven is vol van lijden en versterven / en een noodig voorbeeld van ons leven. Gal. 5. 24. 1 Ioan. 2. 6. 1 Cor. 11. 1.

Een

Tob. 4. 6. Col. 1. 10. Heb. 12. 28. Ioan. 14. 23.

Ten 3. Moet men alle sijne werken doen in Godts tegenwoordigheyt / en met een oprechte meninge van hem te behagen / 't welk men niet kan doen / 't en zy men hem lief hebbe / en zijne geboden onderhoude.

Matt. 25. 35. Luc. 12. 48. 1 Cor. 7. 20. en 12. 4. 5

Ten 4. In de offeninge des Godsdiensts moeten wy boven alles trachten na te komen de bysondere plichten van onsen roep en leevens-staat / sonder 't welke wy niet kunnen waarlijk / en oprecht Godvruchtig zijn.

Tob. 4. 16 Matth. 7. 12.

Ten 5. Moeten wy nopt seggen of doen aan een ander / 't gene wy niet willen dat men aan ons sepde of dede: en die liefde / die wy souden willen dat andere aan ons bewesen / die sullen wy ooli na gelegentheyd bewijsen aan andere.

Matth. 5. 11. 12. 44. Rom. 12 14. 17. 19. 20. 21. 1 Pet 3. 9. 13. 4.

Ten 6. Moeten wy verduldiglijk verdragen alle ongelijk en onrechtvaardigheyd / die men ons aandoet; nopt quaad met quaad betaalende; maar door yracht van wel doen trachten te gewinnen / die ons quaad doen.

Psal. 118. 7.

Ten 7. Moeten wy alle ongevallen en elenden die ons overkoomen / met een geest van voetvaardigheyd aanvaarden / erkiennende voor God dat wy voor onse sonden noch al zwaarder verdienen.

Dan. 3 6. 27. 28 &c Heb. 12. 5

Rom. 7. 18. 1 Cor. 5. 9. 10. 2 Cor. 3. 5 2 Cor. 2. 15.

Ten 8. Moeten wy ons dikwils vernederen door 't overwegen van onse hranskeyd en elenden / denkende dat wy noch eenige sonden kunnen mydeu / noch eenig

goed werk doen / als door Godts bystand en de hulpe zijner genaden.

Luc. 11. 9. Jac. 1. 5. 1 Pet. 4. 7.

Ten 9. Moeten wy om dese reden sonder opholden onse toevlucht nemen tot God / door onse gebeden: in de vernederingen onser zielen / begevende ons tot de eenfaamtheyd en stilte / en verfoetsen zijne barmhertigheyd door de verdiensten onses Heeren Jesu Christi / door wien wy alles hoopen en vermogen.

Thess. 3. 2 8. Phil. 102. 7. 8. Matt. 14. 23. Joan. 15. 5.

Ten 10. In wat staat wy ons bevinden / moeten wy doch gedurig onses selven t' eenemaal mistrouwen / en sonder verslappinge trachten ons te versterken / en wapenen tegen ons eygene bederfsheyd.

Phil 4. 13 Rom. 7. 17. &c. Phil 2. 12. 13. 14.

Ten 11. Moeten wy dikwils overdenken / dat wy sullen rekenschap moeten geven aan Godts Oordeel / van al ons doen en laten / selfs tot het minste ledige woordjen toe.

1 Cor. 9. 26. 27. Matt. 12. 36. 2 Cor. 5. 10.

Ten 12. De ruyme en maklikel sijke weg leyd de Menschen in de Helle: maar die ten Hemel leyd is naeuw en pijnelijk.

Matth. 7. 13. 14.

Ten 13. Het Christelijk leven moet een gedurige oefeninge der voetvaardigheyd zijn / en 't is genoeg om verdoemt te worden / datmen al zijn gemak wil hebben in dese Wereld / en sonder verstervinge zijn lesten doorbrengen.

Matt. 16. 24. Heb. 10. 7. 8. Luc. 6. 24. 25 26.

Ten 14. Men kan God niet toebehoren / en leven ondertusschen na de regels der Wereld; en die de Wereld beminnen kunnen Godts haat niet ontgaan.

Rom. 8. 7. 9. Jac. 4. 4. 1 Joan. 3. 15.

1 Cor. 7. 29.30.31. Heb. 13. 14. 1 Pet. 2. 11. 1 Tim. 6. 17.18.19.

Ten 15. Een Christen Mensch moet afgestorpen zijn van alle aardsche dingen daar hy 't gebruyk af heeft / niet verder noch anders als een vreemdeling / in 't voorby gaan / en stellen sijn voornaamste oogmerk om de Hemelsche goederen te gewinnen / die zijne ware erfenisse zijn.

Matt. 15. 14. 2 Tim. 4. 3. 4.

Ten 16. Die eenen blinden leydsman volgt (dat is eenen Mensch die de weg der waarheyd verlaat / om eenen ruymen weg strydende tegen 't Euangelie en de klerkelyke Wetten te volgen) sal met den selven in de gracht vallen.

Vrage. Wat vruchten scheppen wy uyt dese Leere?

Antw. Ten eersten / sullen wy alle dese regels achten / soo veel als Lessen / aan ons gegeven van Jesu Christo / die den Hemelschen Vader ons geboden heeft te hooren / als onsen ewigsten Meester en waarachtigen Leeraar. Ten 2. Sullen wy deselve stiloneliyk aanvaarden en yverig te werk stellen / niet achtende wat de Wereld segt / die gezwoorem vyand is soo wel van desen aanbiddelijken Saligmaker en zijne Leeringe / als van onse zaligheid. Ten 3. Sullen wy ook door onse woorden en stichtige voorbeelden andere opwekken om dese regels in 't werk te stellen / wenschende dat een segelyk vorder / en toeneme / in de kennisse ende Liefde Gods.

Matt. 17. 5. en 23. 10. Gal. 1. 10. Rom. 15. 2.

XLIV.

XLIV. LESSE.

Van de acht Saligheden.

Vrage. WAt Menschen heeft onse Saligmaker salig gepreesen?

Antw. De arme van herten en genegendheyd / de sachtmoedige / de treurende / de hongerende en dorstende na de rechtvaardigheyd / de barmhertige / de reynhertige / de vredsame / en die vervolginge lyden om de gerechtigheyd.

Vrage. Hoe luyden de acht Saligheden / volgens den inhoud van 't Euangelie?

Antw. Aldus: 1 Salig zijn de arme van geeste (dat is van herten en genegendheyd) want hare is het Ryke der Hemelen. Matth. 5. 1. & seq.

2. Salig zijn de sachtmoedige; want sy sullen het Aardryk besitten.

3. Salig zijn de daar treuren; want sy sullen getroost worden.

4. Salig zijnse die daar hongeren en dorsten na de rechtvaardigheyd; want sy sullen versadigt worden.

5. Salig zyn de barmhertigen / want sy sullen barmhertigheyd verwerven.

6. Salig zijn de reyne van herten / want sy sullen God sien.

7. Salig zijn de vredsamige / want sy sullen Gods kinderen genaamt worden.

8. Salig zijnse die daar vervolginge lijden om der gerechtigheyd wille / want haar is het Ryke der Hemelen.

Vrage. Wellie zijn de arme van geest / die den Saligmaker zalig prijst?

Esa. 66. 2. Phil. 3. 7. 8. en 4. 12. Antw. Dese zijn de Godtvreesende / ootmoedige / en stil sittere t' eenemaal wantrouwende zielen / die hare genegendheyd afstrekken van alles datter geschapen is / om de selve eenlelijk op God te stellen / die alleen het onvindelijke en ongeschapen goed is.

Heb. 10. 34.

Vrage. Waarom word het Rijcke der Hemelen toegeeygent aan de armen van herten en genegendheyd?

Matt. 19. 21. Antw. Om dat de Kinderen Gods / nopt meerder recht hebben tot het Koninkrijcke des Hemels / dat haar God belooft heeft / als wanneerse de goederen deses leevens als vergankelijk / edelmoediger verfmaden / en volhoomelijker derven.

Vrage. Wellie zijn de sachtmoedige / die den Saligmaker zalig peyst?

1 Cor. 4. 12. 13. Antw. Dese: die sich selven soodanig meester zijn / datse verongelijkt en getergt zijnde / in plaatse van gram en ontsteken te worden / niet het minste gevoelen daar van hebben / 't welke de reden niet en begeere.

Vrage. Waarom segt onsen Saligmaker / dat dese het Aardrijk sullen besitten?

Eccl. 6. 5. Antw. Om dat men door de sachtmoedigheyd lichtelijk alle Wereld kan gewinnen.

Vrage. Wellie zijn eygentlijk dese / die daar treuren?

Antw. Dese: die oprecht in hare ziele bedroeft zijn / om datse sien datse soo lang als ballingen moeten blijven op der Aarden / datse hier aan soo veel sonden en kranklheden onderworpen zijn / en datse de Aarde grijsch als bedekt sien / met ongerechtigheden / en sonden.

Psal. 41. 3. 4. Psal. 119. 5. Rom. 7. 24. 25. Psal. 118. 139. 158.

Vrage. Waarom segt onsen Saligmaker dat dese sullen getroost wozden?

Antw. Om dat onder alle die bedroeft zijn / geene meerder verdienen vertroost te wozden / als die geene die sich bedroeven en treuren ter oorsaake van de waarachtige elenden / gelijk daar zijn de verwoestinge van God / en 't gevaar waar in wy ons bevinden van hem te vertooznen.

Vrage. Wellie zijn die geene / die daer hongeren en dorsten na de reechtvaardigheyd?

Phil. 3. 12. 13. Antw. Dese: die in den grond van haar gemoed overtuygt synde / datse noch onvolmaakelijk verre zijn van de trappen en staat der volmaaktheyd / diese moeten trachten te bereyken / dagelijks meer en meer ontsteken in de begeerte / om tot de selve te geraken.

Vrage. Waarom segt de Saligmaker / dat dese sullen versadigt wozden?

Antw. Om dat God in 't andere leven overvloedigelijk sal vervullen alle ense begeerten / die wy hier op Aarden van zijn goed gehad hebben. Psal. 16. 15. Psal. 35. 9.

Vrage. Waar in sullen de barmhertige salig zijn?

Antw. Hier in / dat nademaal sy meedo-

Hed. 10. 34. 35. Matt. 25. 34-35-36. dogende zijn geweeſt met hare bedruſten naſten / en ſich gevoegt hebben om hem in zijne ellenden te trooſten: God haar eens verloſſen ſal van den laſt van hare eygen verdruſtingen / en dat hare ziele ſoo groote vertroofstinge en geluſalighepd ſal ontfangen / als de nedogendhepd is geweeſt / die zy hier gehad hebben over de ellenden van andere.

Vrage. Welke zijn de repne van herten?

Phil. 2.5. Antw. Deſe: die vol zijnde van een Godlijk gevoelen / aan geen dinck wat 'er ooit ſoude mogen zijn / aanhangelijk blijven / als ten aanſien / en uyt de liefde Godts.

Vrage. Waarom ſegt onſe Saligmaker / dat deſe God ſullen ſien?

Luc. 11. 34-35-36. Antw. Om dat / gelijk de onreynigheyd onſer genegentheden / onſe ziele verbuld met duyſterniſſe / die ons belet het geſichte der waarheyd / welke God is: alſoo wanneer onſe genegentheden ſuyver zijn / onſe ziele daar af ſoo verlicht word / datſe deſelve waarheyd klaarlijk beſchouwen mag.

Vrage. Welke zijn de ware bzeedſamigen?

Pſal. 119. 7. Pſal. 33. 15. Phil. 2. 1. 2. en 4.7. Col. 3.15. Antw. Deſe: die de pzoceſſen / oozlogen / twiſten / en alderhande geſchillen / die onder de Menſchen komen te rijſen / trachten bp te leggen: en ook die aan anderen raad geven tegen hare ſmerten en ongeruſtheyd / om deſelve te troofsten / en haar gemoed tot een volmaakte ruſte te bzengen.

Vrage. Waarom wozdenſe Kinderen Godts genoemt / die ſoo doen?

Antw.

Matt. 11. 28. 29. Act. 10. 36. 38. Joan. 14. 27. Eph 2.14. 15.16.17. 18. Antw. Dewijl het Euangelie van onſen Saligmaker verhaalt dat ſoo lang hy op der Aarden gewandelt heeft / altyd is bezig geweeſt / om een iegelijk wel te doen / alderley ſieſten te geneſen / alderley onruſie ziele tot ruſt te bzengen / en voornamelijk de bzede te maken tuſſchen ons en zijnen Vader: En alſoo de bzeedſamige niet anders wenſchen noch trachten / als over al bzede te maken / en aan een yder wel te doen / ſoo zijnſe den Soone Godts in dit ſtuk gelijk / en verdienen den naam van Godts Kinderen.

Vrage. Welk zijn deſe / die verbolginge lijden om der gerechtigheyd wille?

3 Reg 22. 16.17.18. Sap. 2.12. & ſeq. Joan. 8. 40. Gal. 4.16. Antw. Deſe: die iet ſpzekende / ſchrijvende / of doende / dat tot verdedinge der waarheyd / of tot de zedelichtinge ſtrekt / onderwozpen zijn aan de veracht ingen / beſpottingen / verwijtingen / nijdigheyd / en 't quaad onthaal der gener / die in boolinge zijn / en een ongeſchikt leven leyden.

Vrage. Wat bzuchten ſchzeppen wp uyt deſe Leere?

Antw. Ten eerſten / ſullen wp erkennen / hoe ſeer ſich de Wereldſe Menſchen bedziegen als ſy de zaligheyd des Menſchen ſtellen in eere / gemak / en rijkdom / daarſe Jeſus Chriſtus in 't tegendeel ſtelt in verſmaatheyd / verdruſtinge / en armoede. Ten tweeden / ſullen wp met groote zozgvuldigheyd d' ooren onſer zielen / en onſes lighaams / voor hare valſche grond-regels ſtop-

stoppen / en met niemand te raden gaan / als met Jesus Christus / die de waarheyd selve is / en de woorden des eeuwigen levens heeft. Ten derden / sullen wy vastelijk gelooven / dat 'er geen ware noch vaste saligheyd is buyten de Liefde Godts / die gelijk als de ziele / het begin en het eynde is / van alle dese Saligheden.

1 Joan. 6. 69.

1 Joan. 4. 16.

Van de wijse, op welke men den Catechismus gevoegelijk kan beginnen en eyndigen.

Voor het uytleggen van den Catechismus sal de Catechiseerder overluyd en duydelijk bidden, als volgt.

✠ In den Naam des Vaders / en des Soons / en des H. Geests / Amen.

KOmt / O Heyligen Geest / vervuld de herten uwer Geloovigen / en ontsteeke in haar het vuur uwer liefden / gy die door de verscheydenheyd aller Talen de Volkeren tot eenigheyd des Geloofs versaamt hebt.

Vers. Send uwen Geest uyt / en sy sullen geschapen worden.

Resp. En gy sult vernieuwen het aanschyn der Aarden.

Laat ons bidden.

OGod / die door de verlichtinge des Heyligen Geests de herten der Geloovigen hebt onderwesen: geest ons / dat wy door

door den selven geest mogen smaak hebben in 't geene / dat recht is / en ons door sijne vertroostinge alletyd verblijden / door Jesus Christus, onsen Heer / Amen.

Na de Catechisatie sal men overluyt en duydelijk lesen:

TEn 1. Onse Vader / &c. Fol: 95.
II. Weest gegroet / &c. Fol: 99.
III. Dit is het geloofs-begrip der Apostelen: Ick geloove in Godt / &c. Fol: 37.
IV. Dese zijn de tien gebodts Godts: Boven al bemind / &c. Fol: 105.
V. Dese zijn de vijf gebodts van de H. Kercke: De gebodts Feestdagen / &c. F. 109.
VI. Dese zijn de seven Sacramenten van de H. Kercke.

1. Het Doopsel / waar door men geestelijk herboren wordt.
2. Het Vormsel / waar door men met den H. Geest versterkt wordt.
3. Het Sacrament des Altaars / waar door men met het H. Vleesch en Bloed van Jesus Christus gevoed wordt.
4. De Biecht / waar door men vergiffenisse der sonden ontfangt.
5. Het laatste Olysel / waar door de kranken geholpen worden tot eenen saligen dood.
6. Het Priesterdom / waar door geestelijke Mannen gewydmeert worden tot 't bedienen van den Godts dienst.
7. Het Houwelijk / waar door d' Ouders

vereenigt / en van God gesegend worden tot de Chriſtelijke opvoedinge van hare Kinderen.

VII. De kennisse en 't geloof van dese volgende stukken is allen redelijken Menschen noodig ter zaligheyd.

1. Daar is een God die Hemel en Aarden / en alles wat daar in begrepen is / uyt niet geschapen heeft.

2. Deselve God bestuurt en regeert de Wereld in alles datter geschied / na de order van sijne onuytdenkelijke wijsheyd / goedheyd en rechtvaardigheyd.

3. Deselve God / Schepper en regeerder aller dingen / is Een in wesen en Drieduldig in Persoonen: te weten Vader / Soone / Heylige Geest: een God / en drie Persoonen.

4. De tweede Persoon van dese drie / namelijk God de Soone is Mensch geworden / en gebooren uyt de Maagt Maria / om ons door den bitteren / doch vrywilligen Dood des Kruyces te verlossen van de sonde en van de verdoemenisse des eeuwigen doods.

5. Niemand kan sonder de genade en hulpe van desen Verlosser Jesus Christus, God ende Mensch zijnde / iet goets doen strekkende tot zaligheyd: maar alle onse zaligheyd hangt van Hem als onsen eenigsten oppersten Middelaar tusschen God en ons Menschen.

6. Onse Zielen zijn onsterfelijk / en onse Lighamen sullen in 't eynde der Wereld weder opstaan.

7. Na

7. Na dit leven volgt een oordeel tot de eeuwige belooninge der vroomen in den Hemel: en tot d' eeuwige straffe der boosen in de Helle.

8. Die doodelijk gesondigt heeft / en met God wil versoent worden / moet een oprecht berouw over alle zijne sonden verwekken / met een waarachtige voorneemen van sich te beteren.

In het oprechte Geloof deser Waarheden laat ons bidden, en seggen:

O Eeuwige God / Barmhertige Vader: wy danken u / uyt gansscher herten voor uwe onuytspreeckelijke goedheyd / door welke gy ons verlicht hebt / met de kennisse uwer Heyliger waarheden. Wy bidden u ootmoedigh / door de verdiensten van uwen Eenigen Soone Jesus Christus, dat gy ons in uw Geloof wilt bevestigen / in uwe Geboden doen wandelen / en door uwe Sacramenten meer en meerder Heyligen / om te komen tot eene Godtsaligheyd op der Aarden / en d' eeuwige zaligheyd in den Hemel. Door Jesus Christus, uwen Soone / onsen Heere / die in de Eenigheyd des H. Geests met u leeft en regeert in der eeuwigheyd / Amen.

Nota: Behalven dit Gebed / kan elk een in stille by sich selven bidden / als volgt:

Gebed voor den Catechiſmus.

O Eeuwige Vader / &c. Fol: 140.

Gebed na den Catechiſmus.

O Vader der Lichten / &c. Fol: 140.

Ge-

Gebed voor den Catechisimus.

O Eeuwige Vader / gy die bewoont het ongenaelijkste licht der Hemelsche Heerlijkheyd / ik bidde u seer ootmoedelijk / wilt my verleenen de kennisse uwer H. Waarheyd / op dat ik niet en coole als een blind der duysternisse : maar als een kind des lichts mach wandelen in den weg uwer waarheden / verdryfse de duysternisse mijnes verstands / en verlight my met de straelen uwer genaden / dat ik uwe H. Geheymenissen opreghtelijk sonder bedrag mag erkennen / ingeval mijnen wederspannigen wille tot uwe genuygenissen / dat ik de beliefde waarheyd mag beminnen / en te werk stellen / tot uwe eere / stichtinge des naasten / en mijner Zielen Zaligheyd / Amen.

Gebed na den Catechisimus.

O Vader der lichten / ik danke u voor d' openbaringe van uwe H. Waarheyd / die ik nu gehoort hebbe ; Ach ! hoe veele zijnder die dese weldaden niet komen te genieten / maar dit bidde ik u ootmoedelijk : laat doch dese weldaat niet strecken tot de bezwaringe mijnes verdoemenisse / dat ik als een luneche / die den wille zijns Heeren wel wetende / en niet doende / met veele slagen geslagen worde. Verleent my wel meer de hulpe uwer krachtiger genaden / dat ik uwe H. Waarheyd niet alleen begrijpen mag met mijn verstand ; maar ook beminnen met mijnen wille / dat ik deselve met de eerste gelegendheyd sonder uytstel / met een heylige lust / en beslandige getrouwigheyd mag in 't werk stellen / om door den weg uwer H. Waarheyd te komen tot het eenwige leben / Amen.

Belijdenisse des

Catholijken Geloofs.

Ik N. gelove met een vast geloof / en belijde alles / en elk in 't bysonder / 't welke begrepen word in 't geloofs-begrip / dat de H. Roomsche Kerk gebruykt / te weten : Ik gelove in eenen God / den Almachtigen Vader / Schepper des Hemels en der Aarden / en aller-sienlijcker ende onsienlijcker dingen ; en in eenen Heere Jesum Christum / den eenig geboorten Soone Gods / voor alle Eeuwen van den Vader geboorten / God van God / licht van 't licht ; waarachtigen God van den waarachtigen God. Geboorten / en niet gewordten ; een-wesig met den Vader / door welken alles gemaakt is ; die om ons Menschen / en om onse zaligheyd nedergedaalt is uyt den Hemel / en het vleesch aangenomen heeft van den H. Geest / uyt de Maget Maria / en is Mensch gewordten. Hy is ook voor ons gekruycigt onder Pontio Pilato. Hy heeft geleden en is begraven : en hy is ten derden dag verresen / volgens de Schrift. En hy is opgevaren ten Hemel : hy sit aan de rechterhand des Vaders ; en hy sal wedet komen met heerlijkheyd om te oordeelen de lebende en de dooden. Welks Koningrijk geen eynde sal hebben. En (ik gelove) in den Heyligen Geest / den Heere ende levendigmakende / die uyt den Vader en den Soone voort-komt ; die met den Vader en den Soone te samen word aangebeden en mede verheerlijkt : die door de Propheten heeft gesproken. En (ik geloove) eene / Heylige / Algemeene / en Apo-

stelijke Kerke. Ik belenne een Doopsel tot vergifenisse der sonden. En ik verwachte de verrysenisse der Dooden / en het eeuwige Leven / Amen.

Ik aanvaarde seer vastelijk / en omhelse de Apostelijke en Kerkelijke Overleveringe / en de andere onderhoudinge en insettingen der selver Kerken. Ik neme de Heylige Schrift aan volgens den sin / die de Heylige Kerk onse Moeder gehouden heeft / ende houde / welke het toe-behoort / van den waren sin ende uytleggінge der Heyligen Schriften te oordelen. Noch en sal ik de selve oyt anders / als volgens de eendrachtige over-een-komminge der Outvaderen / nemen ofte uyt-leggen. Ik belijde ook datter waarlijk ende eygentlijk zijn seven Sacramenten der nieuwe Wet / van Jesu Christo onsen Heere ingestelt / en tot de zaligheyd des menschelijken geslachts / (hoe wel niet alle te samen aan een legelijk) nodig: namelijk / het Doopsel / het Vormsel / het Sacrament des Altaars / de Biecht / het laatste Oly-sel / het Priesterdom / en het Huwelijk; en dat dese de genade geven; en dat van dese het Doopsel / het Vormsel / en't Priesterdom niet meer als eens / sonder heyligschenderye / mogen ontfangen worden. Ook neme ik aan en sta toe alle de Ceremonien van de algemeene Kerke / in de openbare bedieninge van alle de voorseyde Sacramenten / aangenomen en goed geheurt. Ik omhelse / en neme aan / alles en elk in't bysonder / wat in't H. Concilie van Trenten van de Erf-sonde / ende Regtvaardigmakinge uytgewesen en verklaart is: desgelijke belijde ik / datter in de Misse aan God geoffert word eene waarachtige / eygene / en versoenende offerhande / voor de lebende ende dooden / en dat in 't aller

't allerheyligste Sacrament des Altaars / sy waarlijk / dadelijk / en substantielijk (dat is / wesentlijk het Lighaam ende Bloed / met de Ziele ende Godheyd onses Heeren Jesu Christi; en datter eene verandering geschied van het gansche wesen des Broods in het Lighaam / en van het gansche wesen des Wijns in't Bloed; welke verandinge de Catholijke Kerke Transsubstantiatie noemt. Ik belijde ook / dat onder elk van beyde gedaanten Christus gansch en geheel / en een waarachtig Sacrament ontfangen word. Ik houde stantvastelijk datter een Vagevuur ofte Suyver-plaats is / en dat de zielen aldaar opgehouden / door den onderstand der Geloovigen geholpen worden. Desgelijken / ook / dat de Heyligen met Christo heerschende mogen ge-eert en aangeroepen worden / en dat sy hare gebeden voor ons aan God opdragen; en dat men hare Heliquien (dat is / overblijfselen) mach eeren. Ik stelle vast / dat men de Beelden van Christus en de Moeder Gods / altijd Maget en de andere Heyligen mach hebben en aanhouden / en de selve behoorlijke eere bewijsen. Ik segge ook dat de macht der Aflaten van Christo in de Kerke gelaten is; en dat het gebruyk der selver den Christelijken Volke seer heylsaam is. Ik erkenne de Heylige Catholijke en Apostelijke Roomsche Kerke / voor de Moeder en Meesteresse van alle (bysondere) Kerken / en ik belove en zwere waarachtigte gehoorsaamheyd / aan den Roomschen Paus / nazaat van St. Pieter / den oppersten der Apostelen / en Stadhouder Jesu Christi.

Ook neme ik aan / en belijde sonder twyffel alle andere stukken die van de Heylige geloofs-regels en de

de algemeene Concilien / en voornamelijk van het H. Concilie van Trenten overgeleverd / uytgewesen / en verklaart zijn; en alles dat daar tegenstrijdt / en alle Ketterijen (hoedanig die mogen zijn) van de H. Kercke verwesen / verworpen / en verdaemnen / die verwijse / verwerpe / en verdamnen ik insgelijcken. Dit waarachtige algemeene Geloof / buyten welcke niemand kan zalig zijn; 't welck ik nu vrywillig belijde en waarlijk houde; belove ende zwere ik N. geheel en ongeschonden tot den uytersten adem mijns levens steer standvastigh-lijk (met Godts hulpe) te bewaren en te belijden / en ooh te bevorgen / dat het van mijne Onderdanen / ofte die gene / daar ik mijns ampts-halven voor sorgen moet gehouden / geleert / en gepredikt worde / soo veel als in mijn vermogen sal zijn. Soo helpe my God en dese zijne H. Evangelien: † In den beginne was het woord / &c.

Leert, en onthoud, gy Jonge Jeugt;
Selfs Oude, die noch leeren meugt;
Want men leerd door Catechisacy,
Somtijds meer als door Predicacy;
Dit klein, besluyt tot eene stip,
In hem, 't geheel Geloofs-begrip.

U.B.